

Noi descoperiri arheologice în sud-estul Transilvaniei

**COVASNA
2003**

Muzeul Carpaților Răsăriteni

Muzeul Județean de Istorie Brașov

**Muzeul Național
de Istorie a Transilvaniei**

Muzeul Național Secuiesc

Noi descoperiri arheologice în sud-estul Transilvaniei

Coordonator
Valeriu Cavruc

Editura “ANGVSTIA”
2003

Redactor:
Valeriu CAVRUC

Fișe de obiecte:
Dan BUZEA, BORDI Zs. Loránd
Galina CAVRUC, Valeriu CAVRUC
Florea COSTEA, Cristina Mariana POPESCU, Lucica SCURTU

Tehnoredactare:
George A. GRĂDINAR
Ivan SUCIU

Procesare imagini:
BARTHA István, Dan BUZEA
Konstantin KAVRUK

Hartă:
BORDI Zs. Loránd, Ivan SUCIU

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

**NOI DESCOPERIRI ARHEOLOGICE ÎN SUD-ESTUL
TRANSILVANIEI. EXPOZIȚIE (2003; Covasna)**

**Noi descoperiri arheologice în sud-estul Transilvaniei;
catalog de expoziție; Covasna, 2003 / red. și coord. : Valeriu Cavruc;
pref.: Florea Costea, - Sfântu-Gheorghe; Angvstia, 2003.**

Index.

ISBN 973-85676-2-9

I. Cavruc, Valeriu (coord.)

II. Ștefănescu, Radu (pref.)

902(498.4)

© Muzeul Carpaților Răsăriteni

Piața Libertății nr. 4, 4000 Sfântu Gheorghe, jud. Covasna

Muzeul Județean de Istorie Brașov

Str. Nicolae Bălcescu nr. 67, 2200 Brașov, jud. Brașov

Muzeul Național Secuiesc

Str. Kos Károly nr. 10, 4000 Sfântu Gheorghe, jud. Covasna

Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei

Str. Constantin Daicoviciu nr. 2, 3400, Cluj Napoca, jud. Cluj

Editura "Angustia"
ISBN 973-85676-2-9

Noi descoperiri arheologice în sud-estul Transilvaniei

Catalog de expoziție

Lucrare finanțată de
MINISTERUL CULTURII ȘI CULTELOR,
CONSILIUL JUDEȚEAN BRAȘOV.

Cuprins

Cuvânt înainte	7
Harta.....	9
Descoperiri arheologice de pe teritoriul județului Brașov	
- Descoperiri arheologice recente în Defileul Oltului de la Racoș (Florea Costea, Radu Ștefănescu).....	11
Descoperiri arheologice de pe teritoriul județului Covasna	
- Așezarea preistorică de la Albiș - „ <i>Grădina Csíszér</i> ” (Bordi Zs. Loránd).....	31
- Cetatea Turia - Bálványos (Bordi Zs. Loránd).....	35
- Groapa de cult de la Biborțeni (Székély Zsolt).....	39
- Necropola tumulară de la Brăduț (Székély Zsolt).....	41
- Complexul arheologic de la Chiliești (Bartók Botond, Bordi Zs. Loránd).....	45
- Covasna “ <i>Cetatea Zânelor</i> ” - Un munte din Carpați fortificat de daci (Viorica Crișan, Valeriu Sârbu, Cristina Mariana Popescu).....	51
- Sat Olteni, Jud. Covasna. „Căminul de nisip”(Dan Buzea).....	73
- Complexul de fortificații medievale timpurii de la Racoșul de Sus “ <i>Pădurea Rica</i> ” (Bordi Zs. Loránd).....	81
- Satul Zoltan, com. Ghidfalău, jud. Covasna (Valeriu Căvruc).....	87
Descoperiri arheologice de pe teritoriul județului Harghita	
- Cetatea dacică Jigodin I - Miercurea Ciuc (Viorica Crișan).....	111
- Așezarea dacică fortificată de la Merești (Viorica Crișan).....	119
- Păuleni - Ciomortan (Valeriu Căvruc).....	129
Abrevieri.....	150

Cuvânt înainte

Teritoriu predestinat contactelor culturale în toate epocile istorice, sud-estul Transilvaniei a fost el însuși nu doar retorta osmozelor acestora, ci și locul de geneză al multor *culturi* sau *aspecte culturale* arheologice.

Bogățiile solului și cele ale subsolului (fier, cupru, aur, argint, sare etc.), ca și posibilitățile naturale de apărare, au oferit dintotdeauna cu generozitate condiții pentru durarea de așezări omenеști stabile, multe dintre cele ale prezentului situându-se pe vetre străvechi. O statistică a acestora pe epoci mi se pare superfluă atâta vreme cât nu cunoaștem câte stau încă ascunse în arhiva pământului. Oricum, însumate, descoperirile arheologice din cele trei județe care și-au dat mâna pentru organizarea acestei expoziții și a Sesiunii naționale de rapoarte privind cercetările arheologice din anul 2.002 (Brașov, Covasna, Harghita, cărora li s-au alăturat specialiști de la Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei și de la Muzeul Brăilei), depășesc cifra de 2.200. Ponderea lor se înregistrează în *La Tène*. Dacă Vasile Pârvan considera că „...ținuturile carpato-danubiene vor constitui în viitor un mare capitol din istoria antică a Europei, grație exclusiv materialului arheologic”, noi suntem convinși că „materialul arheologic” din cele trei județe a devenit deja un important capitol din istoria veche a României, în special a Daciei preromane.

În cele trei județe se cunosc circa 40 de fortificații și așezări fortificate, precum și câteva sute de așezări civile; metalurgia fierului, cu începuturile în primele secole ale *Hallstatt*-ului, cunoaște apogeul acum; prodigioasă se dovedește activitatea meșterilor-artiști orfevreri, în zonă cunoscându-se nu numai ateliere de prelucrare a metalelor nobile (Surcea ș. a.), dar și numeroase tezaure de obiecte, celebru fiind cel de la Sâncrăieni; tot aici s-au bătut monede cu chipul și legenda Caius Iulius Caesar (Brașov) și, datorită poziției inevitabile de contact între interiorul și exteriorul arcului Carpaților, se înregistrează una dintre cele mai mari concentrări de numeral antic, atât greco-macedonean, cât și roman; în Defileul Oltului, pe Tipia Ormenișului, s-au dezvelit monumente laice și religioase identice cu cele din Munții Orăștiei etc.

La Tène-ul dacic este doar un exemplu de dezvoltare a civilizației umane pe aceste meleaguri. Luate în parte, fiecare epocă oferă numeroase descoperiri de importanță deosebită, de la unele stațiuni provenind eponimul unor culturi datând din eneolitic, epoca bronzului sau din prima epocă a fierului: Ariușd, Noua, Schneckenberg, Ciomortan, Zăbala, aspectul Mediaș-Reci etc.

Meritul scoaterii la lumină a vestigiilor din aceste epoci, ca și din altele care le-au premers sau le-au succedat, este departe de a reveni organizatorilor acestei expoziții. Devenirea științei arheologice își are începuturile aici în urmă cu 250 de ani, când la Cetatea Eroilor de la Crizbav se făceau primele sondaje și ridicări topografice, cele din urmă perfect valabile și astăzi. De atunci, zeci de învățați, arheologi și istorici, s-au oprit cu pasiune și cu respect pentru adevăr asupra antichităților sud-estului Transilvaniei. Unora le suntem îndatorați pentru repertorii arheologice sau cataloage de colecții, altora pentru lucrări capitale, generale, zonale sau monografii.

Cei mai mulți dintre ei, inexorabil, au plecat *dincolo*, lăsând în muzee și în colecții un patrimoniu inestimabil, iar în cărți o judecată dreaptă asupra ISTORIEI: Vasile Pârvan, Orban Balasz, Carl Gooss, Iulian Marțian, Ion Nestor, Julius Teutsch, M. Ackner,

Constantin Daicoviciu, Mihail Macrea, Ion I. Russu, Friedrich Teutsch, Dorin O. Popescu, Hadrian Daicoviciu, Iosef Teutsch, C. S. Nicolăescu Plopșor, Francisc Laszlo, Mircea Rusu, Alexandru Ferenczi, Istvan Ferenczi, Nicolae Lupu, Radu Popa, Hans Schroller, A. Jekelius, Walter Horwath, Gabor Teglas, Marton Roska, Zoltan Szekely, Alexandru Păunescu, C. Pic, Bucur Mitrea, Octavian Iliescu și încă mulți alții, nemeritat omiși din această listă.

Succesorii lor, mulți cu înalte titluri academice și ajunși la vârsta respectului profund, le urmează drumul: Mircea Petrescu Dâmbovița, Alexandru Vulpe, Alfred Prox, Nicușor Constantinescu, Eugen Comșa, Maria Comșa, Dumitru Protase, Ioan Glodariu, Petre Roman, Nicolae Gudea, Gheorghe Bichir, Attila Laszlo, Thomas Nagler, Florea Costea, Ioan I. Pop, Gh. Poenaru Bordea, Mariana Marcu și alții, la fel cum fac și mai tinerii dar deja consacrații în lumea științifică Viorica Crișan, Valeriu Sârbu, Valeriu Kavruk, Zsolt Szekely, Radu Ștefănescu, Botond Bartok, Stelian Coșuleț, Dana Marcu, Andrei A. Rusu, Angelica Bălos, Adrian Ioniță și alții.

Dintre colaboratorii la organizarea prezentei expoziții, deja integrați cercetării arheologice sud-est transilvane, se cuvin evidențiați Lucica Olga Scurtu, Cristina Mariana Popescu, Bordi Zs. Lorand, Dan Buzea, tineri cărora cele trei instituții muzeale le încredințează viitorul.

După cum s-a afirmat mai sus, expoziția și prezentul *Catalog* au fost posibile în urma unirii strădaniei a trei instituții trecute de vârsta centenară (Muzeul Județean de Istorie din Brașov, Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei și Muzeul Național Secuiesc din Sfântu Gheorghe) și a alteia nou apărută în viața științifică și culturală a României, Muzeul Carpaților Rasariteni din Sfântu Gheorghe, instituție care și-a asumat deloc ușoara responsabilitate pentru organizarea Sesiunii de rapoarte arheologice din acest an. Toate au avut sprijinul financiar al Ministerului Culturii și Cultelor și al consiliilor județene, cu precădere al Consiliului Județean Brașov.

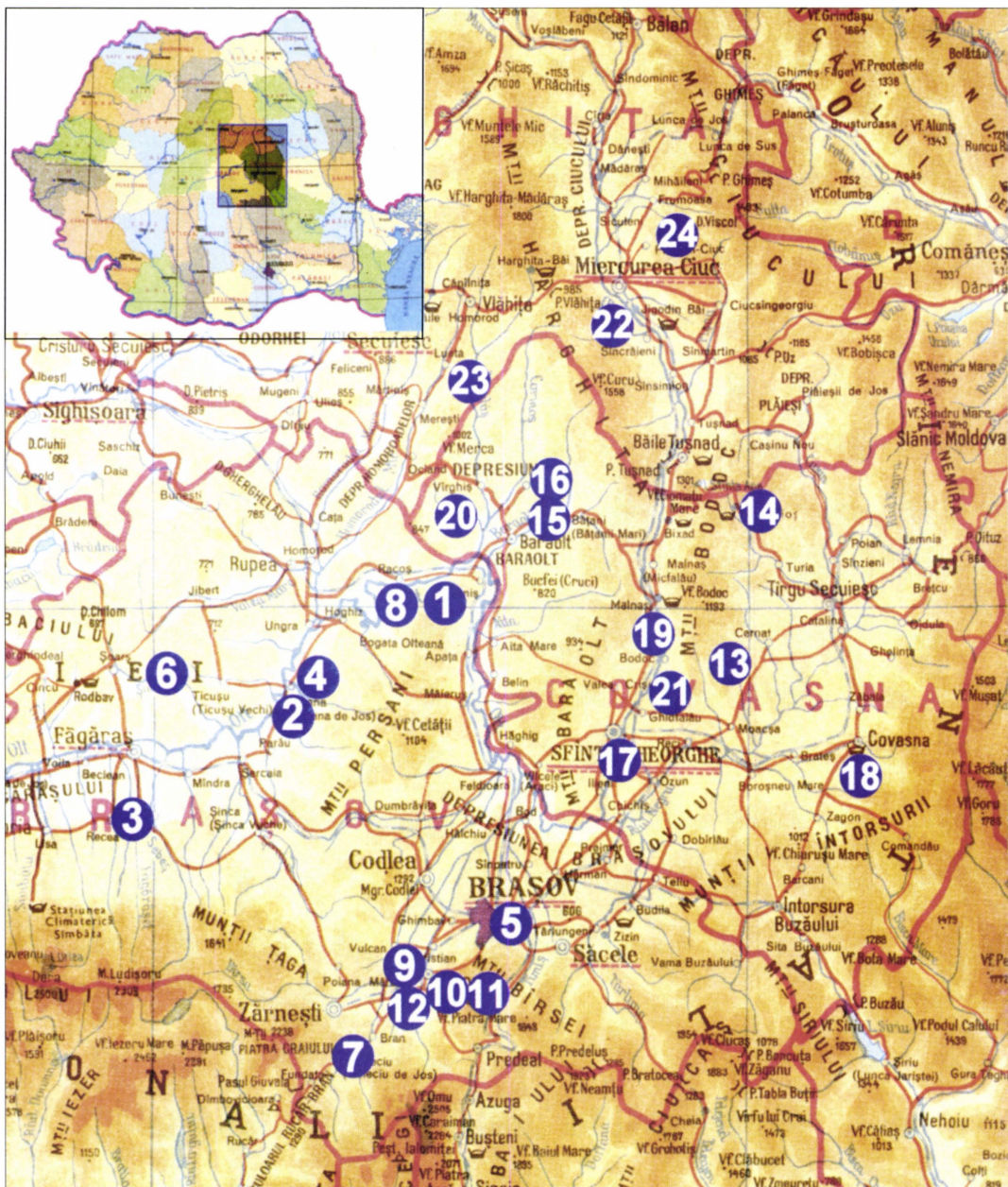
În general, expoziția înfățișează vestigii și imagini ale cercetării arheologice sud-est transilvane din ultimii ani, unele aflate chiar în curs. Din respectul pentru abia amintita listă de iluștri înaintași, vizitatorul, specialist sau nu, poate lua cunoștință și cu artefacte scoase la lumina prin strădaniile acestora.

S-ar putea ca unii dintre colegi să nu întâlnească în expunere vestigii din epoca în care sunt specialiști, aspect observabil și în sumarul *Catalogului*. Faptul nu echivalează nici pe departe cu o lipsă de respect pentru ei, expoziția și *Catalogul* constituindu-se în fapt și înainte de toate într-un act de prețuire a lor pentru munca pe care o depun într-o lume care se preface că nu-i vede dar cu care se laudă...

Toți cei prezenți se cuvine să-i fim recunoscători Domnului Florin Topolinschi, gazda ospitalieră a expoziției și a sesiunii. Fără înțelegerea domniei-sale față de actul de cultură și, de ce nu, de bravură al arheologilor din România, aceștia nu s-ar fi putut întâlni în acest an lângă demult cunoscuta „Cetate a Zânelor” din frumoasa stațiune balneo-climaterică a Covasnei.

Dr. Florea Costea

Brașov, 10 mai 2003

Noi descoperiri arheologice în sud-estul Transilvaniei

1. Augustin - *Tipia Ormenișului*; 2. Comana de jos - *Gruiul Văcarului*; 3. Copăcel - *La Gheorghiești*;
4. Cuculata - *Stogul lui Coțofan*; 5. Brașov; 6. Felmer - *Calea ai Întoarsă*; 7. Moeciu de Jos - *Drumul Carului - La Cetate*;
8. Racoș - *Fiatra Detunată*; 9. Râșnov - *Castrul roman*; 10. Râșnov - *Dealul Cetății*;
11. Râșnov - *Grădina Cetății*; 12. Râșnov - *Grădiște*; 13. Albiș - *Grădina Csiszér*; 14. Băile Balványos - *Cetatea Balványos*;
15. Biborteni; 16. Brăduț; 17. Chilieni; 18. Covasna - *Valea Zânelor*; 19. Olteni;
20. Racoșul de Sus - *Pădurea Rica*; 21. Zoltan; 22. Jigodin; 23. Merești; 24. Păuleni - Ciomortan.

Așezarea fortificată de la Păuleni - Ciomortan jud. Harghita

Descoperiri arheologice recente în Defileul Oltului de la Racoș

În toate epocile istorice au existat condiții naturale care au jucat un rol important, uneori determinant în evoluția comunităților umane. Unul dintre acestea este Defileul Oltului din estul Munților Perșani, între actualele localități Augustin și Mateiaș. Are o lungime de aproape 17 km și acoperă un bazin hidrografic de 24.010 km², împreună cu Râul Negru. Este singurul râu din grupa sistemelor morfohidrografice sudice din România care își are obârșia în Munții Hășmaș și nu în Carpații Meridionali sau Carpații de Curbură. Din punct de vedere genetic, forma și dimensiunile Defileului Oltului racoșan se pare că aparțin sfârșitului pleistocenului. Deosebit de importantă rămâne faza genezei nivelurilor de vale carpatice, care se desfășoară odată cu înălțările rhodoniene și cele valahe, când apele curgătoare se adâncesc puternic și pătrund sub forma unor culoare în interiorul munților, după care în restul pleistocenului prin continua eroziune în adâncime se finalizează aproape întreaga structură a rețelei de văi pe teritoriul României. Formarea defileului de la Racoș este posterioară celei de la Turnu Roșu și anterioară celei de la Tușnad. Valea Oltului pune în evidență pe cei doi versanți o serie de aspecte ale raporturilor structurale, petrografice și tectonice... Defileul este sculptat în coloanele de bazalt ale Munților Perșani, versanții văii înălțându-se aproape vertical cu multe zeci de metri deasupra albiei râului. La Racoș se păstrează, deci, urmele unor "lupte" pe care Oltul le-a dat în condițiile create de erupțiile vulcanice de andezit și bazalt, începând chiar din faza când în acest spațiu geografic existau lacuri de baraj vulcanic.

Condițiile climatice specifice sunt definite de un regim termic cu valori medii anuale cuprinse între 6 și 8°C, 18-19°C în luna iulie și -4, -5°C în ianuarie. Cantitățile medii anuale de precipitații atmosferice se grupează în jurul valorilor de 700-750 mm. În funcție de particularitățile litologice, edafice și topoclimatice, vegetația reprezentativă o constituie pădurile de foioase formate din gorun (*Quercus petraea*) și carpen (*Carpinus betulus*).

Prezența bazaltelor din sectorul defileului a condiționat existența exploatarei acestor roci în carieră la Racoș. De asemenea, la Racoș s-a dezvoltat o industrie a materialelor de construcție. (Mihai Grigore, Defileuri, chei și văi de tip canion în România, București, 1989, cu bibliografia mai veche).

Stavilele întâlnite au obligat Oltul ca de la Bod și Ariușd până la Augustin să se "întoarcă spre miazănoapte" parcurgând "treapta împlinirii totale" pentru ca de aici să înceapă "străbaterea Ardealului spre apus, treapta împlinirii spirituale" (Geo Bogza). Primii 17 Km, până la Mateiaș, sunt cei în care Oltul "își sapă cele șapte trepte de eroziune" (N. Orghidan), calcarele și bazaltele nelăsând suvoaielor decât o vale îngustă, contorsionată și plină de primejdii, lipsită de lunci și de coline care ar fi putut să-i asigure omului un trai lipsit de griji. Nici înălțimile care însoțesc curgerea apelor pe o lățime de 1 km nu par să inspire optimism. "Vulcanici, munții pe care Oltul îi străbate sunt atât de tociți, încât par un fund de ocean, peste care neîncetat s-ar fi rostogolit uriașe talazuri. Dintre tumulii de lavă, doi mai înalți se ridică pe un mal și pe altul, ca o poartă bizară, spre un regat de temple năruite. În jurul lor, ceilalți se țin strâns, asemeni orbilor, când se tem să nu se piardă unii de alții" (Geo Bogza).

Doar aparent neprietenos, Defileul Oltului racoșan a fost încă din epocile pietrei cronică a prezenței omului, chiar dacă avem în vedere că acesta nu s-a organizat atunci în așezări stabile, fiind vorba doar de opriri într-un pasaj geografic continuu, sau pentru a se prelucra materia primă (Piatra Detunată, Câmpul Caprei).

Începând cu epoca bronzului, când organizarea social-politică a vechilor traci va căpăta noi dimensiuni, dominantă fiind cea militară, avantajele strategice excepționale ale locului vor fi folosite din plin, Defileul Oltului devenind, până în zilele noastre, calea cea mai lesnicioasă și sigură de comunicare între Transilvania și sud-estul Carpaților. În afara

a două puncte din dreapta râului, imediat după intrarea în defileu, vremelnic locuite, pe aceeași parte a văii s-au dezvoltat așezări civile din Bronzul mijlociu și final (Câmpul Caprei și Podul Mare). Pe versantul stâng însă, atât pe înălțimi, cât și pe lunca Mateiașului ("În Șipot"), s-au statornicit alte comunități. Dacă pe Tipia Ormenișului locuirea pare mai degrabă sporadică, la Mateiaș – "În Șipot" avem de-a face cu un sat de circa 2 hectare. Aceste comunități omenești, poate și altele încă neidentificate, și-au ridicat o fortificație apărută de un val în care au folosit multă piatră locală de calcar. Valul, augmentat și refolosit în epocile următoare, avea circa 120 m lungime și apăra o incintă de circa 3,5 ha. Fortificația și așezările civile aparțin culturii Wietenberg.

În epoca următoare, Hallstatt, trei dintre dealurile din stânga Oltului (Dealul Vărăiei, Tipia Ormenișului și Piatra Detunată) au fost vetrele a tot atâtea așezări deosebit de importante. Pe Tipia Ormenișului se amenajează sumar o parte a teraselor, pe care se vor ridica numeroase locuințe, toate de suprafață. Inventarul deosebit de bogat probează o locuire intensă pe toată durata epocii. Pe Dealul Vărăiei se va construi o fortificație deosebit de puternică, a cărei suprafață este de circa 15 ha. Valul, în partea din amonte dublu, are o lungime de peste 525 m și este realizat din blocuri de piatră verde, excavată din șanțul dintre valuri. El apără numai partea dinspre vest-nord-vest a dealului, celelalte părți beneficiind de pante insurmontabile. Înălțimea dintre icul șanțului și coama valului mare (interior), fără palisadă, depășește în anumite puncte 10 m. În interior, dar mai ales în afară spre nord-vest, există numeroase terase, toate locuite. În cea mai mare parte a anului așezarea avea apă de izvor în incintă, suficientă pentru turmele adăpostite, ca și sarea care se aducea din saline și izvoare active și în prezent în actuala vatră a satului.

Este foarte posibil ca aici să-și fi adăpostit bunurile un trib important, unde se refugia și populația așezărilor civile din zonă (Tipia Ormenișului, Câmpul Caprei, Podul Mare, Mateiaș "În Șipot").

Dealul a fost locuit și de daci.

Același sistem defensiv este folosit și pe Piatra Detunată, cu deosebire că aici valurile sunt mai scurte (cel mare, interior, circa 120 m) și realizate din pământ, lemn și piatră, poziția lui fiind de fapt o corectură și o adăugire la una dintre terasele dealului. Și aici, ca și pe Dealul Vărăiei, pe fața exterioară a valurilor s-au descoperit locuințe cu ceramică neagră canelată. Este foarte probabil că aici să-și fi avut sediul conducătorii tribului abia pomenit, Piatra Detunată, ca și Tipia Ormenișului, fiind puncte strategice cheie ale defileului.

Epoca în care oricare dintre epocile străvechi înflorește este Latène-ul, în mod deosebit perioada Burebista-Decebal. Din această vreme se cunosc pe partea dreaptă a Oltului o cetate cu zid de piatră (Tipia Racoșului) și două așezări civile (Câmpul Caprei, Podul Mare), iar pe partea stângă două cetăți cu zid (Tipia Ormenișului și Piatra Detunată) și o fortificație hallstattiană refolosită parțial de daci (Dealul Vărăiei).

Cercetarea arheologică sistematică, începută cu peste două decenii în urmă de către Ioan Glodariu și Florea Costea, autorii descoperirii, a acordat atenție specială monumentelor de pe Tipia Ormenișului. Topic de rezonanță cumano-pecenegă, dealul beneficiază de o literatură geografică bogată, din care deosebită ni s-a părut descrierea lui Nicolae Orghidan: "...Pe dreapta se vede vârful țuguat al Tipiei Racoșului (820 m), care domină întreg defileul, pe stânga Tipia asemănătoare, puțin mai scundă, a Ormenișului (755m). Acest din urmă bloc de calcar e răzimat pe un soclu de porfir. Dincolo de valea Tipiei, tot pe stânga, o altă clipă calcaroasă e legată de masa mai mare de calcar de pe malul drept. Oltul, care curgea liniștit, aici se agită. Pârâul Tipiei îi aduce de pe stânga mari cantități de pietriș compus din roci diferite, care arată structura împetrită a munților Perșani: porfir, melafir, serpentin, gabbro, ammoniți liasici, calcar jurasic etc". ("Țara Bârsei" anul I, 1929, 3 pag. 241-242).

Tipia Ormenișului este des pomenită și în literatura istorică-arheologică. De multe

1

2

Cetatea dacică de la Augustin - "Tipia Ormenișului"

1. Vedere de pe "Piatra Detunată"

2. Vedere dinspre vest

1

2

3

Cetatea dacică de la Augustin - "Tipia Ormenișului"

1. Fața exterioară a zidului
2. Plintă martelată de către romani. Sanctuarul de calcar
3. Vase dacice *in situ*

ori însă aceasta este confuză, chiar derutantă, autorii dând credit unei informații primare eronată. Oferim exemplul lui C. Grooss și B. Orbán care, bazați pe informația lui W. Hausmann, vorbesc de un castru roman în vecinătatea stației de cale ferată din Augustin, al cărui nume este Töpe (= Topei), lung de 600 de pași și lat de 50 pași, unde s-au observat diferite șanțuri și s-au descoperit “bucăți de țiglă și cioburi, așa încât acesta arată ca un castru roman” (C. Grooss, *Chronik...*, pag.317). Descrierea de la fața locului se pare că a făcut-o O. Balász, care pomenește pe valea Oltului (pentru români Turdoiaia), la 2500 de pași de Dealul Negru “un castru roman... care este însă la Heviz = Ponte Vetero“. Credem că el a fost pe tipie deoarece dimensiunile platoului sunt aproape exacte: “...o lungime de 120 și o lățime de 40 pași” (A Szekelyföld leirása, I, pag. 206). Și Iulian Marțian are cunoștințe topografice exacte: “În apropierea acestei cetăți (“Cetatea lui Mihai = Mihalyvár”, feudală timpurie), vis-à-vis de dealul Topei se ridică un alt deal asemănător la înălțimea de 293 m peste nivelul văii, purtând și acesta numele de Topei. La culmea lui conduce un drum săpat în stâncă. Platoul situat acolo măsoară 100 m în lungime și 30 m în lățime. La periferia lui dinspre vest mai stau resturile unui zid ciclopic”.(Urme din războaiele romanilor cu dacii, Cluj, 1921, pag. 37).

Tipia Ormenișului, cu o altitudine absolută de 755,9 m și cea relativă de peste 200 de m, reprezintă ultima ramificație a Munților Perșani. Structura sa geologică constă din caracteristica îmbinare de roci vulcanice (ofiolit) și sedimentare (calcare). La poalele versantului de nord curge Oltul, versanții de sud și vest fiind udați de Pârâul Racilor. Mamelonul se leagă de restul ramificațiilor Perșanilor printr-o șa îngustă situată spre est. Accesul spre platoul de pe culme este mai lesnicios spre șaua dinspre est...de pe platou privirea cuprinde întreg Defileul Racoșului, zona de nord-vest a Depresiunii Bârsei, înălțimile împădurite ale Perșanilor, marginea de nord-est a Depresiunii Făgărașului și zona de sud a Depresiunii Homoroadelor. Tocmai poziția strategică excepțională a mamelonului a determinat locuirea sa, sporadică în epoca bronzului și la începutul celei feudale, în schimb foarte intensă în prima epocă a fierului și la sfârșitul celei dacice (I. Goldariu, F. Costea, în *Ephemeris Napocensis*, Cluj, 1991, pag. 21).

Abia amintita “poziție strategică excepțională” a Tipiei Ormenișului nu le-a scăpat strategilor daci. Cu terase parțial naturale, parțial antropogene amenajate în prima epocă a fierului, dealul a fost “adaptat” funcțiilor vitale ale statului dac: militară, administrativă și religioasă. Dealul a fost aplatizat prin dăltuire, dacii distrugând aproape total construcții din prima epocă a fierului. Roca excavată din partea nordică a fost așezată în porțiunile mai joase în straturi legate cu pământ adus din altă parte, după ce în partea sudică și la capete a fost înălțat zidul cetății. A rezultat astfel un platou lung de 100 m și cu lățimea maximă de 34 m, prevăzut spre prăpastia dinspre nord de o bordură “cruțată” în calcarul local. Tot atunci s-au amenajat terasele sudice, toate prevăzute cu ziduri de susținere.

Lucrările, concepute astfel și realizate începând cu domnia lui Burebista, au dăinuit până la începutul secolului al II-lea d. Hr. Cu siguranță aici și-au avut sediul permanent comandații garnizoanei permanente, preoții și un aparat funcționăresc menit să pună în practică “ascultarea de porunci”.

Nu este deloc întâmplător că săpăturile arheologice au scos la lumină tocmai edificii specifice acestor funcții ale statului.

Sanctuale

a. Primul sanctuar cercetat integral se află pe Terasa a III-a, spre sud, locul lui fiind tăiat în stâncă, parțial înălțat în maniera folosită la amenajarea platoului, straturile de piatră suprapunându-se locuirii hallstattiene. Sanctuarul s-a păstrat inegal: mai bine în amonte, unde s-au prăbușit materiale de pe Terasa II, mai slab unde acestea nu au ajuns și unde se văd urmele martelării și ale demantelării parțiale la care au procedat romanii.

“Monumentul constă din trei construcții “concentrice”: una exterioară aparent circulară, în interiorul ei alta circulară și în interiorul acesteia una cu absidă, la rândul ei

segmentată în două încăperi”.

Construcția exterioară, cu un diametru de 19,20 – 19,30 m, are un traseu din lespezi de calcar și ofiolit, rareori dublu, așezate direct pe pământul amestecat cu lut. Distanța între acest șir și exteriorul blocurilor din construcția intermediară este de 0,80 – 1,20 m, în funcție de alunecarea în timp. Multe dintre lespezi aveau urme de arsură, ceea ce trimite spre concluzia că susțineau o structură de lemn.

Construcția intermediară este marcată de un cerc din blocuri de tuf alb, moale, fasonate în arc de cerc, înalte de 13 și 16 cm, netezite îngrijit pe cele 3 părți vizibile, cu o bordură, la partea superioară, care măsoara nivelul de calcare antic. Lungimea blocurilor nu depășește 90 cm, grosimea fiind de 0,20 – 0,23 m.

Friabilitatea blocurilor nu suporta o elevație, dar nici nu putea fi lăsată pradă intemperiei. Construcția interioară este amplasată descentrat în interiorul celei precedente și are două încăperi: una patulateră cu laturile de 7x6,50 m și una absidată cu aceeași lățime (6,50 m) și „înălțimea” de 2,30 m. Fundația este din lespezi de calcar și ofiolit, unele chiar cu forme regulate. Toată elevația era din lemn, pereții exteriori fiind lipiți cu un strat gros de lut. Podina era din lut îngrijit făuit. Încăperea patulateră avea două intrări, ambele pe laturile lungi, din ea trecându-se în camera absidată printr-o deschidere plasată în mijlocul peretelui despărțitor.

Construcțiile amintite sunt realizate în trepte, cu diferența de nivel de 10-12 cm, cea mai înaltă fiind construcția „centrală”.

Sanctuarul, al doilea ca mărime din Dacia, beneficiază de un proiect de restaurare realizat de un colectiv de la Institutul Politehnic din Cluj, în anul 1989.

b. Sanctuar cu aliniamente, cu plinte din tuf vulcanic. Este amplasat în colțul de sud-vest al platoului, tamburii fiind așezați în cercuri de pietre calcaroase parțial fasonate, direct pe un pavaj din calcar local mărunțit. Pavajul are lungimea de 24 m și se înscrie între zidurile cetății și o bordură-pavaj mai înaltă cu 1 m față de nivelul de călcare. În spațiul pe care au fost descoperite resturi de plinte sparte pe loc, cercuri-suport și o jumătate de plintă tăiată astfel în carieră, a funcționat un sanctuar de dimensiuni mici, cu 10 tamburi pe axul lung și, probabil, 3 pe cel transversal. De formă tronconică, plintele au bazele cu diametre diferite (55-65; 75-80 cm), înălțimea nedepășind 50 cm, ceea ce lasă a se presupune sau că sanctuarul a fost reparat, sau că plintele ajunse în grohotișuri provin de la două sanctuare.

c. Tot pe platou, între cazarmă și sanctuarul din tuf vulcanic, pe o suprafață realizată parțial prin pavare, parțial prin tăierea orizontală a stâncii, a funcționat un alt sanctuar cu aliniamente, de data aceasta cu plinte din calcar. Este orientat cu latura lungă pe direcția NE-SV și era compus din 10x4 tamburi, cu distanța între centrul plintelor de 2,10-2,20 m. Exfoliate în prezent, plintele nu aveau mai mult de 90 cm în diametru, înălțimea pe care s-au păstrat, martelate fiind, având acum 20 cm.

Și în acest caz există indicii asupra funcționării edificiului în două faze: cercuri-suport duble, cu o nesemnificativă abatere de la linia șirului longitudinal.

d. În capătul de sud-vest, ocupând aproape toată lățimea cetății, s-a dezvelit un complex arhitectural absolut identic în plan „sediului plăieșilor” de la Luncani - Piatra Roșie. Este constituit dintr-o construcție centrală cu două încăperi, lungă de 21 m și lată de 12,50 m, cu fundația din lespezi de calcar și elevația din lemn căptușit cu lut. În încăperea dinspre nord-vest a funcționat o vatră cu „diametrul” de 1,60 m, construită din lut și piatră.

Ca și la Luncani - Piatra Roșie, clădirea centrală este „înconjurată” pe trei părți de un ring de lespezi din calcar, mai îngrijit fasonate decât la alte construcții. Către nord-vest ringul este dublu, marcând accesul în ansamblu.

Între peretele încăperii cu vatră și ringul dinspre prăpastie se afla depozitul de cereale, aici fiind descoperite mai multe chiupuri, toate lucrute la roată, dintre care unul cu grâu și altul cu mei.

Așadar, în incinta cetății dacice de pe Tipia Ormenișului au existat construcții

Cetatea dacică de la Augustin - "Tipia Ormenișului"

1. Campania 2002

2. Plinte din sanctuarul de tuf vulcanic, descoperite pe pantele dealului

Racoș - Piatra Detunată

1. Fortificațiile hallstattiana și dacică - vedere de pe Tipia Ormenișului
2. Locuință de suprafață

Racoș - Piatra Detunată
Secțiune pin valul hallstattian și zidul dacic

Racoș - Tipia Racoșului
Cetatea dacică și feudal timpurie

Racoș - Dealul Vărăriei
Fortificațiile hallstattiană și dacică

monumentale, legate nemijlocit de funcțiile fundamentale ale statului, toate demantelate, incendiate sau martelate la cucerirea romană. Terasele extra musos, cu numeroase construcții impozante, toate de suprafață, au întregit un ansamblu arhitectural cu o valoare și o semnificație deosebite în istoria utimelor două decenii ale Daciei libere.

Tot pe platou, între sanctuarul cu plinte din tuf și prăpastie, pe o platformă mai înaltă cu aproximativ 1 m față de nivelul de calcare din partea sudică, s-au dezvelit parțial două construcții. Cea mai veche este identică în plan sanctuarului circular de pe Terasa III, cu mențiunea că diametrul ei este cu 1,5 m mai mic. Peste ea s-a înălțat o construcție dreptunghiulară, cu laturile de peste 10 m lungime. Fundațiile amândorura sunt din calcar, ofiolit și rășnițe sparte. Fiecare are o vatră centrală, amenajată pe pat de piatră, ușor înălțată față de pavaj.

Între cele două sanctuare există un alt pavaj din piatră locală de calcar, pe suprafața căruia s-au descoperit o "cistă" din calcar fasonat, îngropată, și cercurile-suport de la 2 plinte. Din păcate, din cauza unor copaci seculari care nu pot fi sacrificați, ele nu pot fi integrate planului sanctuarului de calcar, dar nici nu pot fi rupte de un edificiu cu funcție culturală.

Racoș – Piatra Detunată

Interesant este că deși valurile au fost întotdeauna perfect vizibile, ca și fața exterioară a zidului dacic, O. Balász, C. Gooss, I. Marțian și alții amintesc pe stânga Oltului o cetate feudală timpurie și nu construcțiile antice. Doar geograful N. Orghidan vorbește despre loc, dar nu pentru relicve, ci pentru a preciza o legătură geologică ancestrală între versanții Oltului: "Dincolo de Valea Tipiei, tot pe stânga, o altă clipă calcaroasă e legată de massa mai mare de calcar de pe malul drept". (În "Țara Bârsei", anul I, 1929,3, pag. 240).

Dealul, numai din calcar, își înalță spre nord peretele vertical direct din apa Oltului, fiind înconjurat cu elemente defensive pe celelalte părți, în arc de cerc. Valul hallstattian și zidul dacic, suprapuse, sunt vizibile în prezent pe 118 m lungime. În vremea dacilor însă, ele trebuiau să aibă cel puțin 180m, prelungindu-se spre nord-vest.

Zidul dacic, din pământ și pietre prinse într-o complexă țesătură de stâlpi, bărne și loazbe, a fost construit pe valul hallstattian, după ce la o anumită cotă a acestuia s-a așternut un pat orizontal de loazbe. Gros în medie de 4 m, acesta se mai păstrează pe o înălțime de aproape 2 m. Terasele din interior, dar în special cea din "spatele" zidului, au fost intens locuite până la cucerirea romană, peste tot zidul incendiat acoperind sute de vase sparte pe loc și un diversificat inventar caracteristic vieții civile și militare. Este una din puținele așezări dacice în care locuirea nu a fost reluată, obiectele în situ oferind criterii indubitabile pentru stabilirea de tipologii la anul 106 d. Hr.

Tipia Racoșului

Prezintă episodic în diverse cronici și repertorii arheologice, Tipia Racoșului se bucură de o descriere mai dezvoltată la I. Marțian: "La est de sat se ridică, din țărmurile drept al Oltului, o coastă prăpăstioasă, formată din stâncile de piatră văroasă ale dealului numit Topei, la înălțimea de 360 m deasupra nivelului văii. În culmea acestui deal a existat o cetate, a cărei incintă s-a conservat numai pe partea dinspre nord, unde resturile ei prezintă un zid legat cu var în lungime de 300 m. Temeliile acestuia sunt așezate în o excavație săpată jur-împrejurul stâncii de la pantă... Restul incintei s-a prăbușit în vale, în parte cu temelii cu tot." Și acest text prezintă imperfecțiuni: zidul are pe partea nordică o lungime de 80 de m, fiind închis spre nord-vest de un "pinten" perpendicular pe el, lung doar de 5 m (întreg dealul nu are lungimea de 300 m). De asemenea, zidul nu este legat cu mortar de var.

În schimb, cu cei 820 m înălțime, Tipia Racoșului oferă cea mai bună vizibilitate asupra defileului de la Augustin la Mateiaș, doar la poalele lui existând un sector de 200-300 de m obturat. Este cel mai greu accesibil dintre toate dealurile pe care s-au ridicat cetăți. Creasta lui nefiind aplatizată, este foarte posibil ca dacii să fi construit zidul doar în preajma războaielor cu romanii, unde au organizat un punct de observație. Cetatea a fost

reutilizată de secui.

Dealul Vărăriei

Atât în incinta apărută de imensele valuri hallstattiene, cât și de pe terasele exterioare, sondajele practicate până acum au scos la lumină fragmente ceramice și râșnițe din tuf vulcanic, probatorii pentru locuirea dealului în Latene. În tradiția locală și în monografia satului se vorbește despre existența pe platoul superior, între cele două războaie mondiale, a unui zid legat cu pământ, în prezent dispărut.

Nu s-au efectuat cercetări care să vizeze special epoca dacică.

Cetatea lui Mihai

Confuzia între cetățile databile în diferite epoci de către arheologi și istorici l-au făcut pe I. Marțian să repete erorile acestora, descriind o construcție cunoscută azi sub numele de “Cetatea lui Mihai” = Mihály vár”: “Pe țărmurile stâng al Oltului, în capătul văii cetății, se văd, pe o culme izolată împrejmuită de pante stâncoase, la înălțime de 200 m peste nivelul văii, ruinele unei cetăți a cărei incintă măsoară în circumferință 100 m și care s-a conservat pe unele locuri până la 10 m înălțime. Temeliile acesteia sunt așezate întocmai ca și la cele ale cetății precedente, în panta dealului. În interior se văd resturile unui turn de formă cilindrică, ale cărui baze s-au construit din o proeminență a stâncii naturale și care pe la începutul secolului trecut era bine conservat.” (Urme, p. 37).

Descrierea lui I. Marțian este caracteristică unei cetăți din secolele 13-14. Facem însă precizarea că de jur-împrejurul acestei “culmi izolate” în ultimii ani s-au descoperit peste 20 de râșnițe dacice fragmentare, precum și ceramică modelată cu mâna sau la roată. Nu este exclus ca aici să fi existat un turn dacic, cu o vedere perfectă asupra unei porțiuni din valea Oltului.

Zona a fost locuită de daci, aici existând depozite de fier sigur exploatate în Latene.

Bibliografie selectivă:

- Carl Gooss, *Chronik der archäologische Funde Sichenbürgens*, Hermanstadt, 1876
Idem. În: *AVSL*, II, 1876, p. 201 și urm.
I. Marțian, *Repertoriu arheologic pentru Ardeal*, Bistrița, 1920
I. Marțian, *Urme din războaiele romanilor cu dacii*, Cluj, 1921
N. Orghidan, *Observațiuni morfologice în regiunea Brașovului. Defileul de la Racoșul de Jos*. În: “Țara Bârsei”, anul I, 1929, 3, p. 226 și urm.
Mihai Grigore, *Defileuri, chei și văi de tip canion în România*, București, 1989
Lt. Col. C. Verdeș, *România. Studiu geografic: fizic, economic și militar. Teatre de operațiuni*, București, 1939
Fl. Costea, I. Glodariu, *Sanctuarul circular al cetății dacice de la Racoș*. În: *Ephemeris Napocensis*, 1, 1991, p. 21 și urm.
Fl. Costea, *Repertoriul arheologic al județului Brașov*, I, 1995; II, 1996
Fl. Costea, *Dacii din sud-estul Transilvaniei, înaintea și în timpul stăpânirii romane. Contribuții la etnogeneza și continuitatea românilor*, Brașov, 2002

Dr. Florea Costea
Radu Ștefănescu

1

Vas cu figură antropomorfă. Râșnov, Castrul roman, jud. Brașov. Cultura romană. Ceramică. Lucrat la roată din pastă grosieră. Culoare cenușiu-roșcată. Corp sferoidal, picior inelar. Pe o parte a suprafeței vasului este reprezentată în relief o figură umană orientală stilizată. H: 140 mm; Dg: 100 mm; Df: 60 mm. MIB, Nr. Inv. II3092.

2

Situlă. Drumul Carului - "La Cetate", com. Moeci de Jos, jud. Brașov. Cultura romană. Ceramică. Lucrată la roată din pastă fină. Culoare cenușie. Pereți ușor curbați, umăr bine marcat, gât arcuit și subliniat la bază de o nervură ușor profilată, buză ușor evazată. Decorat cu 9 reliefuri cu Dionysos tânăr, un medalion cu cerb și altul cu marcă de olar. Păstrat în proporție de 55%. H: 127 mm; Dg: 112/90 mm; Dbaza: 160/155 mm. CMB

3

Cană cu picior și trei torți. Râșnov, "Grădiște" (Castrul roman), jud. Brașov. Ceramică. Lucrat la roată din pastă fină. Culoare cărămiziu-gălbui. Buză canelată, gât înalt și cilindric, corp bombat, picior inelar; trei anse din bandă lată cu câte trei caneluri longitudinale supraînălțate, fiecare toartă având la extremitate câte un inel. Există un brâu canelat dispus la mijlocul gâtului. H: 195 mm; Dmax corp: 135 mm; Dg: 100 mm; Dfund: 90 mm. MIB, Nr. Inv. II 3104.

4

Fructieră. Râșnov, "Dealul Cetății", jud. Brașov. Ceramică. Lucrat la roată din pastă fină. Culoare cenușie, cu urme de arsură secundară lustruită. Buză dreaptă, picior de sprijin inelar. H: 200 mm; Dmax corp: 200 mm; Dg: 290 mm. MIB, Nr. Inv. II 2634.

5

Capac. Augustin, "Tipia Ormenișului", com. Ormeniș, jud. Brașov. Cultura Latène. Ceramică. Lucrată la roată din pastă fină. Culoare cenușiu-negricios. Are guler de fixare și buton-apucător. H: 150 mm; Dg: 265 mm. MIB, Nr. Inv. II6397.

6

Fructieră. Augustin, "Tipia Ormenișului", com. Ormeniș, jud. Brașov. Cultura Latène. Ceramică. Lucrată la roată din pastă fină. Culoare cenușiu-roșcat. Cavități arcuite, buza ușor curbată în jos, cu umăr interior. Ușoare urme de lustruire. H: 430 mm; Dg: 450 mm. MIB, Nr. Inv. II6398.

7

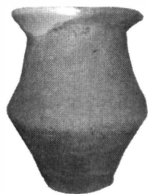
Borcan. Augustin, "Tipia Ormenișului", com. Ormeniș, jud. Brașov. Ceramică. Lucrat cu mâna din pastă grosieră. Culoare brun-cenușiu. Formă bitronconică, buza evazată. Decorat cu 4 butoni mari și 4 butoni mici cilindrici pe diametrul maxim al corpului. H: 150 mm; Dg: 110 mm; Df: 80 mm. MIB, Nr. Inv. II6400.

8

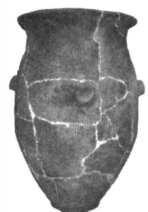
Strachină. Augustin, "Tipia Ormenișului", com. Ormeniș, jud. Brașov. Cultura Hallstatt. Ceramică. Lucrată cu mâna din pastă semifină. Culoare brun-negricios. Formă de bol, cu buza invazată. H: 100 mm; Dg: 225 mm. MIB, Nr. Inv. II6408.

9

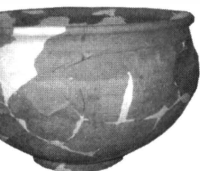
Borcan. Augustin, "Tipia Ormenișului", com. Ormeniș, jud. Brașov. Cultura Laténe. Ceramică. Lucrat cu mâna din pastă grosieră. Culoare brun-negricioasă. Corp sferoidal, buza evazată. Decorat cu 4 butoni pe diametrul maxim. H: 320 mm; Dg: 21 mm. MIB, Nr. Inv. II6411.

10

Cană. Augustin, "Tipia Ormenișului", com. Ormeniș, jud. Brașov. Cultura Laténe. Ceramică. Lucrat cu mâna din pastă grosieră. Culoare roșie, formă bitronconică, buza evazată. H: 200 mm; Dg: 140 mm; Df: 75 mm. MIB, Nr. Inv. II6143.

11

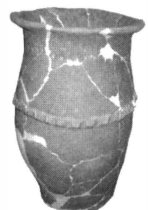
Vas provizii. Augustin, "Tipia Ormenișului", com. Ormeniș, jud. Brașov. Ceramică. Lucrat cu mâna din pastă grosieră. Culoare cenușie. Buza evazată, decorat cu 4 butoni cilindrici în jumătatea superioară. H: 610 mm; Dg: 345 mm; Df: 175 mm. MIB, Nr. Inv. II6147.

12

Castron. Augustin, "Tipia Ormenișului", com. Ormeniș jud. Brașov. Ceramică. Lucrat la roată din pastă fină, cu nisip mărunt și mică. Culoare roșie în urma arderii secundare. Corp arcuit, gât vertical și inel de sprijin. Imitație greco-romană. Decorat cu 36 de ștampile spiralate, amplasate pe gâtul vasului. H: 165 mm; Dg: 250 mm; Dmax: 270 mm; Df: 130 mm. MIB, Nr. Inv. II6163.

13

Borcan. Augustin, "Tipia Ormenișului", com. Ormeniș, jud. Brașov. Cultura Laténe. Ceramică. Lucrat cu mâna din pastă grosieră. Culoare roșie. Corp alungit, buza dreaptă. Decorat cu 4 butoni simetrici, și patru reliefuri, arcuite, cu alveole. H: 245 mm; Dg: 168 mm; Dmax: 175 mm; Df: 130 mm. MIB, Nr. Inv. II6167.

14

Borcan. Augustin, "Tipia Ormenișului", com. Ormeniș, jud. Brașov. Cultura Laténe. Ceramică. Borcan lucrat cu mâna din pastă grosieră. Culoare roșie. Corp aproape drept, buza evazată. Decorat cu brâu pe diametrul maxim și un șir de alveole cu spatula pe gâtul vasului. H: 83 mm; Dg: 65 mm; Df: 45 mm. MIB, Nr. Inv. II6373.

15

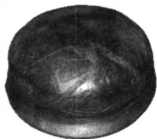
Borcan. Racoș, "Piatra Detunată", jud. Brașov. Cultura Latene. Ceramică. Lucrat cu mâna din pastă grosieră. Culoare roșie (ardere secundară). Corp alungit, buza evazată (deformat în urma arderii secundare). Decorat cu brâu alveolat, ușor ghirlandat întrerupt de 4 butoni și 4 colonete alveolate spre fundul vasului. H: 300 mm; Dg: 200 mm; Df: 135 mm. MIB, Nr. Inv. II6375.

16

Vas de provizii. Racoș, "Piatra Detunată", jud. Brașov. Cultura Latene. Ceramică. Lucrat la roată din pastă fină de culoare cenușie. Corp ovoidal, buza evazată. Decorat cu două registre cu incizii orizontale și vălurite. H: 720 mm; Dg: 310 mm. MIB, Nr. Inv. II6391.

17

Strachină. Racoș, "Piatra Detunată", jud. Brașov. Cultura Wietenberg. Ceramică. Lucrat cu mâna din pastă fină. Culoare brun-negricios. Formă de bol, cu buza evazată. Incizat sub formă de meandre și registre orizontale. H: 61 mm; Dg: 345 mm; Df: 175 mm. MIB, Nr. Inv. II6393.

18

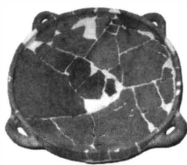
Borcan. Augustin, "Tipia Ormenișului", com. Ormeniș, jud. Brașov. Cultura Latene. Ceramică. Lucrat cu mâna din pastă grosieră. Culoare cărămizie (ardere secundară). Profil arcuit, buza evazată. Decorat cu 4 butoni pe diametrul maxim și o ghirlandă sub unul din butoni. H: 110 mm; Dg: 95 mm; Df: 70 mm. MIB, Nr. Inv. II6417.

19

Cană. Augustin, "Tipia Ormenișului", jud. Brașov. Ceramică. Lucrat cu mâna din pastă semifină. Are corp bitronconic și buza evazată. De gură și partea cea mai proeminentă a corpului este prinsă o toartă tubulară. Culoare cărămizie. H: 130 mm; Dmax corp: 100 mm. MIB, Nr. Inv. II 5308.

20

Strachină. Cuciulata, "Stogul lui Coțofan", com. Comana, jud. Brașov. Ceramică. Lucrat cu mâna din pastă grosieră cu nisip, pietricele și fragmente ceramice pisate. Culoare cărămizie cu pete cenușii. Este de formă emisferică, cu marginea dreaptă. De margine sunt prinse în mod simetric patru torți tubulare dispuse orizontal. H: 120 mm; Dg: 385 mm. MTF, Nr. Inv. 187.

21

Borcan ceramic. Augustin, "Tipia Ormenișului", jud. Brașov. Ceramică. Lucrat cu mâna din pastă în amestec cu nisip și pietricele. Culoare roșie, ardere secundară. Decorat cu patru butoni cilindrici și două figuri sub forma literiei "omega" în relief, aplicate pe partea proeminentă a corpului. H: 135 mm; Dmax corp: 110 mm; Dg: 120 mm. MIB, Nr. Inv. 6156.

22

Borcan. Racoș, "Piatra Detunată", jud. Brașov. Ceramică. Lucrat cu mâna din pastă în amestec cu nisip și pietricele. Culoare roșie, ardere secundară. Decorat cu două brăie alveolare aplicate în zona cea mai proeminentă. H: 300 mm; Dg: 180 mm. MIB, Nr. Inv. 6379.

23

Kantharos. Comana de Jos, "Gruicul Văcarului", com. Comana, jud. Brașov. Ceramică. Lucrat la roată din pastă semifină. Culoare cenușie-închis. Formă bitronconică, fund inelar, cu două torți ușor supraînălțate buză profilată, evazată. Decorat cu o canelură pe partea cea mai proeminentă a corpului, de la care pornesc spre buză dungi lustruite. H: 63 mm; Dg: 59 mm; Dmax: 73 mm; Df: 38 mm. MIB, Nr. Inv. II2632.

24

Oală. Râșnov, Castrul roman, jud. Brașov. Ceramică. Lucrată la roată din pastă fină. Culoare cenușie. Fund inelar, din două corpuri arcuite. H: 170 mm; Dg: 80 mm; Df: 65 mm. MIB, Nr. Inv. II3099.

25

Cană. Augustin, "Tipia Ormenișului", com. Ormeniș, jud. Brașov. Ceramică. Vas lucrat la roată din pastă fină. Culoare cenușiu-roșcat. Toartă cu trei verzele verticale, corp bitronconic, o nervură mediană sub buză, decor lustruit. H: 150 mm; Dg: 110 mm; Df: 80 mm. MIB, Nr. Inv. II6195.

26

Borcan. Racoș, "Piatra Detunată", jud. Brașov. Cultura Laténe. Ceramică. Lucrat cu mâna din pastă grosieră. Culoare roșcată. Corp aproape drept, buza ușor evazată. Decorat cu brâu alveolar pe diametrul maxim. H: 383 mm; Dg: 235 mm; Dmax: 235 mm; Df: 135. MIB, Nr. Inv. II6274.

27

Borcan. Racoș, "Piatra Detunată", jud. Brașov. Cultura Laténe. Ceramică. Lucrat cu mâna din pastă grosieră. Culoare brun-roșcat. Corp aproape drept, buza ușor evazată. Decorat cu 4 butoni cilindrici uniți de brăuri ușor ghirlandate. H: 383 mm; Dg: 235 mm; Dmax: 235 mm; Df: 135. MIB, Nr. Inv. II6306.

28

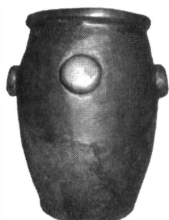
Ulcior. Felmer, comuna Șoarș – Calea ai Întoarsă, jud. Brașov. Ceramică. Lucrat la roată din pastă foarte fină. Culoare neagră. Gât cilindric înalt, prezintă inel de sprijin. Incizat în registre verticale și orizontale. H: 325 mm. MIB, Nr. Inv. II 3477.

29

Vas cu două torți. Augustin, "Tipia Ormenișului", com. Ormeniș, jud. Brașov. Ceramică. Lucrat cu mâna din pastă fină. Culoare neagră. Vas cu buza mică și ușor răsfrântă. Decorat cu grupuri de câte 5 incizii paralele, oblice pe umărul vasului și 3 incizii pe torți. H: 150 mm; Dg: 110 mm; Df: 34 mm. MIB, Nr. Inv. II6707.

30

Oală. Augustin, "Tipia Ormenișului", com. Ormeniș, jud. Brașov. Ceramică. Lucrat cu mâna din pastă grosieră. Culoare cenușie - închis. Lut ars, modelat manual. Roșcat datorită arderii secundare. Decorat cu 4 butoni cilindrici în jumătatea superioară. H: 275 mm; Dg: 110 mm; Df: 85 mm; Dmax: 130 mm. MIB, Nr. Inv. II6709.

31

Vas de provizii. Râșnov, "Grădina Cetății" jud. Brașov. Cultura Laténe. Ceramică. Lucrat cu mâna din pastă grosieră. Culoare castaniu-negricios. Corp sferoidal, buza evazată. Decorat cu brâu circular pe umăr și trei bare verticale, alveolate spre bază, 4-5 benzi simple. H: 455 mm; Dg: 265 mm; Dmax: 300 mm; Df: 155 mm. MIB, Nr. Inv. II6628.

32

Cană. Augustin, "Tipia Ormenișului", com. Ormeniș, jud. Brașov. Ceramică. Lucrat cu mâna din pastă grosieră cu nisip, pietricele și incluziuni mică. Culoare neagră cu angobă lucioasă. Formă bitronconică, buză evazată, toarta ușor supraînălțată. H: 140 mm; Dg: 117mm; Dmax: 126 mm; Df: 65 mm. MIB, Nr. Inv. II6629.

33

Sceptru. Augustin, "Tipia Ormenișului", comuna Ormeniș, jud. Brașov. Ceramică. Lucrat cu mâna din pastă semifină. Culoare roșcată. Protomă și spate animal. Se fixa vertical într-o tijă. L: 70 mm; LA: 38 mm; H: 45 mm; Gpicior: 30 mm. MIB, Nr. Inv. II 6535.

34

Calapod. Râșnov, "Dealul Cetății", jud. Brașov. Lut ars. Lucrat cu mâna din pastă cu pietricele și fragmente ceramice pisate. Culoare neagră, lustruit. Partea activă plată, cu mânerul întreg. L: 100 mm. MIB, Nr. Inv. II 6715.

35

Tipar. Racoș, Piatra Detunată, jud. Brașov. Cultura Laténe. Piatră. Negativ în formă de brăduț cu 13 ramuri sculptat în tuf. H: 110 mm; LA: 80 mm; G: 50 mm. MIB, Nr. Inv. II6513.

36

Idol antropomorf. Augustin, "Tipia Ormenișului", com. Ormeniș, jud. Brașov. Laténe dacic. Ceramică. Lucrat din pastă grosieră. Culoare gălbui-cărmizie. Figură masculină stilizată. Formă quasicilindrică, cu spatele aplatizat. Picioarele sunt marcate prin 2 conuri (piciorul stâng fiind rupt în vechime). Sexul este marcat printr-o proeminență conică. Nasul, ochii și gura sunt marcate prin alveole. H: 45 mm; LA: 21 mm. MIB, Nr. Inv. II6534.

37

Figurină. Brașov, jud. Brașov. Ceramică. Lucrată cu mâna din pastă semifină. Culoare gri. Pasăre, capul ridicat, spinarea cu o nervură longitudinală, albiată spre margine, nedecorată. H: 85mm; L: 132 mm; Lcorp: 47 mm. LA: 47 mm. MIB, Nr. Inv. II6718.

38

Figurină. Râșnov, "Grădina Cetății", jud. Brașov. Lut ars. Lucrată cu mâna din pastă semifină. Culoare cenușie. Figurină cu aripi semideschise, picioarele și capul rupte din vechime. A fost decor de vas lustruit, lucrat la roată. Decorul prezintă striatii ce sugerează momentul de zbor. L: 60 mm; Lariپی: 47 mm. MIB, Nr. Inv. II 6716.

39

Idol. Augustin, "Tipia Ormenișului", com. Ormeniș, jud. Brașov. Cultura Hallstatt. Ceramică. Lucrat cu mâna din pastă grosieră. Culoare roșcată. Labă de urs cu 5 degete. L: 40 mm; LA: 32 mm; G: 9 mm. MIB, Nr. Inv. II6645.

40

Sceptru din os. Racoș, Piatra Detunată, jud. Brașov. Os tăiat, perforat și șlefuit. Culoare gălbuie. Figură umană stilizată, perforație transversală și verticală pentru fixare. LA: 75 mm; H: 112 mm. MIB, Nr. Inv. II6312.

41

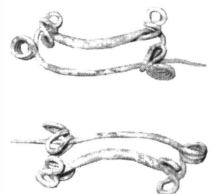
Idol antropomorf. Augustin, "Tipia Ormenișului", com. Ormeniș, jud. Brașov. Cultura Latene. Ceramică. Lucrat cu mâna din pastă grosieră. Figură masculină stilizată. Formă quasiconică, picioarele marcate prin 2 conuri. Sexul este bine evidențiat. Ochii și gura sunt marcate prin împunsături. H: 30 mm; LA: 18 mm. MIB, Nr. Inv. II6636.

42

Brățară. Cuciulata, "Stogul lui Coțofan", com. Comana, jud. Brașov. Bronz. Trei segmente identice sudate de tot atâtea inele două sârme înfășurate în jurul unui ax. D: 95 mm. MTF, Nr. Inv. 198.

43

Fibulă. Augustin, "Tipia Ormenișului", com. Ormeniș, jud. Brașov. Bronz. Piesă în formă de arcuș de vioară realizată dintr-un fir trefilat și cizelat. Patină nobilă. Decorată cu trei segmente, cu incizii în formă de "brăduț", și circulare. Cîte trei spirale la fiecare modulare. L: 88 mm; Gfirului: 3mm; Hresort: 30 mm. MIB, Nr. Inv. II6060.

44

Pinten. Augustin, "Tipia Ormenișului", com. Ormeniș, jud. Brașov. Cultura Latene. Bronz. Turnat și cizelat. Cu spin întreg romboidal în secțiune. O terminație este ruptă, cealaltă în formă de cârlig. Lspin: 19 mm; Deschiderea: 70 mm. MIB, Nr. Inv. II6139.

45

Ac de păr. Augustin, "Tipia Ormenișului", com. Ormeniș, jud. Brașov. Bronz. Turnat și cizelat. Cap de formă biconică, deformat și puternic oxidat. Decorat cu incizii circulare în apropierea capului, aproape dispărute din cauza oxidării. L: 137 mm; Gmax: 2 mm. MIB, Nr. Inv. II6067.

46

Ac de păr. Augustin, "Tipia Ormenișului", com. Ormeniș, jud. Brașov. Bronz. Turnat și cizelat, patină nobilă, ușor fusiform. Capul rupt din vechime. Decorat cu două registre de incizii spiralice. L: 135 mm; Gmax: 2,5 mm. MIB, Nr. Inv. II6090.

47

Ac de cusut. Augustin, "Tipia Ormenișului", com. Ormeniș, jud. Brașov. Bronz. Trefilat și cizelat, foarte oxidat. Urechea parțial ruptă din vechime, secțiune circulară. L: 113 mm; Gmax: 4 mm. MIB, Nr. Inv. II6138.

48

Ac de cusut. Augustin, "Tipia Ormenișului", com. Ormeniș, jud. Brașov. Bronz. Filetat. Ac cu secțiune circulară, cu urechea întoarsă și lipită. Patină nobilă, ușor exfoliată. L: 114,5 mm; Gmax: 2 mm. MIB, Nr. Inv. II6431.

49

Ac de păr. Augustin, "Tipia Ormenișului", com. Ormeniș, jud. Brașov. Bronz. Turnat și cizelat, oxidat. Cap bitronconic, rupt spre vîrf și parțial exfoliat. L: 67 mm; Gmax: 3 mm. MIB, Nr. Inv. II6717.

50

Ac de păr. Augustin, "Tipia Ormenișului", com. Ormeniș, jud. Brașov. Bronz. Turnat și cizelat. Vîrf rupt, cap de formă conică. L: 120 mm; Gmax: 3 mm. MIB, Nr. Inv. II6579.

51

Ac de păr. Augustin, "Tipia Ormenișului", com. Ormeniș, jud. Brașov. Bronz. Turnat și cizelat, patină nobilă. Cap rotunjit, decorat cu două registre de incizii spiralice, întrerupte de un cîmp cu "brăduț". L: 105 mm; Gmax: 3 mm. MIB, Nr. Inv. II6574.

52

Piroane (26 piese). Augustin, "Tipia Ormenișului", com. Ormeniș, jud. Brașov. Fier forjat. Pătrate sau dreptunghiulare în secțiune, îndoite în formă de cap de lebădă. L: 140 – 184 mm; LA: 15 – 25 mm. MIB, Nr. Inv. 5839; 5855.

53

Pinteni fier (3 piese). Augustin, "Tipia Ormenișului", com. Ormeniș, jud. Brașov. Cultura Latène. Fier forjat cu spin, capetele terminate în formă de calotă. Deschiderea: 75 mm/80 mm/75 mm. MIB, Nr. Inv. II 5322/II6522/II6523.

54

Fibulă. Racoș, "Piatra Detunată", jud. Brașov. Cultura Latène. Fier forjat, trefilat. Corp puternic profilat, arc din 6 spire, coarda peste arc, corp plat, restul sârmei circulară în secțiune. L: 80 mm. MIB, Nr. Inv. II6355.

55

Fibulă. Copăcel, "La Gheorghești", com. Hârseni, jud. Brașov. Cultura Latène. Fier forjat. Trefilat, corp în unghi, arc din 4 spire, coarda peste arc, port-agrafă triunghiulară. L: 110 mm. MIB, Nr. Inv. II2795.

56

Foarfecă. Fier forjat, oțelit în partea arcului, din două bucăți niteuite. LA: mm; D: 30 mm. MIB, Nr. Inv.: II3063.

57

Pinten. Copăcel, "La Gheorghești", com. Hârseni, jud. Brașov. Cultura Latène. Fier forjat cu spin, capetele terminate în formă de calotă. L: 78 mm; Desc.: 75 mm. MIB, Nr. Inv. II5362.

58

Topor. Augustin, "Tipia Ormenișului", com. Orminiș, jud. Brașov. Cultura Latene. Fier forjat și călit. Formă aproape isoscelică cu prelungirea umerilor de fixare în coadă. Muchia este aproape pătrată. L: 190 mm; LA tais: 94 mm; Gmuchie: 34 mm. MIB, Nr. Inv. II6315.

59

Arme. Râșnov, “Grădina Cetății”, jud. Brașov. Fier forjat. Culoare cenușie-închis. Călit la partea activă, adâncituri pe o parte a mânerului; secțiune isoscelică. L: 57 mm. MIB, Nr. Inv. II2670.

60

Daltă din fier. Augustin, “Tipia Ormenișului”, com. Orminiș, jud. Brașov. Cultura Latène. Fier. Secțiune dreptunghiulară, tub de fixare conic. L: 225 mm; LA: 15/19 mm; Dtub: 30 mm. MIB, Nr. Inv. II5808.

61

Balamale (5 piese). Augustin, “Tipia Ormenișului”, com. Ormeniș, jud. Brașov. Cultura Latène. Fier forjat și martelat, cu câte 3 nervuri longitudinale în partea bombată. Fiecare prezintă perforații pentru cuie, amplasate simetric. Deformate în vechime. L: 102/105/147/150/170 mm. LA: 45/45/65/60/60 mm. MIB, Nr. Inv. II5810, II5811, II5796; II5824; II5825.

62

Brăzdar de plug. Râșnov “Grădina Cetății”, jud. Brașov. Cultura Latène. Fier forjat. Brăzdar de plug tip lingură, tijă cu spin pentru fixarea în grindei. L: 340 mm; LA: 73 mm. MIB, Nr. Inv. II6520.

63

Cuțit de plug. Racoș, “Piatra Detunată”, jud. Brașov. Cultura Latène. Fier forjat. Bară dreptunghiulară în secțiune, cu tăișul ușor arcuit. L: 51 mm; LABara: 40 mm; LAlama: 42 mm. MIB, Nr. Inv. II6521.

Așezarea preistorică de la Albiș - „Grădina Csíszér” (sat Albiș; com. Cernat; jud. Covasna)

Satul Albiș, situat la poalele de est a Munților Bodoc, la cca. 1 km nord de drumul național 11, care leagă Brașovul de Pasul Oituz, până în anul 1998 nu a figurat în literatura arheologică, decât cu câteva descoperiri accidentale. În acel an colectivului de cercetare compus din Bartók Botond și Bordi Zs. Loránd, care efectua cercetări arheologice la biserica reformată din localitate, a semnalat descoperirea în timpul săpării unei pivnițe în locul numit „*Csíszér kert*” (*Grădina Csíszér*) descoperirea a mai multor fragmente ceramice. Punctul se află la cca. 600 m nord-est de biserică, pe versantul sudic al unui deal cu pante domoale. Excavațiile care au străpuns straturile de cultură până la adâncimea de 3,5 m, au secționat mai multe nivele de locuire, urme de gropi și de locuințe adâncite, cu un strat gros de arsură la nivelul locuințelor. Materialul colectat la acea dată indică existența în acest loc a cel puțin două nivele de locuire. Cel superior se încadra în perioada *Latène dacic*, iar cel inferior aparținând culturii *Wietenberg*, din epoca bronzului mijlociu.

Deoarece în cursul anului 1999 lucrările de construcție au continuat, acestea au fost supravegheate, recoltându-se un material ceramic care prezenta un spectru mult mai bogat decât cel din anul precedent. Au fost identificate materiale aparținând culturii Criș, cele din epoca bronzului, Latene dacic, sec. IV-V și din sec. XI-XIII. Accidental a apărut și un pahar din lut din sec. XVI-XVII.

În 2001, un colectiv de cercetare format din Székely Zsolt (Institutul Român de Tracologie) și Bordi Zs. Loránd (Muzeul Național Secuiesc) s-a deplasat la fața locului pentru a supraveghea lucrările. Într-un șanț lung de 10 m și lat de 2 m, orientat aproximativ nord – sud, săpat la cca. 8 m est de clădirea ridicată în anul 1998, s-a putut stabili stratigrafia așezării. Straturile superioare aflate sub humusul vegetal au fost deranjate de intervenții succesive până la adâncimea de 0,7 m. Sub acesta se află un strat de cultură Latène, care este urmat de stratul de cultură aparținând culturii Wietenberg. Ultimul nivel aparține neoliticului.

Printre materialele descoperite se disting câteva fragmente ceramice caracteristice culturilor neolitice *Starcevo-Criș* și a *ceramicii liniare*. Perioada de trecere la epoca bronzului este marcată de câteva fragmente ceramice aparținând culturii *Cotofeni*.

Din punct de vedere cantitativ ponderea îi aparține aparținând culturii Wietenberg, din epoca bronzului mijlociu. În stratul de cultură din această epocă, au fost descoperite urmele unei locuințe incendiate, cu mai multe urme de pari și elemente de construcție (fragmente de gardină de lut, chirpic). Ceramica descoperită în acest strat este destul fragmentară, dar totuși prezintă o varietate foarte mare a formelor și al decorului.

Ceramica grosieră este caracterizată prin fragmente aparținând unor vase de diferite dimensiuni, cu pereți drepți și gât cilindric, de culoare gri și cărămizie, lucrate din pastă cu mult nisip. Marea majoritate sunt nedecorate, în timp ce altele sunt decorate cu brâu alveolat sau linii incizate sub buză.

Ceramica semigrosieră este lucrată din pastă cu mai mult nisip mărunț. Vasele sunt decorate cu linii orizontale sau alveole pe buză sau pe gât, sau în cazul unor fragmente, cu linii în zig-zag.

Ceramica fină este lucrată îngrijit, din pastă bine frământată, având ca degresant nisip cu bobul mic. Vasele din această categorie au suprafața lustruită, unele exemplare fiind acoperite cu slip. Formele de vase sunt variate: oale cu corp arcuit și fund plat, cești și căni cu corp bombat, buza evazată și toarta supraînălțată, străchini, ulcele, vase cu buza lobată, și capace. Decorul constă din caneluri oblice pe umerii vaselor, impresiuni (circulare, ovale, sau triunghiulare (așa numitele „dinți de lup”), linii incizate, benzi hașurate în rețea, triunghiuri hașurate.

În afara ceramicii au mai fost descoperite mai multe obiecte de lut (fusaiole, roțițe de căruciuare), piatră (cuțițe curbe – *Krummeser*) și de os (străpungătoare).

Pe baza materialului ceramic, a formelor și a modului de execuție, stratul aparținând epocii bronzului se poate încadra în faza **IIB** a culturii Wietenberg, cu precizarea că există indicii specifice și pentru faza **III**.

Stratul de locuire *Latène* a furnizat material ceramic bogat. Principala formă întâlnită este oala de diferite dimensiuni, lucrată cu mâna dintr-o pastă semifină cu mult nisip. Predomină recipientele în formă de sac cu buza dreaptă, apar însă și exemplare cu umărul profilat și buza dreaptă îngroșată. Majoritatea vaselor au fost prevăzute cu butoni de prindere. Decorul – o apariție relativ rară – constă din linii incizate în regiunea umărului. O altă categorie este reprezentată de cătuie (= ceașcă cu tortă), dintre care a fost descoperit un exemplar aproape întreg. Materialul ceramic se încadrează în general în epoca clasică a culturii dacice (sec. I a.Chr. – sec. I d.Chr.), dar există câteva piese care indică o locuire mai veche, cum ar fi un fragment de vas care imita cupele deliene sau altul dintr-un vas *kantharos* (cupă cu două torți și picior înalt).

ocuire mai veche, cum ar fi un fragment dintr-un vas care imita cupele deliene sau altul dintr-un vas *kantharos* (cupă cu două torți și picior înalt).

Din stratul superior au fost recoltate fragmente ceramice din sec. IV-V aparținând culturii *Sântana de Mureș-Cerneahov*. Acestea sunt fragmentele unor oale și străchini, de culoare cenușie, lucrate la roată, decorate prin lustruire.

Au mai fost descoperite câteva fragmente ale unor oale lucrate pe roata înceată, cu buza evazată și lățită, decorate cu linii incizate drepte sau ondulate, caracteristice pentru sec. XI-XIII.

În paralel cu săpăturile efectuate în „Grădina Csíszér”, au fost efectuate periegeze încercându-se stabilirea extinderii așezării. S-a stabilit faptul că situl din „Grădina Csíszér” se află la marginea estică a unei așezări mai extinse, care continuă spre vest încă cca. 250-300 m.

Bibliografie:

- Székely Zsolt, Bartók Botond, Bordi Zs. Loránd, *Așezarea culturii Wietenberg de la Albiș, com. Cernat (jud. Covasna). In: ACTA – 1998/1, Sf. Gheorghe, 1999, p. 161-170*
Székely Zsolt, Bordi Zs. Loránd, *Noi periegeze la Albiș (Cernat, jud. Covasna) campania 1999. In: ACTA – 1999/1, Sf. Gheorghe, 2000, p. 131-144*
Székely Zsolt, *Albiș, com. Cernat, jud. Covasna. Punct: Grădina lui Csíszér. In: Cronica cercetărilor arheologice din România – campania 2001, Deva, 2002*

Drd. Bordi Zs. Loránd

64

Vas. Albiș "Grădina Csíszér", com. Cernat, jud. Covasna. Epoca bronzului. Cultura Wietenberg. Lucrat cu mâna, din pastă fină, culoare brun-cenușie. Buza evazată, fund plat, umăr profilat. H: 59 mm; Dg: 66 mm; Df: 19 mm. MNS, Nr. Inv. 18585.

65

Ceașcă. Albiș, "Grădina Csíszér", com. Cernat, jud. Covasna. Epoca bronzului. Cultura Wietenberg. Ceramică. Realizată cu mâna, cu buza dreaptă, fund plat și umăr profilat. A fost prevăzută cu o toartă în bandă, supraînălțată. Decorat cu caneluri fine oblice sub umăr. Lucrat din pastă fină, culoare neagră. H: 54 mm; Dg: 108 mm; Df: 47 mm. MNS, Nr. Inv. 18550a.

66

Vas. Albiș, "Grădina Csíszér", com. Cernat, jud. Covasna. Epoca bronzului. Cultura Wietenberg. Ceramică. Lucrat cu mâna, din pastă fină, culoare brun-cenușie. Buza dreapta, fund plat. Decorat cu patru butoni pe umăr. H: 305 mm; Dg: 265 mm; Df: 115 mm. MNS, Nr. Inv. 18551.

67

Oală. Albiș, "Grădina Csíszér", com. Cernat, jud. Covasna. Laténe dacic. Ceramică. Lucrat cu mâna, din pastă grosieră, culoare brun-roșcată. Buza dreapta. Prevăzută cu patru butoni. Decorat o linie ondulată incizată. H: 177 mm; Dg: 124 mm; Df: 85 mm. MNS, Nr. Inv. 18583.

68

Pahar. Albiș, "Grădina Csíszér", com. Cernat, jud. Covasna. Sec. XVI-XVII.

Ceramică. Lucrat la roata rapidă din pastă fină, de culoare gălbui-cărămizie. Are buza dreaptă, forma tronconică și fund ușor profilat. A fost decorată cu trei registre de benzi de linii incizate paralele. Pastă fină, de culoare gălbui-cărămizie. H: 97 mm; Dg: 83 mm; Df: 51 mm. MNS, Nr. Inv. 18641.

69

Cățuie. Albiș, "Grădina Csíszér", com. Cernat, jud. Covasna. Laténe dacic. Ceramică. Lucrat cu mâna din pastă grosieră, culoare cenușie. Are forma tronconică și este prevăzută cu cioc. Are o tortă aplicată care se prinde pe toată suprafața corpului. H: 56 mm; Dg: 110 mm; Df: 80 mm. MNS, Nr. Inv. 18643.

70

Străpungător. Albiș, "Grădina Csíszér", com. Cernat, jud. Covasna. Epoca bronzului. Cultura Wietenberg. Os. Vârful de formă triunghiulară, este despărțit de corp prin gătuire. Culoare brun-cenușie. L: 74 mm; LA: 10 mm. MNS, Nr. Inv. A-Cs 2001.

71

Cuțit (*Krummesser*). Albiș, "Grădina Csíszér", com. Cernat, jud. Covasna. Epoca bronzului. Cultura Wietenberg. Piatră. Culoare cenușie. L: 93 mm; LA: 31 mm. MNS, Nr. Inv. 18586.

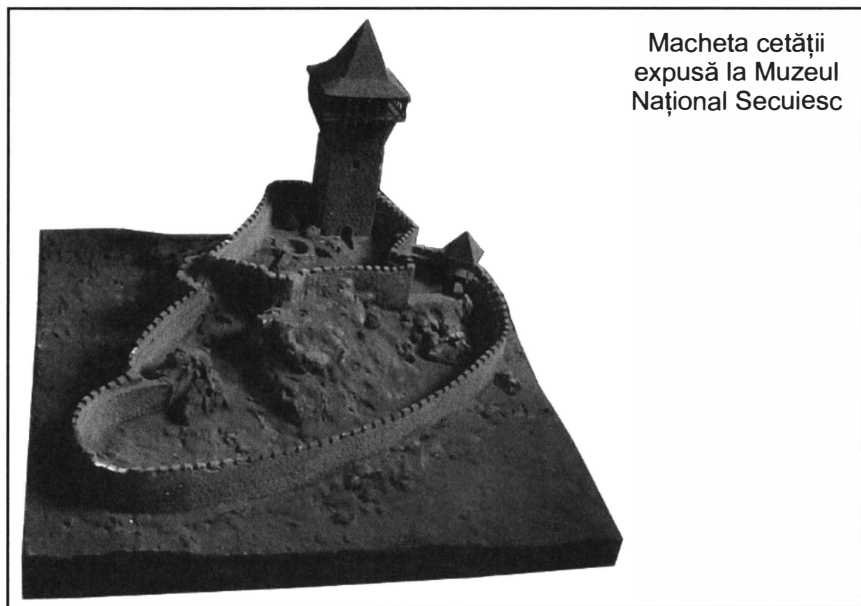
Cetatea Turia Bálványos

Cunoscutul sit arheologic - cetatea medievală Turia-Bálványos, se află în nordul județului Covasna, la 1 km est de drumul județean Târgu Secuiesc - Bicsad, în apropiere de stațiunea balneo-climaterică Băile Balványos. Situl ocupă Vârful Cetății din Munții Ciomad-Pucioasa (1057 m altitudine).

Cetatea atestată documentar la 1360 ca fiind proprietate a familiei nobiliare Apor. Din deceniul al șaselea al secolului al XIX-lea, ea a beneficiat de o serie de descrieri și studii aparținând unor amatori de istorie locală. Primele cercetări arheologice au fost efectuate în anii 1942-43 sub conducerea arheologului clujean Alexandru Ferenczi. Cu acea ocazie au fost dezvelite intrarea în acropolă, cisterna și donjonul. În 1972 cercetările au fost efectuate de Székely Zoltán care a secționat toată suprafața cetății, încercând să stabilească relațiile dintre părțile componente ale acesteia. După o întrerupere de 28 de ani, în 2000, cercetarea a fost reluată de Bördi Zs. Loránd. Au fost practicate două casete. Prima dintre ele, cea de pe latura nord-estică, a urmărit stabilirea traseului zidului. Alta, deschisă în colțul sud-estic al acropolei, a avut ca scop depistarea urmelor de locuire din această parte a cetății.

Cetatea, ridicată din piatră, are formă ovală și cuprinde o suprafață de 95 x 55 m. Ea se compune din acropola (cetatea de sus) și cetatea de jos.

Acropola ocupă o stâncă cu dimensiuni de 42 x 25 m și are forma poligonală. Ea includea *donjonul*, *cisterna* și o posibilă *capelă*. Din nord, vest și sud ea este fortificată cu un zid de incintă ridicat din piatră înneacă în mortar, în timp ce în est zidul este atât clădit

cât și format de stânca naturală. Zidurile, groase la bază de 1,8 m, se subțiază spre partea lor superioară, până la două treimi din înălțime, unde se afla platforma de luptă sprijinită pe console. Zidurile se termină în *creneluri* - deschizături înguste lăsate la distanțe egale, prin care apărătorii cetății puteau să tragă în inamici. Poarta acropolei se afla pe latura sa sudică. Din ea se mai păstrează doar partea estică cu locașul grinzii de închidere. Partea vestică a porții, împreună cu o parte a zidului de incintă, a fost distrusă complet de prăbușirea

pereților donjonului.

Donjonul (turnul fortificat al cetății), având suprafața de 8,8 x 8,8 m, se află pe un mic platou în punctul cel mai înalt al cetății. În spatele zidurilor sale groase se află o încăpăre de formă pătrată, având laturile de 3,5 m. Donjonul a fost puternic afectat de cutremure. Astăzi, colțul său nordic cel mai bine păstrat are înălțime de cca. 7,5 m. Din informațiile mai vechi rezultă că el avea cel puțin patru nivele. Ultimele două nevele au fost despărțite prin podele de lemn, în timp ce al doilea nivel în anul 1942 mai păstra urme de boltă. Gradul precar de conservare nu a permis identificarea intrării în donjon.

La vest de donjon se află urmele cisternei. Lipită de zidul de incintă de pe latura nordică, aceasta prezintă o construcție circulară, cu ziduri groase de 1,2 m și diametrul de 7 m. Cisterna propriu-zisă are forma aproximativ circulară, cu diametrul de 2,9 m și adâncimea de 4,7 m. Ea a fost clădită din pietre înecate în mortar cu mult var, iar golurile dintre stâncă și zidărie au fost umplute cu argilă. Pornind de la numeroase analogii, se poate presupune că deasupra cisternei a existat un acoperiș în formă de pâlnie, menit să capteze apa de ploaie.

Pe latura nord-vestică a donjonului se află urmele unei încăperi de formă trapezoidală, care, pe partea sa estică, se termina cu o „absidă” semicirculară săpată în stâncă. Această încăpăre a fost considerată „camera tezaurului” (Orbán), respectiv cisternă (Ferenczi). Cel din urmă a presupus, la un moment dat, că această încăpăre ar fi fost „biserica” cetății. Ulterior a renunțat la această interpretare datorită dimensiunilor prea mici ale clădirii. Pe de o parte, semicilindrul a fost săpat foarte îngrijit în stâncă, iar pe de altă parte, traseul zidului de incintă a fost trasat în așa fel încât să permită ridicarea acestei construcții. Aceste observații sunt tot atâtea argumente în favoarea interpretării acestei construcții drept capelă.

Cetatea de jos, de formă ovală, a fost realizată prin prelungirea curtinii (zidul de incintă) pe laturile de nord și est. Pe latura nordică, zidurile se mai păstrează aproape la înălțimea originală, în timp ce pe latura sudică, mai expusă eroziunii, acestea au o înălțime de numai 1,80 - 2,00 m. Intrarea, aflată pe latura estică s-a conservat foarte precar. Totuși, pe baza ruinelor, se poate stabili că ea nu a fost dotată cu turn de poartă. Rolul acesteia a fost preluat de platforma de luptă realizată prin îngroșarea zidului. Din zidurile care se mai păstrează în picioare nu se poate stabili dacă poarta a fost dotată sau nu cu *hersă* (grilaj metalic care închidea intrarea în cetate, servind ca barieră auxiliară a porții) și pod mobil.

Materialul arheologic descoperit în cursul celor trei campanii de cercetări constă exclusiv din ceramică.

Tipul cel mai caracteristic este oala, având diferite forme și dimensiuni. Vasele au fost realizate pe roata rapidă, dar cu o tehnică foarte rudimentară, ceea ce indică introducerea de puțin timp a acestei tehnici. Astfel, apar vase lucrate la roata rapidă, care poartă pe fund semne de olar, semn specific roții încete. Vasele sunt realizate din lut bine frământat folosind ca degresant nisipul în cazul vaselor de uz comun, respectiv micașistul la cele care pot fi considerate vase de lux. Unele vase sunt de culoare galbenă sau roșie, rezultat al arderii în mediu deschis, bogat în oxigen. Altele sunt de culoare cenușie sau neagră, ceea ce trădează arderea acestora în mediu închis, fără oxigen. Decorul constă din benzi paralele incizate pe gât sau linii ondulate, dispuse pe umerii vaselor.

O categorie aparte este reprezentată de ulcioare, care au fost realizate din pastă fină degresată cu micașist, lucrate atât pe roata rapidă cât și înceată. O caracteristică comună este gura prevăzută cu cioc de scurgere. Decorul acestora constă din benzi de linii sau caneluri incizate în zona buzei, gâtului sau pe umăr.

Datarea cetății a generat o serie de polemici de-a lungul deceniilor trecute. Pornind de la denumirea sa, primii cercetători, care s-au ocupat de cetate, plecând de la denumirea sa au considerat că ea a fost ridicată în secolul al XI-lea, într-o perioadă în care secuiei erau încă păgâni. Într-adevăr *bálvány* în limba maghiară înseamnă idol, dar nu trebuie să uităm

că termenul slav *bolovan* însemnând *stâncă/piatră* ar putea fi la originea denumirii, știindu-se faptul că în județul Cluj, la Unguraș a existat o cetate cu același nume, căreia nu i-au fost atribuite legende de acest gen. Alexandru Ferenczi, pornind de la ipoteza menționată și pe baza ceramicii de factură arhaică, a acceptat această datare. La rândul său, Székely Zoltán, pe baza apariției și răspândirii donjoanelor în Transilvania, a considerat cetatea ca aparținând secolului al XIII-lea.

Însă nici această datare nu pare a corespunde realității. Neamul Apor, care a fost proprietarul cetății, intră în posesia văii pârâului Turia abia în anul 1307, iar suma pe care a plătit-o pentru cumpărarea domeniului a fost prea mică ca să acopere și valoarea unei cetăți. De altfel, nici condițiile financiare de care dispuneau la acea dată (posedau doar o parte dintr-un sat) nu permiteau să înceapă construcția cetății. Abia începând cu deceniul al treilea al sec. XIV, când intră în posesia câtorva alte domenii, vor avea puterea financiară care să le permită inițierea construcției. Prin urmare, considerăm că cetatea Bálványos nu poate fi mai timpurie de prima jumătate a sec. XIV.

Cetatea și-a pierdut importanța pe la începutul secolului al XV-lea, neexistând indicii în legătură cu reamenajarea sa pentru folosirea armelor de foc, iar lipsa materialelor arheologice ulterioare secolului al XV-lea, indică părăsirea sa în cursul secolului următor, fapt confirmat și de izvoare literare.

Bibliografie:

- Altörjai Csoboth János, *A torjai Bálványos vár*. In: Pásztortűz, Cluj, XIII, 18., 1927, p. 421-423
- Entz Géza, *Erdély építészete a 11-13. században.*, Cluj-Napoca, 1994, p. 171
- Orbán Balázs. *Székelyföld leírása*. III. Pest, 1870, p. 69-70
- Székely Zoltán. *Contribuții la problema fortificațiilor și formelor de locuire din sud-estul Transilvaniei*. In: Aluta, 8-9, 1976-77, p. 54-59
- Ferenczi Sándor, *Bálványosvár és a bálványosvári ásatás*. In: ACTA-1998/1, Sf. Gheorghe, 1999, 230-239
- Ferenczi Sándor, *Előzetes jelentés Bálványosvár 1943. évi ásatási eredményeiről*. In: ACTA-1998/1, Sf. Gheorghe, 1999, p. 240-242
- Bordi Zs. Loránd, *Előzetes jelentés a Székely Nemzeti Múzeum két 2000. évi régészeti kutatásáról*. In: ACTA-2000, Sf. Gheorghe, 2001, p. 238-244

Drd. Bordi Zs. Loránd

Ulcior. Băile Bálványos, "Cetatea Bálványos", com. Turia, jud. Covasna. Sec. XIV-XV. Ceramică fină. Lucrat din pastă fină, culoare cenușie. Fund profilat, lucrat la roata rapidă. La gură este prevăzut cu un cioc de scurgere. Toarta în bandă se leagă de buză și umăr. Decorat cu o șantuire sub buză, caneluri orizontale pe gât și umăr. H: 285 mm; Dg: 135 mm; Df: 75 mm. MNS, Nr. Inv. 18571.

Groapa de cult de la Biborțeni (Baraolt, jud. Covasna), Cultura Bordogkeresztúr

La 300 m est de necropola tumulară din epoca bronzului timpuriu, cultura Schneckenberg B - Jigodin de la Brăduț, pe o terasă aparținând de hotarul localității Biborțeni, în cadrul unui sondaj de verificare, șanțul de cercetare a pus în evidență două straturi de cultură - unul aparținând culturii ceramicii lineare și altul - epocii bronzului. La mijlocul șanțului, printr-o casetă, s-a descoperit o groapă de cult, de formă rotundă, cu diametrul de 1 m, aparținând culturii Bodrogkeresztúr. Mormântul aparținător gropii nu s-a găsit.

Inventarul gropii constă din trei vase, două lame mari de opal, un topor – ciocan, cu gaură de înmănușare de piatră și un topor din cupru cu brațele în cruce.

Materialul ceramic este reprezentat de un vas - capac cu patru urechiușe perforate, plasate pe marginea fundului. Vasul este confecționat din pastă fină, de culoare brun-închisă. Al doilea vas are formă de cupă și este decorat cu proeminente globulare, așezate în șiruri verticale, câte trei, care alternează cu câte două. Al treilea vas este foarte fragmentar, nu s-a putut reconstitui forma. Este confecționat din pastă foarte fină, de culoare gri-deschisă, are mai multe proeminente plate și urechiușe mici, perforate.

Toporul cu brațele în cruce din cupru, găsit în groapă este până acum singurul descoperit cu ocazia unor săpături sistematice și este cunoscut în Ungaria ca tip Jászladány.

Pe baza materialului ceramic descoperit, această groapă de cult aparține fazei timpurii a culturii Bodrogkeresztúr și aduce contribuții importante la dezvoltarea acestei culturi eneolitice târzii în această zonă.

Dr. Székély Zsolt

73

Vas. Biborțeni, Baraolt, jud. Covasna. Eneoliticul târziu. Mil. IV a. Chr. Cultura Bodrogkeresztúr. Ceramică. Lucrat din pastă grosieră. Suprafața zgrunțuroasă. Corp tronconic cu 17 proeminențe conice, dispuse în 6 rânduri verticale. H: 90 mm; Dmax: 130 mm. MCR, Nr. Inv. 3040.

Székely Zsolt, În :Catalogul expoziției „Cultură și Civilizație din Carpații Răsăriteni în lumina noilor descoperiri arheologice”, Sfântu Gheorghe, 1998, p.34, pl. II/2.

74

Vas - capac. Biborțeni, Baraolt, jud. Covasna. Eneoliticul târziu. Mil. IV a. Chr. Cultura Bodrogkeresztúr. Ceramică. Pastă semifină. Tronconic, cu 4 urechiușe. H: 90 mm; Dmax: 155 mm. MCR, Nr. Inv. 3041.

Székely Zsolt, În: Catalogul expoziției „Cultură și Civilizație din Carpații Răsăriteni în lumina noilor descoperiri arheologice” Sfântu Gheorghe, 1998, p.34, pl.II/1.

75

Topor. Biborțeni, Baraolt, jud. Covasna. Eneoliticul târziu. Mil. IV a. Chr. Cultura Bodrogkeresztúr. Cupru. Topor cu brațele în cruce. L: 200 mm; LA: 45 mm; GR: 25 mm.

MCR, Nr. Inv. 3044.

Székely Zsolt, În: Catalogul expoziției „Cultură și Civilizație din Carpații Răsăriteni în lumina noilor descoperiri arheologice” Sfântu Gheorghe, 1998, p.34, pl. II/6.

76

Topor. Biborțeni, Baraolt, jud. Covasna. Eneoliticul târziu. Mil. IV a. Chr. Cultura Bodrogkeresztúr. Andezit piroscenic propilizat. Topor – ciocan cu gaura de înmănușare. L: 130 mm; LA: 55 mm, GR: 40 mm. MCR, Nr. Inv. 3043.

Székely Zsolt, În: Catalogul expoziției „Cultură și Civilizație din Carpații Răsăriteni în lumina noilor descoperiri arheologice” Sfântu Gheorghe, 1998, p.34, pl.II/5.

77

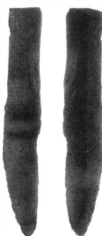

Lamă. Biborțeni, Baraolt, jud. Covasna. Eneoliticul târziu. Mil. IV a. Chr. Cultura Bodrogkeresztúr. Silix. Lamă – cuțit de culoarea gri - deschis. L: 158 mm; LA: 24 mm; Gr: 5 mm.

MCR, Nr. Inv. 3042.

Székely Zsolt, În: Catalogul expoziției „Cultură și Civilizație din Carpații Răsăriteni în lumina noilor descoperiri arheologice” Sfântu Gheorghe, 1998, p. 34, pl.II/4.

78

Lamă. Biborțeni, o. Baraolt, jud. Covasna. Eneoliticul târziu. Mil. IV a. Chr. Cultura Bodrogkeresztúr. Silix. Lamă – cuțit de culoarea neagră. L: 157 mm; LA: 27 mm, GR: 10 mm.

MCR, Nr. Inv. 3057.

Székely Zsolt, În: Catalogul expoziției „Cultură și Civilizație din Carpații Răsăriteni în lumina noilor descoperiri arheologice” Sfântu Gheorghe, 1998, p.34, pl.II/3.

Necropola tumulară de la Brăduț

Între Brăduț și Biborțeni se află un complex tumular din epoca bronzului timpuriu, cultura Schneckenberg, format din 18 tumuli, din care 13 se află pe Dealul Rotund, iar 5 pe platoul Dealului cu Cioturi. Această stațiune a fost cercetată de Dániel Gábor, care în anul 1867 a efectuat niște sondaje, cu scopul găsirii unor comori. Cu această ocazie au fost descoperite șase morminte de incinerare, în ciste de piatră. În inventarul acestor morminte au figurat, în afara oaselor umane carbonizate, mai multe fragmente ceramice, oseminte de animale, precum și o serie de lame de silex și de andezit.

După 127 de ani de la prima atestare a acestui complex arheologic, în vara anului 1994, sub egida Institutului Român de Tracologie, au fost reluate cercetările de la Brăduț, ca apoi să fie continuate și în cursul anilor 1995 și 1996.

Complexul se află la 4 km est de comuna Brăduț și la 3,5 km nord de Biborțeni, pe Dealul Rotund și pe Dealul cu Cioturi, la o altitudine de 676 – 696 m.

În cursul săpăturilor, pe marginea sudică a platoului Dealului cu Cioturi, a fost secționat un tumul deranjat în secolul al XIX-lea. În profilul estic al șanțului de cercetare, a apărut un mormânt de inhumare în cistă de piatră. Scheletul era așezat în poziție chirchită și era parțial deranjat. Din inventarul mormântului făcea parte și o strachină fragmentară, așezată cu gura în jos, care are buza răsfrântă în afară și este decorată sub buză și pe umăr cu mai multe linii imprimate cu șnur răsucit. Scheletul era așezat într-o groapă care avea părțile laterale întărită cu lespezi de piatră, iar acoperișul era format din mai multe plăci de andezit, de diferite dimensiuni, așezate într-un mod dezordonat.

Tot pe platoul Dealului cu Cioturi, în tumulul nr. 11, a fost găsită o altă cutie de piatră, cu formă patrulateră clasică, goală în interior, fără nici un material arheologic. Dimensiunile exterioare ale cutiei sunt de 146 x 135 cm și era orientată cu latura lungă în direcția nord-est / sud-vest. Capacul era format din trei lespezi de piatră, în formă de triunghi, iar la fund lipsea podeaua, părțile laterale ale cutiei fiind așezate în stratul de lut galben, nederanjat. Capacul mormântului se află imediat sub humus, la 18 cm adâncime, după care cutia se adâncește până la –75 cm. După ritul de înmormântare, precum și după strachina descoperită în mormântul celălalt, se poate afirma că această construcție aparține culturii Schneckenberg.

În cursul campaniei de săpături din vara anului 1996, pe platoul Dealului Rotund, a fost cercetat un tumul deranjat și parțial distrus în cursul secolului al XIX-lea. Tumulul se află la marginea nordică a platoului și a fost secționat pe latura sud-vestică, păstrată intactă în triunghi. Imediat sub humus, la o adâncime de 8 cm, au apărut mai multe lespezi de piatră, care formează un acoperiș dezordonat al unei cutii. Mormântul are dimensiuni relativ mici: 1 x 0,60 m și era săpat în mantaua tumulului, la o adâncime de 0,45 m. În cutie, era un strat de cenușă cu cărbune și oase calcinate, precum și o ceașcă de formă bitronconică cu o toartă trasă în bandă. Această ceașcă are analogii în materialul ceramic descoperit la Jigodin și în materialul culturii Schneckenberg de la dealul Melcilor din Brașov, precum și în ceramica descoperită la Sf. Gheorghe - Örkö. Acest mormânt, după modul de realizare a construcției – acoperiș făcut din mai multe pietre puse una peste alta, dezordonat - reprezintă o tradiție sudică, care a fost preluată de la purtătorii orizontului cultural de tip Zimnicea. După dimensiuni mormântul a fost ridicat probabil pentru un copil.

După rit și după ceramica descoperită, mormintele de la Brăduț, se încadrează cronologic în orizontul cultural reprezentat de manifestările de tip Schneckenberg B – Jigodin, Moacșa și fac parte din subetapa IIa a bronzului timpuriu în sud-estul Transilvaniei. Acest complex reprezintă perioada când comunitățile epocii bronzului trec treptat de la practica de înhumare la cea de incinerare.

Tot la Brăduț, pe platoul dealului Rotund, pe partea stângă a drumului de țară ce

duce la Herculan, se află un mic tumul, cu diametrul de 8,5, înălțimea de 30 cm, care a fost secționat cu casete și șanțuri de cercetare. În mantaua tumulului, la o adâncime de 74 cm au fost găsite două cești, cu câte două torți supraînălțate, la o distanță de 1,95 m una de alta. Pe latura vestică a șanțului de cercetare au fost deschise două casete în care au fost găsite o ceașcă cu două torți supraînălțate și un vas mare, în formă de sac. Pe latura estică a șanțului au fost descoperite două vase mari, întregibile. Spre marginea vestică a tumulului au mai fost descoperite alte patru cești, cu toate supraînălțate, unele fragmentare. Vasele mari, care erau concentrate spre mijlocul tumulului, au fost folosite drept urne funerare. Unul dintre aceste vase a fost așezat cu fundul în sus, are pântecul bombat și două toarte mici în bandă, una dintre ele fiind ruptă în vechime.

În afară de aceste vase mari, au mai fost descoperite șapte cești cu toate supraînălțate, cu început de creastă.

Pe baza acestui material ceramic se poate spune că tumulul a fost ridicat pe la sfârșitul epocii bronzului, în prima fază a culturii Noua.

În cursul campaniilor de săpături arheologice sistematice din anii 1997-98, efectuate la complexul tumular din epoca bronzului timpuriu – cultura Schneckenberg B-Jigodin – în tumulii nr. 14, 15 și 16, sub mantaua din epoca bronzului timpuriu s-a găsit un strat de cultură de culoare neagră, aparținând culturii Boian. Acest strat conține în afara fazei Giulești și fragmente ceramice ale fazei I. Bolintineanu ale acestei culturi. Până în prezent această descoperire reprezintă prima atestare a fazei Bolintineanu a culturii Boian în sud-estul Transilvaniei.

Bibliografie:

Sékély Zsolt, *Șantierul arheologic Brăduț, județul Covasna - zona tumulilor.*

În: Cercetări arheologice în aria nord-tracă, I, 1995, p. 106 - 113.

Sékély Zsolt, *Tumulul din epoca bronzului târziu de la Brăduț, jud. Covasna.*

În: Angustia, 2, 1997, p. 147 - 155.

Dr. Sékely Zsolt

79

Cană. Brăduț, jud. Covasna. Perioada timpurie a epocii bronzului. Mil. III a. Chr. Cultura Schneckenberg. Ceramică. Lucrată din pastă semifină, corp bitronconic, gât înalt, buză ușor evazată, toartă în bandă supraînălțată. H: 70 mm; Dmax: 77 mm. MCR, Nr. Inv. 7937.

Székely Zs., *Tumulul din epoca bronzului târziu de la Brăduț, jud. Covasna*. În: *Angustia*, 2, 1997.

80

Vas-borcan. Brăduț, jud. Covasna. Perioada târzie a epocii bronzului. Sec. XV-XII a. Chr. Cultura Noua. Ceramică. Lucrat din pastă grosieră, cu mult pietriș. În forma de sac, decorat sub buză cu brâu crestat. H: 290 mm; Dmax: 280 mm.

MCR, Nr. Inv. 3024.

Székely Zs., *Tumulul din epoca bronzului târziu de la Brăduț, jud. Covasna*. În: *Angustia*, 2, 1997, p. 153, fig. 4/1.

81

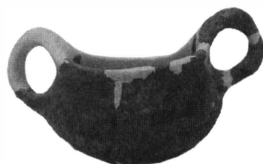

Ceașcă. Brăduț, jud. Covasna. Perioada târzie a epocii bronzului. Sec. XV-XII a. Chr. Cultura Noua. Ceramică. Lucrată din pastă semifină. Corp globular, două toarte supraînălțate.

H: 75 mm; Dmax: 87 mm. MCR, Nr. Inv. 7938.

Székely Zs., *Tumulul din epoca bronzului târziu de la Brăduț, jud. Covasna*. În: *Angustia*, 2, 1997, p. 155, fig. 5/4.

82

Ceașcă. Brăduț, jud. Covasna. Perioada târzie a epocii bronzului. Sec. XV-XII a. Chr. Cultura Noua. Ceramică. Lucrată din pastă semifină. Corp semisferic, două toarte supraînălțate.

H: 73 mm; Dmax: 76 mm. MCR, Nr. Inv. 7939.

Székely Zs., *Tumulul din epoca bronzului târziu de la Brăduț, jud. Covasna*. În: *Angustia*, 2, 1997, p. 147-155.

83

Ceașcă. Brăduț, jud. Covasna. Perioada târzie a epocii bronzului. Sec. XV-XII a. Chr. Cultura Noua. Ceramică. Lucrată din pastă semifină. Corp bitronconic, două toarte supraînălțate. Decorat pe partea cea mai proeminentă a corpului cu caneluri verticale. H: 85 mm; Dmax: 90 mm. MCR, Nr. Inv. 7940.

Székely Zs., *Tumulul din epoca bronzului târziu de la Brăduț, jud. Covasna*. În: *Angustia*, 2, 1997, p. 155, fig. 6/3.

Complexul arheologic de la Chilieni (sat Chilieni, mun. Sf. Gheorghe, jud. Covasna)

Localitatea suburbană Chilieni, care face parte din punct de vedere administrativ din municipiul Sf. Gheorghe, se află la 3 km spre sud-sud-est de acesta, pe terasa înaltă al malului stâng al Oltului. Solul fertil, apropierea apei și terasa înaltă ferită de inundații au facilitat stabilirea aici al omenilor încă din neolitic. De altfel tot malul stâng al Oltului a fost locuit încă din preistorie. Székely Zoltán a efectuat în anii 1955-56 cercetări arheologice pe terasa numită „Eprestető”, situată între Sf. Gheorghe și Chilieni.

Cercetările arheologice din acest loc au evidențiat o locuire din sec. IV, fiind cercetate două locuințe de suprafață, cuptoare etc. Materialul arheologic descoperit este specific culturii *Sântana de Mureș-Cerneahov*, constând din ceramică, obiecte de port și podoabă. Sub conducerea lui Székely Zoltán a fost cercetată și biserica din localiaite. Sub biserica de factură gotică din prezent, se afla o biserică de tip sală, cu absidă semicirculară, dotată cu sacristie pătrată de factură romanică. Cercetările la biserică au fost reluate în anul 1999.

Începând cu anul 1987 cercetările au fost reluate de un colectiv condus de Székely Zoltán, din care făceau parte Székely Zsolt și Bartók Botond. După anul 1991, cel din urmă a preluat conducerea săpăturilor, iar din anul 1998, de altfel ultimul an în care s-au mai făcut cercetări sistematice, din colectiv a mai făcut parte și Bordi Zs. Loránd. De această dată cercetările s-au concentrat pe acea parte a terasei Oltului, care se află pe latura sudică a localității.

Cercetările au fost îngreunate pe de o parte de malul abrupt, rămas în urma exploatărilor de nisip și pietriș, iar pe de altă parte, de terenul semănat. Din aceste motive cercetările s-au efectuat pe suprafețe mici, având mai mult un caracter de salvare, evidențiind însă faptul că pe diferite puncte ale terasei au existat locuiri umane de intensitate diferită și în perioade diferite.

Cea mai veche locuire umană aparține neoliticului. Ea fost descoperită pe latura nordică a perimetrului, pe locația SC Alwa & Simon SRL. Au fost descoperite mai multe fragmente ceramice aparținând fazei Giulești a Culturii Boian. Printre ele se găsesc fragmentele unui vas de mici dimensiuni, cu buza dreaptă și decorată cu registre de linii incizate, umplute cu un rând de împunsături.

Următoarea locuire aparține epocii bronzului, mai exact culturii Wietenberg. Urmele aceste culturi au fost descoperite pe latura sudică a perimetrului lângă stația de beton a fostei întreprinderii Bazaltul. Aici era menționată existența unei necropole, care nu a putut fi identificată în teren, fiind probabil distrusă de lucrările agricole. Perioada de locuire dacică observată pe latura nordică a localității este mai puțin consistentă în această zonă, ea constând din câteva gropi menajere, în care s-au descoperit fragmente ceramice. În așezare predomină vestigiile culturii *Sântana de Mureș - Cerneahov*. În cursul campaniilor de săpături au fost descoperite două locuințe de suprafață, realizate pe structură de lemn, formată din stâlpi înfipti în pământ, legați cu bârne și înpletitură de nuiele, acoperite cu lutuială. Lângă una dintre locuințe a fost descoperit un cuptor realizat din lutuială întinsă pe o înpletitură de nuiele. Una dintre locuințe este datată cu o monedă emisă de Constantius al II-lea la Siscia. Alături de acestea se aflau gropi menajere, unele dintre ele săpate într-o perioadă anterioară, dacică, refolosite de purtătorii culturii *Sântana de Mureș-Cerneahov*.

În întreprinderii și în apropierea locuințelor a fost descoperit un foarte bogat material ceramic. Acesta constă din ceramică lucrată cu mâna (oale, cești-opaiț decorate cu alveole la bază), respectiv din recipiente lucrate pe roata rapidă (vase de provizii „*Krausengefäß*”, oale, străchini cu profilul în formă de S alungit și buza evazată, ulcioare). Decorul celor din urmă constă din benzi de linii în val, incizate pe buză și umăr, în cazul vaselor de provizie, decor lustruit în cazul străchinilor. Meșteșugurile casnice sunt reprezentate în special de

fusaiole, dintre care una decorată pe întreaga suprafață cu motive realizate prin împunsături.

Dintre obiectele metalice descoperite în așezare trebuie menționate armele (sabie pumnal *kurzschwert*, fârfuri de luncie și de săgeți), uneltele (cuțite, sule, un burghiu), obiectele de port și podaobă (fibule cu semidisc și de tipul cu picior întors și înfășurat, cataramc, aplici și inele simple realizate din sârmă). Obiectele de os sunt reprezentate de câteva fragmente de piepteni, aprținând atât tipului cu mâner în formă de clopt, cât și celui cu dinți bilaterali.

Stratul de cultură mai conținea și o cantitate însemnată de oase de animale (atât domestice, cât ai sălbaticc), printre care trebuie menționat un fragment de craniu în care s-a înfipt un vârf de săgeată.

Locuirea din secolele XI-XIII este mai puțin consistentă, apărând pe alocuri, în special în regiunea nordică al așezării. Într-o locuință semiadâncită, puternic afectată de lucrările agricole, au fost descoperite fragmentele unor oale lucrate la roata înceată, cu buza îngroșată evazată, decorate cu benzi de linii simple sau în val pe umăr. Alături de acestea, au apărut fragmentele unor căldări de lut cu corp cilindric și fund sferic. În locuința a fost descoperit și un vârf de săgeată cu aripioare și tub de înmănușare. Fragmente ceramice de aceeași factură au mai apărut sporadic, împreună cu doi pnteni cu roțiță, fragmentare.

În anul 2000 un colectiv format din Bartók Botond și Bordi Zs. Loránd a supravegheat lucrările de dezvelire a fundației efectuate la Conacul Székely-Potsa, aflat în lunca Oltului la vest de biserică. În cursul dezvelirii fundației din încăperea sud-estică a apărut un fel de pivniță. Ansamblul având dimensiunile de 5,80 x 2 m, realizat din piatră brută, lipită cu mortar de bună calitate avea două părți distincte împărțite de un zid de piatră. Partea sa superioară a fost distrusă de lucrările de amenajare efectuate în timpul construirii conacului, astfel nu putem ști dacă avea sau nu elevație. În umplutura încăperii nordice au fost descoperite fragmentele unei oale de lut, de culoare cenușie, cu o toartă, decorată cu incizii pe gât, datând din secolul al XVII-lea. Prezența ei în umplătură indică momentul dezafectării ansamblului.

Bibliografie:

Bartók Botond. *Cercetări arheologice în așezarea din sec. IV. d. Chr. de la Chilieni (jud. Covasna)*. In: ACTA 1995, p. 133-142

Bartók Botond. *Cercetări arheologice de salvare în așezarea din sec. IV. d. Chr. de la Chilieni (jud. Covasna)*. In: ACTA 1995, p. 143-144

Bartók Botond. *Cercetări arheologice în așezarea din sec. IV. d. Chr. de la Chilieni (jud. Covasna), campania 1993*. In: ACTA 1996, p. 123-126

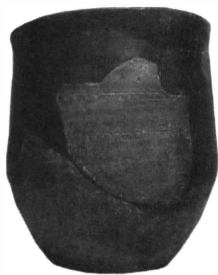
Bartók Botond. *Cercetări arheologice în așezarea din sec. IV. d. Chr. de la Chilieni (jud. Covasna), campania 1995*. In: ACTA 1996, p. 127-133

Bartók Botond. *Vestigii arheologice din secolele IV., VI., și XI-XII d. Chr. de la Chilieni (jud. Covasna)*. In: ACTA 1997, p. 193-191

Bartók Botond - Bordi Zs. Loránd. *Obiecte de metal și os descoperite în complexul arheologic de la Chilieni (jud. Covasna)*. In: ACTA 1999/1, p. 175-191

Dr. Bartók Botond
Drd. Bordi Zs. Loránd

84

Oală. Chilieni, mun. Sf. Gheorghe, jud. Covasna. Neolitic. Cultura Boian. Ceramică. Oală lucrată cu mâna, cu buza dreaptă. Este decorată cu registre formate din linii incizate umplute cu împunsături. Lucrată din pastă de calitate superioară, culoare brun-cenușie. H: 129 mm; Dg: 115 mm; Df: 67 mm. MNS, Nr. Inv. 18549.

85

Oală. Chilieni, mun. Sf. Gheorghe, jud. Covasna. Sec. IV-lea. Ceramică. Buza dreaptă ușor evazată, lucrată cu mâna din pastă grosieră, de culoare brun-cenușie. H: 330 mm; Dg: 215 mm; Df: 170 mm. MNS, Nr. Inv. 18592.

86

Strachină. Chilieni, mun. Sf. Gheorghe, jud. Covasna. Sec. IV. Ceramică. Lucrată pe roata rapidă, din pastă fină, culoare cenușie. Profil în formă de S alungit, buza dreaptă, fund inelar. H: 112 mm; Dg: 268 mm; Df: 85 mm. MNS, Nr. Inv. 18555.

87

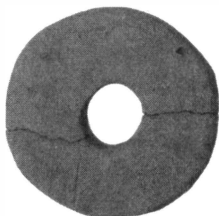
Oală. Chilieni, „Conacul Székely-Potsa”, mun. Sf. Gheorghe, jud. Covasna. Sec. XVI-XVII. Ceramică. O singură toartă în bandă, lucrată la roata rapidă, din pastă fină, culoare cenușie. Buza canelată, tăiată drept și ușor evazată. Decorată cu două linii incizate pe gât. H: 180 mm; Dg: 125 mm; Df: 74 mm. MNS, Nr. Inv. 18570.

88

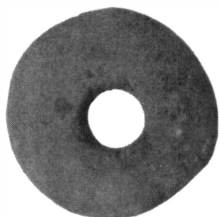
Fusaiolă. Chilieni, mun. Sf. Gheorghe, jud. Covasna. Sec. IV. Ceramică. Corp bitronconică, lucrată din pastă de calitate superioară, culoare roșie-cărămizie. Decorată cu incizii și împunsături. H: 13 mm; D: 37 mm. MNS, Nr. Inv. 18556.

89

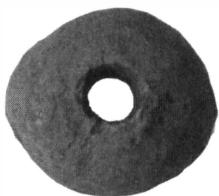
Fusaiolă. Chilieni, mun. Sf. Gheorghe, jud. Covasna. Sec. IV. Ceramică. Lucrată din pastă fină, culoare cenușie. Realizată din peretele unui vas de culoare cenușie lucrată pe roată. H: 8 mm; D: 40 mm. MNS, Nr. Inv. 18523.

90

Fusaiolă. Chilieni, mun. Sf. Gheorghe, jud. Covasna. Sec. IV. Ceramică. Corpul cilindric și capete bombate. Lucrată din pastă de calitate superioară, galben-cenușie. H: 22 mm; D: 37 mm. MNS, Nr. Inv. 18538a.

91

Fusaiolă. Chilieni, mun. Sf. Gheorghe, jud. Covasna. Sec. IV. Ceramică. Corpul globular asimetric. Lucrată din pastă grosieră, culoare cenușie. H: 25 mm; D: 30-35 mm. MNS, Nr. Inv. 18538b.

92

Fusaiolă. Chilieni, mun. Sf. Gheorghe, jud. Covasna. Sec. IV. Ceramică. Formă bitronconică. Lucrată din pastă semifină, culoare cenușie. H: 24 mm; D: 34 mm. MNS, Nr. Inv. 18538c.

93

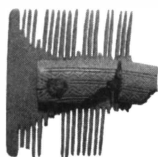
Creuzet. Chilieni, mun. Sf. Gheorghe, jud. Covasna. Sec. IV. Ceramică. Lucrat cu mâna, din pastă grosieră. Culoare cenușie. H: 29 mm; Dg: 30 mm; Df: 20 mm. MNS, Nr. Inv. 18455.

94

Greutate. Chilieni, mun. Sf. Gheorghe, jud. Covasna. Neolitic. Lut. Lucrată cu mâna din pastă grosieră, de culoare cărămizie. Are formă de trunchi de piramidă asimetrică. La trei sferturi din înălțime este perforat. Prezintă urme de ardere secundară. H: 93 mm; L: 85 mm; l: 70 mm. MNS, Nr. Inv. 18588.

95

Piaptăn cu dinți bilaterali. Chilieni, mun. Sf. Gheorghe, jud. Covasna. Sec. IV. Os. Relizat din trei plăcuțe de os legate cu nituri de fier. Plăcuțele întăritoare sunt decorate cu linii incizate, paralele și în val. L: 43 mm; LA: 40 mm. MNS, Nr. Inv.: 18525.

96

Mărgea. Chilieni, mun. Sf. Gheorghe, jud. Covasna. Sec. IV. Ceramică. Formă globulară. Lucrată din pastă fin, culoarea negru și galben. H: 18 mm; D: 20 mm. MNS, Nr. Inv. 18535.

97

Inel. Chilieni, mun. Sf. Gheorghe, jud. Covasna. Sec. IV. Argint. Sârmă aplatizată cu capetele suprapuse. D: 18 mm. MNS, Nr. Inv. 18532.

98

Cataramă. Chilieni, mun. Sf. Gheorghe, jud. Covasna. Sec. IV. Bronz. Sârmă de bronz cu secțiunea circulară. L: 17 mm; LA: 26 mm. MNS, Nr. Inv. 18529.

99

Vârf de săgeată. Chilieni, mun. Sf. Gheorghe, jud. Covasna Sec. IV. Fier. Formă conică cu tub de înmănănușare. L: 76 mm; D: 13 mm. MNS, Nr. Inv. 18437.

100

Burghiu. Chilieni, mun. Sf. Gheorghe, jud. Covasna. Sec. IV. Fier. Secțiune romboidală, capătul plat și tăișul convex. L: 193 mm; LA: 16 mm. MNS, Nr. Inv. 18440.

101

Fibulă. Chilieni, mun. Sf. Gheorghe, jud. Covasna. Sec. IV. Fier. Resort simplu și picior întors pe lateral. Decorat cu pătrate ștanțate. L: 43 mm; LA: 16 mm. MNS, Nr. Inv. 18530.

102

Cuțit. Chilieni, mun. Sf. Gheorghe, jud. Covasna Sec. IV. Fier. Lama dreaptă, spatele curbat și spin de înmănănușare. L: 192 mm; LA: 30 mm. MNS, Nr. Inv. 18562.

103

Spadă-pumnal. Chilieni, mun. Sf. Gheorghe, jud. Covasna Sec. IV. Fier. Lama scurtă, cu două tăișuri. În apropierea mânerului a fost prevăzută cu o gătuire pentru fixarea gârzii. L: 365 mm; LA: 39 mm. MNS, Nr. Inv. 18435.

104

Vârf de sulită. Chilieni, mun. Sf. Gheorghe, jud. Covasna Sec. IV. Fier. Secțiune romboidală și tub de înmănănușare. L: 143 mm; LA: 18 mm. MNS, Nr. Inv. 18436.

Covasna - Cetatea Zânelor

Un munte din Carpați fortificat de daci.

I. Cadrul geografic.

Localitatea Covasna este situată în sud-estul Depresiunii Târgu Secuiesc, la poalele Munților Vrancei și ai Brețcului, fiind dominată de vârfurile Piliș (920 m), Cocoșea (1164 m), Chiuzul (1297 m), Piatra Șoimului (1377 m), Pelișul Covasnei (1359 m), Chiuzul Păpăuți (1377 m), Dealul Cetății (960 m) etc.

Cunoscută, în general, prin mofetele și apele minerale curative, zona Covasnei este bogată și în alte resurse necesare vieții și activităților umane: climat tonic (cu veri răcoroase și ierni friguroase), precipitații normale (mai reduse în depresiune și mai abundente pe crestele munților), terenuri fertile și bune pentru practicarea agriculturii, pajiști alpine folosite intens de crescătorii de animale, păduri de conifere (molid, brad, pin) și foioase (gorun, carpen, fag, stejar etc.), pietre de construcții (gresii, calcare, argile), minereuri de fier (limonit, siderit, melanțerit) și sare (pe dealul Sóstónyaka). Gâtul lacului sărat). În legătură cu minereul de fier B. Orbán amintește că acesta se afla din abundență pe suprafața „Dealului Chel” (Koposs hegy) și că în 1860 o societate din Brașov a intenționat chiar să-l exploateze. Într-o monografie a Covasnei, apărută în perioada interbelică, se spune, de asemenea, că localnicii foloseau fierul extras din "Dealul Copoț" pentru confecționarea a "diferite obiecte de economie casnică: sobe, mașini de gătit, grătare, preșuri de fier precum și diferite vase și cazane". Posibil ca exploatarea și prelucrarea minereurilor feroase din acest loc să dateze încă din epoca dacică, perioadă din care provin numeroase ateliere metalurgice descoperite în estul și sud-estul Transilvaniei.

Toate aceste elemente geografice și geologice amintite au favorizat apariția în zona localității Covasna a așezărilor umane încă din preistorie. Unul din cele mai cunoscute situri arheologice este cel de pe Dealul Cetății sau „Cetatea Zânelor”.

Muntele Cetății (cota 960 m) sau „*Cetatea Zânelor*” este situat între Pârâul Cetății și Pârâul Mișca și este înconjurat din trei părți de piscuri mai înalte care-i asigurau protecția, atât în fața inamicului, cât și a vicisitudinilor naturii. Pantele de vest și de nord-vest ale muntelui coboară în valea Covasnei având o largă deschidere spre zona depresionară. Pe această parte, dar și spre sud, se observă mai multe terase tăiate în stâncă și amenajate în antichitate. Spre nord-est și est malurile sunt abrupte, pe alocuri sub forma unor pereți de stâncă, aproape imposibil de urcat.

De pe vârf se vede o bună parte din Depresiunea Brașovului, respectiv sectorul Târgu Secuiesc și valea Pârâului Negru, iar de pe „Dealul Chel” (Koposs hegy), situat la vest, imaginea este de-a dreptul panoramică cuprinzând aproape toată Depresiunea Brașovului cu munții care o delimitează (Țara Bârsei, Munții Bodoc, limita sudică a munților Harghitei, zona Tușnad, Munții Nemira).

De ce au ales dacii acest munte pentru a-l fortifica este așadar lesne de înțeles. După cum se poate constata din cele de mai sus, el se înscrie, din toate punctele de vedere, în standardele concepției de amplasare a cetăților dacice. Poziția strategică este excelentă: circa jumătate din munte este înconjurat de prăpastie sau zone greu accesibile; ascuns între munți și înconjurat din trei părți de piscuri mai înalte care-i asigurau protecție, are, totuși, o largă deschidere spre zonele depresionare și o bună comunicare cu celelalte cetăți din zonă; materialele de construcție se găseau pe loc (piatră, lemn, lut); sursele de apă erau în apropiere (izvoare la 100-200 m și pâraie la baza muntelui), iar terenurile fertile din depresiune la doar 2-3 km distanță; minereurile de sare și fier erau la îndemână. În tot acest

* Cercetările arheologice de la Covasna, reluate în anul 1998, sunt conduse de un colectiv format din arheologii Valeriu Sârbu, Viorica Crișan (responsabili) și Cristina Popescu (membră). Studiul sistemului arhitectural și de construcție este realizat de arh. Monica Mărgineanu-Cârstoioiu, Virgil Apostol, Ștefan Bălici și Claudia Mușter.

context nu este lipsit de importanță faptul că unele amenajări, existente încă din prima epocă a fierului, au facilitat mult munca de amenajare și fortificare.

Cu toate acestea muntele este nu lipsit de unele dezavantaje. Structura lui, formată dintr-un amestec de rocă, pietriș și lut, este instabilă și predispusă alunecărilor, piatra de construcție (gresii) este friabilă și, ca mai în toate cetățile contemporane, interiorul zonei fortificate este lipsit de sursa de apă.

Luând în calcul avantajele, mult mai numeroase, ca și în alte cazuri, dacii au trecut la amenajarea muntelui în funcție de situația concretă a terenului. Deși acesta avea o structură puțin solidă și diferită din punct de vedere geologic, nu numai de la o terasă la alta, ci chiar în diverse sectoare ale aceleași terase, constructorii au reușit să găsească soluțiile arhitecturale adecvate.

Cu siguranță, prima operațiune efectuată a fost cea de defrișare terenului, ocazie cu care s-a obținut și o parte din masa lemnoasă necesară. Apoi, s-a trecut la tăierea muntelui pentru amenajarea teraselor și a platoului. Amestecul de pământ și piatră a fost împins pe pante obținându-se astfel o puternică verticalizare a acestora dar și o lărgire consistentă a lor.

Platoul sau "Acropola"

Acesta este de formă aproape triunghiulară, cu laturile ușor curbate (27 m x 28 m) și o suprafață de circa 400 m². Cotele absolute de pe platou sunt cuprinse între 956-957 m, observându-se o ușoară înclinare a terenului de la est spre vest. Pentru o mai bună nivelare și aplatizare, platoul a fost acoperit, în unele zone, cu plăci din piatră și cu un strat de pământ galben, și aceasta deoarece stânca nu este la același nivel pe toată suprafața.

Pe latura de est platoul este mărginit de o prăpastie. Pantele care coboară spre Terasa I-a, sectoarele sudice și vestice, sunt abrupte, cu o diferență de nivel de 8-12 m, iar cele dinspre nord sunt mai domoale, cu o diferență de doar 5-6 m.

Vestigiile fortificației de pe marginea platoului, cu o lungime de circa 90 m, nu s-au păstrat prea bine, cel puțin în zonele cercetate de noi. De aceea, de-a lungul timpului, s-au și făcut aprecieri diverse despre natura ei. O. Balázs, în 1869, notează: "Pe marginea acestui platou se află zidurile cetății, păstrate până astăzi pe o înălțime de câteva picioare. Aceste ziduri înconjoară platoul în formă de cerc, formând o fortificație rotundă cu un diametru de 45 de pași" Nu știm cum anume a apreciat Al. Ferenczi fortificația, întrucât ne lipsește documentația necesară. În schimb, C. Daicoviciu consideră că "Platoul nu pare să fi avut zid înconjurător, ci, poate, o palisadă", iar Z. Székely relatează că "La marginea platoului a apărut în secțiune un val din lespezi din piatră, cu legătura de pământ, lat de 3 m".

În campania din 1998, curățind și lărgind secțiunea S, trasată de Z. Székely, am constatat că vestigiile fortificației, de formă semiovală, cu baza de peste 3,00 m și înălțimea de circa 1,00 m, se prezentau ca o masă de pietre neregulate, legate cu pământ galben. În partea superioară s-au observat câteva zone mici de arsură și cărbune.

Pentru verificarea situației am trasat, pe latura de nord, S₁₆ și am constatat că s-au păstrat doar o parte din vestigiile bazei fortificației. Pe o lățime de 2,00 - 2,10 m era o aglomerare de pietre nefasonate legate cu lut, infrastructura de lemn carbonizată și o zonă compactă de pământ ars la roșu, plus o parte din pietre alunecate pe pantă.

Dacă avem în vedere propriile noastre cercetări, la care adăugăm observația extrem de prețioasă a lui O. Balázs, care a putut vedea fortificația într-o stare mai bună de conservare, putem aprecia că este vorba de un zid, cu o lățime de circa 2,00. Întrucât fundațiile zidului nu sunt prea solide, probabil că el n-a fost impozant iar elevația a fost, în mare măsură, din lemn.

În urma săpăturilor întreprinse în partea nord-estică a platoului, prin secțiunea S₈, s-a evidențiat un strat arheologic cu o grosime de 1,10 - 1,25, în care s-a observat succesiunea a trei locuințe de suprafață, ceea ce denotă o locuire intensă. Din păcate, peste

1

2

Covasna - Cetatea Zânelor, jud.Covasna

1. Vedere generală

2. Acopola, văzută de pe Terasa I-a

Covasna - Cetatea Zânelor, jud.Covasna
Fortificația Acropolei (S1)

jumătate din suprafața platoului a fost afectată de căutătorii de comori ori de săpăturile anterioare, astfel încât doar cu greutate se vor mai putea obține date concludente despre complexele de locuire și amenajările antice.

Pe panta dintre Platou și Terasa I s-a identificat o structură din piatră, legată cu lut, cu o lățime de circa 3,50 m, ce "coboară" în trepte. În partea inferioară, pe o înălțime de 0,30-0,40 m, se mai păstrează "paramentul" fundației zidului, format din dale cu latura exterioară plată. Se observă cum s-a săpat șanțul, în steril, pentru fundația structurii din piatră și faptul că între fundațiile fortificației de pe marginea Platoului și aceasta există un strat neafectat, steril arheologic, format din rocă măcinată și pământ.

S₁ a fost adâncit până în stânca nativă, observându-se că zidul din pantă a fost ridicat direct pe stânca nativă, îndreptată și nivelată inițial; din păcate, s-au păstrat doar trei-cinci asize din fundația zidului (circa 0,20 m), deci foarte puțin. Urmele acestui zid s-au observat în toate cele trei secțiuni (S₁, S₁₆ și S₁₉) trasate pe pantele acropolei. Prin urmare se poate spune că de jur-împrejurul platoului, la circa 4 m de marginea acestuia, s-a aflat o structură de piatră, probabil, cu rol atât de fortificare, cât și de susținere a pantei. Dacă în S₁ fundația zidului s-a păstrat mai bine, în S₁₆ și S₁₉ aceasta s-a prăbușit, plăcile de gresie alunecând ușor spre pantă. Peste tot, în fața paramentului amintit, s-au descoperit urmele a mai multor bârne carbonizate, cenușă și pământ ars la roșu ce proveneau din suprastructura de lemn a zidului.

În actualul stadiu de cercetare, este dificil de demonstrat că această structură din piatră ar fi putut fi baza unui zid de apărare a „Acropolei”. Având în vedere că momentan, din marginea platoului până la baza acesteia, este o diferență de nivel de 4,00 m și că în vremea funcționării trebuie să fi avut minimum 7 m, fundația necesară pentru a susține un asemenea zid nu putea fi atât de firavă. Mai mult, nu s-a găsit nicăieri pe T₁ o masă atât de impresionantă de piatră căzută care să provină de la un zid de o asemenea dimensiune. Desigur nu excludem posibilitatea unei structuri care să fi avut elevația, în mare măsură, de lemn și pământ.

La baza pantei (la o distanță de circa 7,50 m de zidul de pantă amintit) s-a constatat existența unei platforme, formate din 4-5 plăci de piatră suprapuse, late de 2,70 m, care a fost folosită, probabil, ca alee. Aceasta marchează ultimul nivel de călcare dacic și este contemporană cu zidul din marginea terasei.

Terasa I-a

Această terasă, care merge de la prăpastie la prăpastie, are o lungime a fortificației de peste 200 m și cuprinde o suprafață de circa 2000 m². Pe laturile de nord și sud suprafețele sunt înguste, între 8-10 m, pe când în partea vestică, unde are o formă semiovală, este lată de circa 30 m. Terasa are cotele cuprinse între 946-950 m, ea fiind înclinată de la nord spre vest și, apoi, spre sud. Pantele spre Terasa a II-a sunt abrupte, diferențele de nivel fiind mari, între 7-11 m.

În cadrul Secțiunii S₁ s-au observat urme de orizontalizare a terenului și de menținere a unei ușoare înclinări spre zid în vederea scurgerii apei pluviale. S-a observat de asemenea o nivelare cu lut galben și o acoperire cu dale de gresie pe unele porțiuni, posibile alei.

Stratul arheologic, observat în S₁, are peste 1,00 m grosime în imediata apropiere a zidului. El este însă, în parte, rezultatul lucrărilor efectuate pentru nivelarea și lărgirea terasei în vedere ridicării zidului. Ca atare, în amestec cu materialele dacice s-au descoperit și numeroase piese hallstattiene. Având în vedere această situație, până la efectuarea unor săpături mai ample, nu ne putem pronunța asupra complexelor și intensității locuirii.

Terasa I-a este apărată de un zid. Acesta face parte din traseul unei linii întărite cu dublă finalitate funcțională: de delimitare /consolidare perimetrală a terasei (T₁) și, cu siguranță, de apărare. Tronsonul decopertat, a cărui grosime nu depășește 1,90 m, iar adâncimea maximă 1,70 m, reprezintă aproape în totalitatea sa o fundație. Această situație

este dovedită de cota la care se afla nivelul de călcare corespunzător terasei (T_1) dar și de caracteristicile terenului, în pantă abruptă, care o delimitează. O primă observație a fost aceea că fundația a fost zidită. << Cu alte cuvinte, pietrele (gresii) au fost așezate cu mâna (și nu aruncate în groapa de fundație). Acesta este motivul pentru care groapa fundației apare în profilul stratigrafic suficient de largă pentru a permite un asemenea mod de punere în operă. Înspre terasă, "blochetele" sunt așezate atât de ordonat, încât creează în "fețele" zidului de fundație un fel de apareiaj, analog întrucâtva celui rezultat dintr-o tehnică de montare asizată, cu compensări. Pe alocuri forma pietrelor este mai neregulată, dar și în aceste cazuri este evidentă intenția de orizontalizare a șirurilor succesive, așa cum se vede pe o porțiune a "feței" dinspre pantă a fundației. Este interesant de constatat că, dispunerea "blochetelor" în interiorul masei de zidărie a zidului este subordonată în mare parte unui aranjament astfel disciplinat, încât privită în ansamblul unui pat orizontal masa zidului sugerează un fel de "paramente" exterioare care sunt întrepătrunse de rețeaua șisturilor, mai neregulate, din miezul zidului. Liantul utilizat este, în exclusivitate, pământul (lutul). Particularitățile punerii în operă a materialului litic sugerează că, meșterilor care l-au construit nu le era străină tehnica apareiajului asizat și a structurii cu parament și emplecton, din care, adaptându-se posibilităților locale de la Cetatea Zânelor, au putut extrage doar disciplinarea unui material litic în esență sa neregulat. Faptul că au aplicat această disciplinare caracteristică de obicei elevațiilor- fundației, poate fi privit ca un rezultat al adecvării sistemului de zidărie față de caracteristicile unui material litic neuniform, legat cu un liant slab, în scopul realizării unei structuri cât mai uniform-compacte. Este demn de atenție faptul că particularitățile de punere în operă reflectă o abilitate remarcabilă în așezarea pietrelor neprelucrate, dar cu aspect de "blochete" sau dale (atunci când au lungimi mai mari). Cu alte cuvinte, suntem îndemnați să credem că asemenea structuri de zidărie nu reprezentau nici pe de parte o premieră. Cu siguranță, aspectul lor singular nu se referă la epoca în care au fost edificate ci este un rezultat exclusiv al stadiului nesistematic și precar al cercetării sistemelor de zidire dacice >> (Monica Mărgineanu-Cârstoiu și colaboratorii).

Merită să amintim că în raportul publicat de C. Daicoviciu se menționează prezența unui turn la extremitatea vestică (de fapt NNV) a terasei, lângă prăpastie. Într-adevăr, în acea zonă se observă denivelări în teren, dar în lipsa unor săpături mai recente este greu să ne pronunțăm. Mai mult, zona fiind deja săpată, nu știm cât au mai rămas din vestigiile care au existat aici.

Și pe această terasă se observă zone săpate sistematic sau de căutătorii de comori, dar suprafața afectată nu este prea mare în jur de 150 m^2 astfel încât sunt posibile ample cercetări arheologice.

Terasa a II-a

Este cea mai întinsă, cuprinde cea mai mare suprafață (circa 3000 m^2) și are cea mai lungă fundație (aproape 300 m), ce se întinde de la prăpastie la prăpastie.

Pantele sunt ceva mai domoale spre nord, abrupte spre Terasa a III-a, cu o diferență de nivel de 6-9 m, și prăpăstioase spre sud. Fortificația a fost secționată în două sectoare pe latura de vest, rezultatele fiind diferite.

În secțiunea S_5 nu s-au mai păstrat decât resturile bulversate, pe pantă, ale fortificației din prima fază și puține vestigii din fundația celei de-a doua etape.

Pentru fortificația din prima etapă, cu rol de apărare dar și de susținere a terasei, terenul a fost curățat până la stânca nativă. Aceasta, tăiată în trepte, a constituit fundamentul zidului ridicat din bârne masive, piatră și lut. Din fortificația celei de a doua etape s-a păstrat fundația și o parte din elevație. Aceasta din urmă, prăbușită în bună parte pe pantă, consta din pietre și bârne arse. Din modul în care au căzut aceste bârne se poate spune că zidul avea o infrastructură (șenaje ?) longitudinală și transversală din lemn.

În schimb, prin cercetările din S_{7A-C} s-au descoperit vestigii impresionante.

1

2

Covasna - Cetatea Zânelor, jud.Covasna
Zidul de pe Terasa I-a : văzut din interior (1) și exterior (2)

1

2

3

Covasna - Cetatea Zânelor, jud. Covasna

1. Zidul Terasei I-a - S1 văzut din exterior (1-2) și în zona de S-V (3)

Zidul-curtină care face parte din structura complexă descoperită la limita terasei (T_2) este construit în aceeași manieră ca și la T_1 . Adâncimea redusă de fundare (max. 50 cm) este în mare parte o consecință a condițiilor particulare generate de prezența unor structuri aparținând unor faze anterioare de construcție, precum și de nivelul ridicat la care se află, pe alocuri, stânca. Grosimea (reconstituită) a zidului atingea cca. 2,30 m. Din fericire, se conservă câteva asize de "blochete" aparținând elevației zidului. Deși înălțimea acestora măsurată dinspre interior nu depășește 40 cm, se păstrează măturii care aduc un plus de informație în privința structurii: au putut fi observate urmele unor lăcașuri care conțin lemn calcinat, atestând utilizarea șenajelor de lemn transversale, destinate consolidării masivului de zidărie.

Reconstituirea tipului de structură generală a elevației. Ceea ce s-a descris până acum reprezintă doar o parte din structura unui zid, și anume partea realizată din piatră (fundații și registrul inferior al elevației). Structura de piatră constituia exclusiv un postament (soclu) puternic, întărit cu șenaje de lemn, care susținea partea superioară a zidului. Deasupra postamentului se înălța o structură realizată din bârne de lemn și chirpic. Măturii ale acestui mod constructiv s-au descoperit din abundență în straturile arheologice (cantități mari de chirpic ars și bârne calcinate, căzute lângă ziduri). La acestea se adaugă caracteristicile zidăriei (în porțiunea sa de piatră), ale cărei calități de stabilitate au făcut ca, în condițiile date, această soluție să fie cea mai adecvată.

Structuri complexe.

Ansamblul din care face parte curțina (C) este nu numai cel mai spectaculos prin masa enormă de zidărie care-l atestă dar și unul dintre cele mai interesante prin complexitatea problemelor pe care le impune cercetării, având în vedere amplasarea sa particulară, la întâlnirea dintre două terase (T_2 și T_3). Deși modul în care s-a rezolvat accesul dinspre terasa (T_3) și aparatul de apărare se află încă într-un stadiu incipient de dezvelire arheologică, a fost pusă în evidență o gamă de probleme care, debutând cu modalități particulare de zidărie, se extinde până la concepția asupra sistemelor de fortificare. Partea dominantă a complexului este formată dintr-un masiv de zidărie (M), a cărui extindere în direcția transversală pantei atinge 8,65 m și care se desfășoară în trepte, consolidând panta terasei (T_2). Se conservă porțiuni din fațada dinspre pantă care ating pe alocuri o înălțime de 80 cm; adâncimea de fundare coboară cu 1,15 m. Elevația și fundația sunt construite identic, fiind distinctizate printr-un ușor saillie. În lungime (paralelă cu perimetrul terasei) postamentul a fost dezvelit doar pe o porțiune de cca. 5 m. Masa zidită oferă un exemplu spectaculos de zidărie în blocaj, constituit din tranșe juxtapuse extinse succesiv de la rădăcina pantei înspre cota terasei (T_2) realizate din zidărie legată cu pământ, ordonat "stivuită" (în asize). Se poate înregistra o dominanță a pietrelor cu lungimi sporite (>70 cm), asemănătoare unor dale. Masa de zidărie (în elevație) a fost consolidată cu șenaje de lemn dispuse pe două direcții transversale și longitudinale; urmele lor se păstrează pe laturile dinspre sud și vest. Această structură consolida panta și în același timp forma, probabil, două platforme succesive (în trepte) înzestrate cu organisme de apărare construite din lemn; nu este încă limpede dacă masivul (M) reprezenta postamentul/platforma de piatră a unui turn de apărare sau o porțiune dintr-o curțină-bastion.

Pe linia terasei (T_2) platforma superioară se prelungea, spre vest, cu o curțină (C), ale cărei caracteristici au fost deja prezentate. O altă structură în trepte (P), adiacentă masivului (M) și cu origini probabile într-o fază anterioară, devine în zona superioară, la nivelul terasei, un fel de apendice de legătură între masivul (M) și curțină. Nu este exclus ca această structură să fi făcut parte din flancul organismului unei căi de acces, desigur în trepte, care asigura legătura dinspre terasa (T_3) și (T_2).

Ansamblul format din platforma masivă de zidărie (M) și curțina (C) reprezintă ultima fază de funcționare a fortificației. Martorii unor structuri mai vechi (Z_1 , Z_2) se pot vedea sub zidul curținei: primul (Z_1) reprezintă, probabil, o structură izolată (postamentul

unui turn de apărare sau al altui tip de organism de consolidare și apărare a terasei), iar al doilea un adaos legat, poate, de edificarea organismului de acces dinspre terasa (T_3) și integrat apoi în masivul (P).>> (M. Mărgineani și colaboratorii)

Tot pe T_2 a fost curățată o porțiune (2×2 , 70 m) dintr-o secțiune magistrală, săpată de Alexandru Ferenczi în 1942, peste și pe lângă zidul de terasă. S-a constatat că aici, spre deosebire de situația observată în S_5 (din 2000), aflată doar la câțiva metri spre vest de aceasta, fundația zidului se păstrează pe o înălțime de circa 0,70 m, cu o lățime, probabilă, de cca. 2,30 m; rămâne ca într-o campanie viitoare să lămurim stratigrafia și configurația zidului care delimitează terasa a II-a.

În partea estică a Secțiunii S_5 s-au găsit vestigiile unui edificiu, cu o fază de refacere, observându-se bine gropile stâlpilor, podelele lutuite, pereții groși din lemn și lipitură, bârnele acoperișului. Materiale arheologice descoperite în interior, puține la număr și destul de fragmentare, sunt specifice ultimei faze de locuire, respectiv sec. I a. Chr. I p. Chr. Sub podeaua construcției respective a apărut o drahmă de argint din Dyrhachium (sec. II a. Chr.).

În vederea decopertării totale a edificiului și a clarificării dimensiunilor lui, am extins săpătura, spre est, cu o secțiune de 8×6 m. S-a constatat însă că la doar câțiva centimetri de vechea secțiune se afla și marginea construcției, care consta dintr-un perete de stâncă ușor înclinat (înalt de 1-1,20 m), încastrat probabil în peretele clădirii; după dimensiuni (6×2 m) complexul nu putea fi decât un gen de culoar ce făcea trecerea spre o altă încăpere ce se deschide, credem, spre nord-vest, sector în care s-a descoperit o balama de la o ușă.

Și pe această terasă s-au întreprins săpături anterioare, sistematice sau ale căutătorilor de comori, dar suprafața afectată nu este foarte mare (sub 200 m^2). La capătul dinspre nord al acestei Terasă, lângă prăpastie, C. Daicoviciu menționează de asemenea vestigiile unui turn.

Terasa a III-a

Este situată pe partea vestică a muntelui și nu merge din prăpastie în prăpastie ci se leagă de T_2 înspre sud-vest și nord. Această terasă oferă condiții propice de locuire, deoarece are o lățime mult mai mare, iar suprafața, de circa 1500 m^2 este relativ orizontală în partea nord-vestică. Cotele absolute sunt diverse, în funcție de zonă, ele încadrându-se între 921-934 m. Pantele sunt domoale spre vest, (în direcția șei de legătură) și mult mai abrupte la nord, în special spre prăpastie.

Zidul terasei, cu o lungime de circa 170 m, a fost cercetat prin două secțiuni (S_6 și S_{17}). Acesta poate fi observat de asemenea în zona vestică unde a fost tăiat de un drum forestier.

În secțiunea S_6 vestigiile fortificației de epocă dacică s-au păstrat doar în mică măsură, motiv pentru care nu s-au putut face observații detaliate. Deoarece aici e zona cea mai accesibilă, posibil ca o parte din pietrele zidului să fi fost reutilizate de localnici de-a lungul timpului.

Tot peste fortificație a fost deschisă S_{17} , la vest de S_{15} , cercetarea propriu-zisă a acesteia urmând să continue în anul 2003, momentan fiind curățate doar pietrele căzute din zid. Și în acest sector, după toate aparențele, zidul a fost distrus, speranța fiind să mai existe ceva din fundație. Aceasta ne este insuflată de profilul estic al drumului forestier care taie zidul și unde pot fi observate vestigiile alunecate pe pante, pe o lățime de circa 8,00 m și o înălțime de 1,00-1,20 m. Aici se sesizează chiar și zonele paramentelor, acum ușor deplasate.

Valul hallstattian (?). Sub fortificația dacică din S_6 s-a păstrat, foarte probabil, baza unui val din piatră și pământ din prima epocă a fierului. Sub prima amenajare dacică, acoperită cu pământ galben, s-au găsit numai fragmente de vase hallstattiene, iar mărimea și modul de amenajare a pietrelor indică un alt tip de fortificație decât cel apărut pe T_1 și T_2 ;

1

2

3

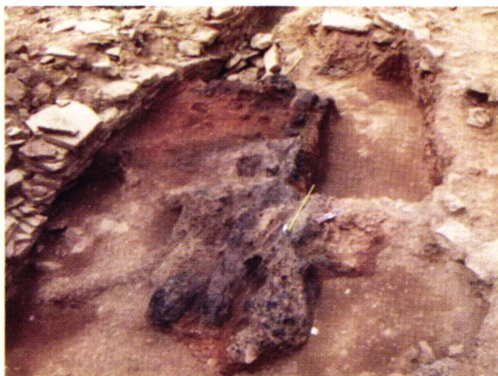
4

Covasna - Cetatea Zânelor, jud. Covasna

- 1-3. Ziduri și structuri de piatră de pe Acropolă și de pe panta dintre Acropolă și Terasa I-a: S16, S19 și S1;
4. Fortificația de pe Terasa a II-a (S7 A-C)

1

2

3

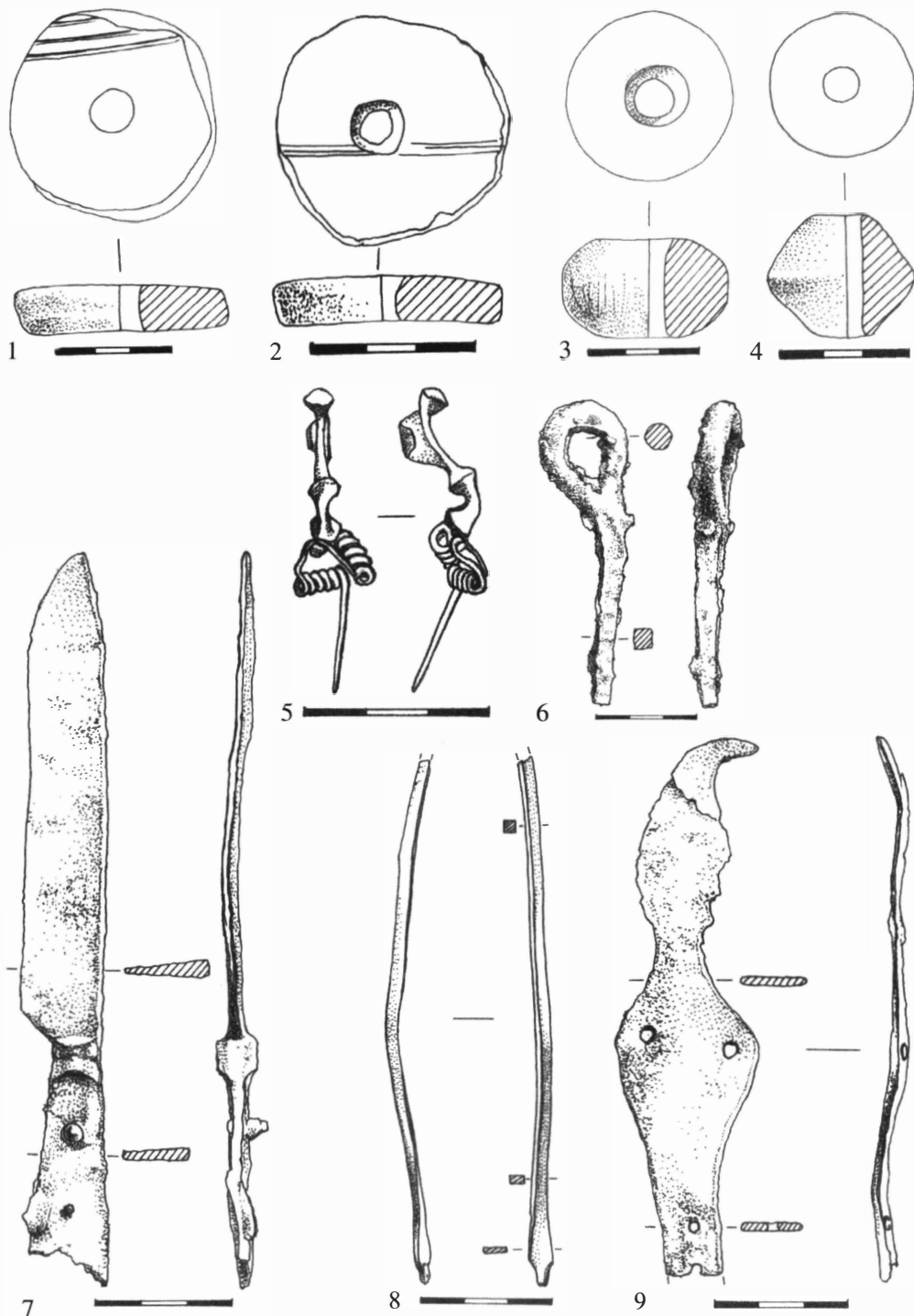
4

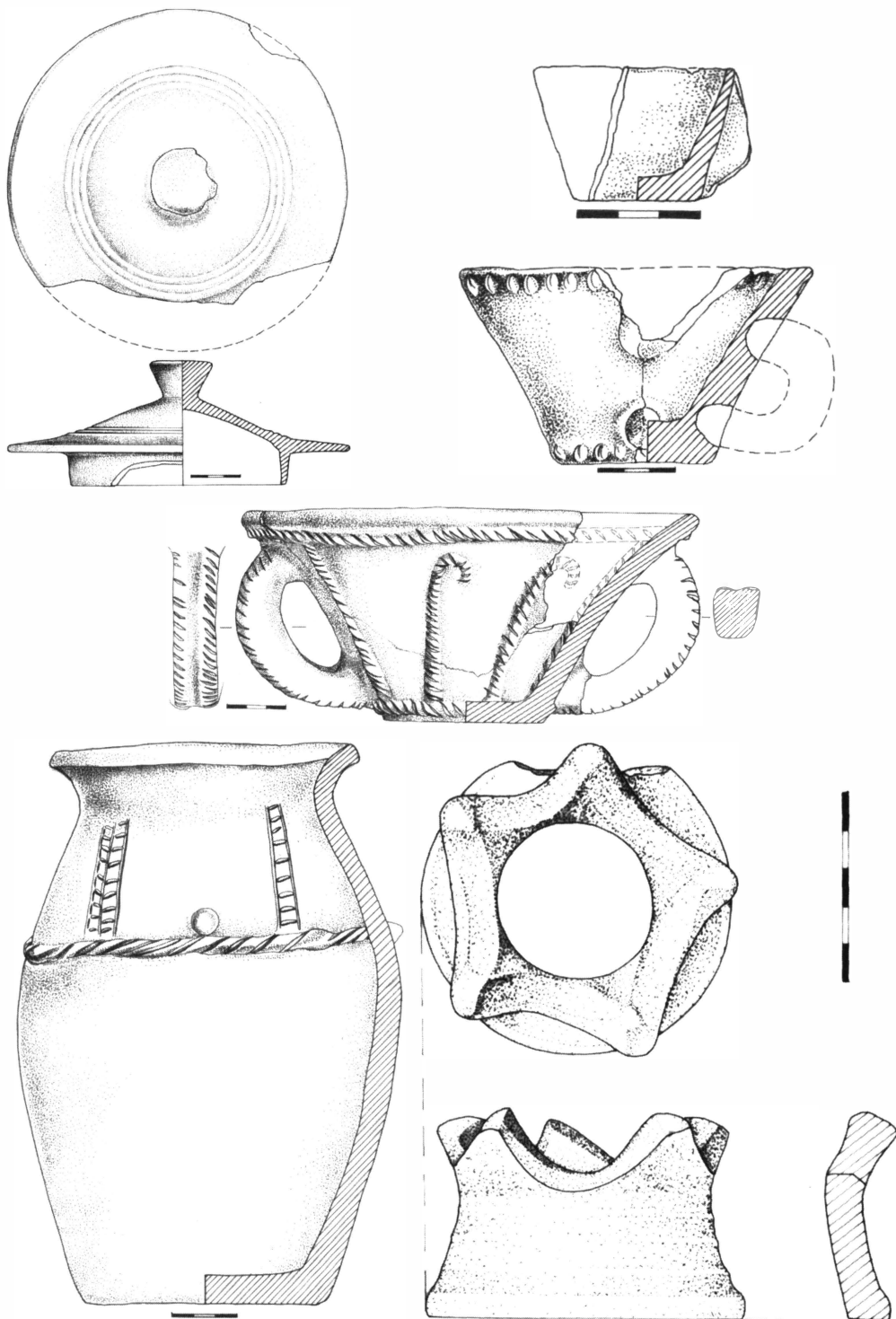
5

Covasna - Cetatea Zânelor, jud. Covasna
"Masivul din piatră" de pe Terasa a II-a

1-2. Zidul de curtină, văzut de pe T.II; 3-5 Bastion de pe T.II (detalii), văzut din exterior

Covasna - Cetatea Zânelor, jud. Covasna
 Piese din lut (1-4), bronz (5, 8) și fier (6-7, 9)

Covasna - Cetatea Zânelor, jud. Covasna

s-a observat de asemenea și groapa unui stâlp din infrastructura de lemn.

Prin suprafețele S_6 , S_9 și S_{10} - S_{15} s-a putut observa atât grosimea stratului arheologic, densitatea și tipurile de complexe, cât și bogăția și varietatea inventarului arheologic din zonă.

În secțiunile S_6 și S_9 , s-a descoperit o locuință de suprafață, decopertată parțial și o groapă menajeră. În interiorul locuinței se aflau bucăți mari de lipitură cu impresiuni de nuiele, dar și de bârne, lemn carbonizat, numeroase vase ceramice fragmentare (între care se remarcă vasele mari de provizii și amforele grecești și romane) și un sector (o gropiță) în care se aflau peste 230 de jetoane confecționate din pereți de vase. În imediata apropiere a locuinței s-au conturat urmele unei gropi, cu diametrul de circa 2 m, în umplutura căreia s-au descoperit mai multe vase fragmentare și întregibile, fusaiole, jetoane și un fragment de oglindă. Menționăm că ambele complexe descoperite aparțin ultimei faze de locuire dacică.

În suprafețele S_{10} - S_{15} , s-a dezvelit o bună parte din vestigiile unui edificiu cu fundații din piatră, cu o latură de circa 12,00 m, compartimentat în două camere, fiecare cu câte o vatră de foc. În interiorul edificiului erau bucăți mari de lipitură și cărbune, numeroase vase ceramice sparte in situ, mai multe cești-opaițe, unelte de piatră, lut și fier, cuie, piroane și scoabe din fier.

Terasa a IV-a. Ca urmare a curățării zonei de arboret și crengi s-a identificat o nouă terasă, pe panta de nord-vest a muntelui, în imediata apropiere a T3, de care se și leagă. Și această terasă a fost tăiată de un drum forestier, în profilul căruia, printr-o sumară curățare, s-a putut vedea fortificația. Vestigiile acesteia se întind pe o lățime de circa 8,00 m și constau (până la adâncimea de 0,40 m), din pietre mici și mijlocii, de formă neregulată și pământ ars la roșu. Din loc în loc s-au observă bârne carbonizate căzute oblic, groase de 0,15-0,20m. Prin cercetările viitoare urmează să se stabilească tipul și destinația (susținere a terasei sau/și de apărare) fortificației respective.

Inventarul arheologic descoperit este de o mare varietate, îndeosebi la vasele ceramice. Acestea atestă și locuiri anterioare celei dacice. Astfel pe "Acropolă" și pe Terasa a III-a s-au găsit câteva fragmente de vase din epoca bronzului, probabil cultura Wietenberg, iar pe Terasa I-a și a III-a din prima epocă a fierului.

Materialele provenite din epoca dacică sunt predominante. Cele mai numeroase sunt vasele ceramice, destul de fragmentare în zona fortificațiilor, dar foarte multe întregi sau întregibile în locuințe, gropi și edificiul de pe Terasa a III-a.

Vasele ceramice sunt de o mare varietate tipologică și utilitară. Modelate cu mâna sau la roată, arse oxidant sau inoxidant, ele acoperă aproape toată gama cunoscută a olăriei dacice din sec. II a. Chr. - I p. Chr.

Este de semnalat și prezența unor forme de vase sau a unor motive decorative deosebite. Unele din acestea, dar și uneltele descoperite, ne îndreptătesc să presupunem posibilitatea modelării lor pe loc sau în imediata apropiere a cetății. Tipurile cele mai numeroase sunt: borcanele, fructierele, ceștile-opaițe, vasele de provizii (unele de tip pithos), kantharoi-i, străchinile, strecurătorile, capacele etc.

Inventarul arheologic cuprinde și alte piese specifice unei asemenea comunități. Astfel sunt de amintit: *uneltele și ustensile din lut* (fusaiole, jetoane, instrumente pentru modelarea vaselor); *unelte de piatră* (cute, râșniță); *unelte și ustensile din fier* (cuțite, o foarfecă, o balama, cuie, ținte, piroane, scoabe etc.); *piese de podobă și de uz personal* (fibule, de fier, bronz și argint, un fragment de colan și un altul de brățară de bronz, mărgelile de sticlă, o oglindă, etc.); *monede* (o drahmă Dyrhachium și trei denari romani republicanidin sec. II - I a. Chr.) și un important *lot paleofaunistic*. La acestea se adaugă numeroasele piese descoperite de Al. Ferenczi (o parte din ele păstrate la MNIT, altele dispărute) și Z. Szekely, dintre care se remarcă: *un tezaur de monede romane, republicane și imperiale* (sec. I a. Chr. - I p. Chr.), *o statueta romană din bronz, vârfuri de lănci și săgeți*,

scoabe și piroane din fier, unele de mari dimensiuni (cca. 0,70 m lungime).

Importurile sunt reprezentate, aproape în totalitate, de numeroasele amfore elenistice și romane.

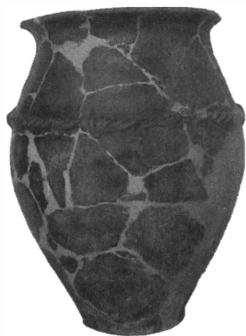
Considerații finale. Cetatea Zânelor de la Covasna este una dintre cele mai mari și mai bine conservate cetăți dacice din afara Munților Orăștiei. Prin modul de realizare a sistemului de fortificare și de amenajare a teraselor ce înșurubează muntele, ea este un unicat în lumea dacică. Prima fază de construire a început cândva pe parcursul sec. II a. Chr., urmată de o distrugere (posibil în vremea lui Burebista) și apoi de o refacere grandioasă la sfârșitul sec. I a. Chr. - începutul sec. I p. Chr. Cetatea este arsă și dărâmată la cucerirea romană sau imediat după aceasta. Materialele descoperite până acum nu ne îndreptățesc să credem într-o locuire ulterioară a sitului.

Așa după cum aminteam, în amestec cu materialele de epocă dacică (în special cu cele din prima fază de locuire) au apărut și fragmente de vase aparținătoare primei vârste a fierului (cultura Reci-Medias) ceea ce ne îndeamnă să presupunem că o primă amenajare (fortificare) a muntelui a început încă în acea perioadă. Și atunci ca și mai târziu, poziția strategică deosebită a muntelui a fost hotărâtoare. Alegerea a fost însă impusă și de amplasarea lui într-un punct nodal de legătură între ținuturile intra și extra carpatice. Spre acest punct converg mai multe drumuri montane dinspre ținuturile extracarpaticе ("drumul Vrancei" ce iese la Ojdula și de acolo la Covasna, drumurile de pe Bâsca Mare și pasul Buză) și tot de aici puteau fi supravegheate căile comerciale și de acces existente de-a lungul Râului Negru, intens folosite în antichitate. De pe "Muntele Cetății" se vede mai toată depresiunea Târgu Secuiesc cu așezările care o împânzesc (peste 42), dar și celelalte cetăți contemporane ("Cetatea din Valea Casinului", cetatea "Vârful Ascuțit" de la Cernat) cu care putea avea o bună comunicare. Ca atare "Cetatea Zânelor" de la Covasna, "acest cuib de vulturi" cum o definește B. Orbán, a fost un adevărat centru militar, politic și posibil religios din zonă, cu rol deosebit de important în sistemul defensiv al Daciei din vremea lui Decebal.

Dr. Viorica Crișan

Dr. Valeriu Sârbu

Drd. Cristina Mariana Popescu

105

Vas. Covasna, Valea Zânelor, jud. Covasna. Sec. II a. Chr. - sec. I. Ceramică grosieră. Modelat cu mâna, de culoare brun - deschis. Decorat în jumătatea superioară cu brâu crestat, segmentat de butoni și cu un motiv incizat. Dg: 340 mm; Df: 190 mm; H: 560 mm. MCR, Nr. Inv. 6991. V. Crișan, V. Sârbu, *Patrimoniul arheologic*, În: Potențialul turistic și patrimoniul cultural din zona Covasnei, Sf. Gheorghe, 2001, p.15.

106

Vas. Covasna, Valea Zânelor, jud. Covasna. Sec. II a. Chr. - sec. I. Ceramică semifină. Modelat cu mâna, de culoare cenușie. Decorat în jumătatea superioară cu brâu crestat, butoni și un motiv excizat, alcătuit din șiruri duble de pătrățele. Dg: 145 mm; Df: 115 mm; H: 250 mm. MCR, Nr. Inv. 6992. V. Crișan, V. Sârbu, *Patrimoniul arheologic*, În: Potențialul turistic și patrimoniul cultural din zona Covasnei, Sf. Gheorghe, 2001, p.15.

107

Instrument pentru modelarea ceramicii. Covasna, Valea Zânelor, jud. Covasna. Sec. II a. Chr. - sec. I. Ceramică semifină. Modelat cu mâna, de culoare roșie. Lb: 80 mm; H: 75 mm. MCR, Nr. Inv. 7471. V. Crișan, V. Sârbu, *Patrimoniul arheologic*, În: Potențialul turistic și patrimoniul cultural din zona Covasnei, Sf. Gheorghe, 2001, p. 14.

108

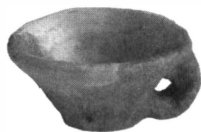
Instrument pentru modelarea ceramicii. Covasna, Valea Zânelor, jud. Covasna. Sec. II a. Chr. - sec. I. Ceramică semifină. Lucrat cu mâna, de culoare roșie. Lb: 80 mm; H: 68 mm. MCR, Nr. Inv. 7472. V. Crișan, V. Sârbu, *Patrimoniul arheologic*, În: Potențialul turistic și patrimoniul cultural din zona Covasnei, Sf. Gheorghe, 2001, p. 14.

109

Ceașcă opaiț. Covasna, Valea Zânelor, jud. Covasna. Sec. II a. Chr. - sec. I. Ceramică semifină. Modelată cu mâna, culoare brun - deschisă, cu o toartă. Decorată pe buză cu creștături. Dg: 65 mm; Df: 30 mm; H = 40 mm. MCR, Nr. Inv. 7469.

110

Ceașcă opaiț. Covasna, Valea Zânelor, jud. Covasna. Sec. II a. Chr. - sec. I. Ceramică semifină. Modelată cu mâna, culoare brun - deschisă. Cu o toartă și urme de ardere secundară . Dg: 105 mm; Df: 50 mm; H: 55 mm. MCR, Nr. Inv. 7470.

111

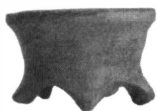
Ceașcă opaiț. Covasna, Valea Zânelor, jud. Covasna. Sec. II a. Chr. - sec. I. Ceramică semifină. Modelată cu mâna, de culoare brun-deschisă, cu o toartă. Dg: 60 mm; Df: 30 mm; H: 35 mm. MCR, Nr. Inv. 7468.

112

Ceașcă opaiț. Covasna, Valea Zânelor, jud. Covasna. Sec. II a. Chr. - sec. I p. Chr. Ceramică semifină. Modelată cu mâna, culoare brun deschisă. O toartă este decorată cu brăduț. Dg: 60 mm; Df: 30 mm; H: 35 mm. MCR, Nr. Inv. 7467.

113

Suport. Covasna, Valea Zânelor, jud. Covasna. Sec. II a. Chr. - sec. I. Ceramică fină. Modelat cu roata, de culoare cenușiu-închis, angobă cenușiu-deschis, cinci piciorușe. D: 80 mm. MCR, Nr. Inv. 7466.

114

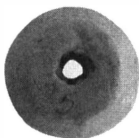
Fosaiolă. Covasna, Valea Zânelor, jud. Covasna. Sec. II a. Chr. - sec. I. Ceramică fină. Modelată cu mâna, culoare cărămizie. D: 38 mm; H: 25 mm. MCR, Nr. Inv. 7451.

115

Fusaiolă. Covasna, Valea Zânelor, jud. Covasna. Sec. II a. Chr. - sec. I. Ceramică fină. Modelată cu mâna, culoare roșie. D: 40 mm; H: 25 mm. MCR, Nr. Inv. 6959.

116

Fusaiolă. Covasna, Valea Zânelor, jud. Covasna. Sec. II a. Chr. - sec. I. Ceramică fină. Modelată cu mâna, de culoare cenușie. D: 35 mm, H: 20 mm. MCR, Nr. Inv. 6970.

117

Fusaiolă. Covasna, Valea Zânelor, jud. Covasna. Sec. II a. Chr. - sec. I. Ceramică fină. Modelată cu mâna, culoare cenușie. D: 35 mm; H: 35 mm. MCR, Nr. Inv. 6971.

118

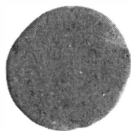
Fusiolă. Covasna, Valea Zânelor, jud. Covasna. Sec. II a. Chr. - sec. I. Ceramică fină. Culoare roșie, modelată cu mâna. D: 45 mm; H: 20 mm. MCR, Nr. Inv. 6972.

119

Jeton. Covasna, Valea Zânelor, jud. Covasna. Sec. II a. Chr. - sec. I. Ceramică semifină, de culoare roșie. D: 45 mm. MCR, Nr. Inv. 7446.

120

Jeton. Covasna, Valea Zânelor, jud. Covasna. Sec. II a. Chr. - sec. I. Ceramică semifină, de culoare roșie. D: 35 mm. MCR, Nr. Inv. 7447.

121

Jeton. Covasna, Valea Zânelor, jud. Covasna. Sec. II a. Chr. - sec. I. Ceramică fină, culoare roz. D: 25 mm. MCR, Nr. Inv. 7449.

122

Jeton. Covasna, Valea Zânelor, jud. Covasna. Sec. II a. Chr. - sec. I. Ceramică semifină, de culoare brun – închisă. MCR, Nr. Inv. 7477.

123

Monetă. Covasna, Valea Zânelor, jud. Covasna. 49 - 48 a. Chr. Argint. *Caesar*. D: 18,6 mm; Ax: 10 mm. MCR, Nr. Inv. 6988.

124

Monetă. Covasna, Valea Zânelor, jud. Covasna. 32 - 31 a. Chr. Argint. *Marcus Antonius*. D: 17,4 mm; Ax: 5 mm. MCR, Nr. Inv. 6989.

125

Monetă. Covasna, Valea Zânelor, jud. Covasna. Argint.

Dyrrhachium. D: 19,1 x 17,4 mm; Ax: 10 mm.

Circulă în vremea lui Burebista. MCR, Nr. Inv. 6993.

V. Crișan, V. Sârbu, *Patrimoniul arheologic*, În: Potențialul turistic și patrimoniul cultural din zona Covasnei, Sf. Gheorghe, 2001, p. 16.

126

Monetă. Covasna, Valea Zânelor, jud. Covasna. 123 a. Chr.

Argint. *Roma Republicană*. D: 17,8 mm x 16,2 mm; Ax: 3 mm.

MCR, Nr. Inv. 6994.

V. Crișan, V. Sârbu, *Patrimoniul arheologic*, În: Potențialul turistic și patrimoniul cultural din zona Covasnei, Sf. Gheorghe, 2001, p. 16.

127

Fibulă. Covasna, Valea Zânelor, jud. Covasna. Sec. II a. Chr. -

sec. I p. Chr. Argint. Tip "linguriță". L: 77 mm.

MCR, Nr. Inv. 6984.

128

Inel. Covasna, Valea Zânelor, jud. Covasna. Sec. II a. Chr. -

sec. I. Bronz. Secțiunea circulară. D: 15 mm.

MCR, Nr. Inv. 7004.

129

Fibulă. Covasna, Valea Zânelor, jud. Covasna. A doua jumătate

a sec. I a. Chr. - prima jumătate a Sec. II. Bronz. Puternic profilată, de tip "răsăritean". L: 35 mm. MCR, Nr. Inv. 6986.

130

Cercel. Covasna, Valea Zânelor, jud. Covasna. Sec. II a. Chr. -

sec. I. Bronz. Secțiune circulară. D: 12 mm.

MCR, Nr. Inv. 6987.

131

Fibulă. Covasna, Valea Zânelor, jud. Covasna. Sec. II a. Chr. -

sec. I. Fier. Resort spiralat, confecționată dintr-o singură sârmă.

L: 45 mm. MCR, Nr. Inv. 6985.

132

Colan. Covasna, Valea Zânelor, jud. Covasna. Sec. II a. Chr. -

sec. I p. Chr. Bronz. Secțiunea patruleteră. L: 120 mm

MCR, Nr. Inv. 7002.

133

Pinten. Covasna, Valea Zânelor, jud. Covasna. Sec. II a. Chr. - sec. I p. Chr. Fier. Secțiunea patrulateră. Ldeschidere: 70 mm. MCR, Nr. Inv. 7473.

134

Cui. Covasna, Valea Zânelor, jud. Covasna. Sec. II a. Chr. - sec. I. Fier. Vârful îndoit. Secțiunea corpului patrulateră. Dfloare: 25 mm; L: 100 mm. MCR, Nr. Inv. 7458.

135

Cui. Covasna, Valea Zânelor, jud. Covasna. Sec. II a. Chr. - sec. I. Fier. Secțiunea corpului patrulateră. Dfloare: 30 mm; L: 120 mm. MCR, Nr. Inv. 6998.

136

Cui. Covasna, Valea Zânelor, jud. Covasna. Sec. II a. Chr. - sec. I. Fier. Secțiunea corpului patrulateră. Dfloare: 20 mm; L: 85 mm. MCR, Nr. Inv. 7456.

137

Cui. Covasna, Valea Zânelor, jud. Covasna. Sec. II a. Chr. - sec. I. Fier. Secțiunea corpului patrulateră. Dfloare: 40 mm; L: 100 mm. MCR, Nr. Inv. 7457.

138

Cui. Covasna, Valea Zânelor, jud. Covasna. Sec. II a. Chr. - sec. I. Fier. Secțiunea corpului patrulateră. Dfloare: 40 mm; L: 110 mm. MCR, Nr. Inv. 7459.

139

Cui. Covasna, Valea Zânelor, jud. Covasna. Sec. II a. Chr. - sec. I. Fier. Secțiunea corpului patrulateră. Dfloare: 30 mm; L: 170 mm. MCR, Nr. Inv. 7462.

140

Cui. Covasna, Valea Zânelor, jud. Covasna. Sec. II a. Chr. - sec. I. Fier. Secțiunea corpului patrulateră. Dfloare: 20 mm; L: 106 mm. MCR, Nr. Inv. 7460.

141

Cui. Covasna, Valea Zânelor, jud. Covasna. Sec. II a. Chr. - sec. I. Fier. Secțiunea corpului patrulateră. Dfloare: 36 mm; L: 106 mm. MCR, Nr. Inv. 7461.

142

Cui. Covasna, Valea Zânelor, jud. Covasna. Sec. II a. Chr. - sec. I. Fier. Secțiunea corpului patrulateră. Dfloare: 25 mm; L: 130 mm. MCR, Nr. Inv. 7463.

143

Cui. Covasna, Valea Zânelor, jud. Covasna. Sec. II a. Chr. - sec. I. Fier. Secțiunea corpului patrulateră. Dfloare: 25 mm; L: 500 mm. MCR, Nr. Inv. 7464.

144

Cui. Covasna, Valea Zânelor, jud. Covasna. Sec. II a. Chr. - sec. I. Fier. Secțiunea corpului patrulateră. Dfloare: 30 mm; L: 350 mm. MCR, Nr. Inv. 7465.

145

Mărgică. Covasna, Valea Zânelor, jud. Covasna. Sec. II a. Chr. - sec. I. Pasta vitroasă roșie, cu irizații negre. D: 10 mm MCR, Nr. inv. 6961.

146

Fragment vas sticlă. Covasna, Valea Zânelor, jud. Covasna. Sec. II a. Chr. - sec. I. Sticlă fină, transparentă, culoare albastră. L: 30 mm; H: 15 mm; G: 1,5 mm. MCR, Nr. Inv. 6963.

147

Oglindă (fragment). Covasna, Valea Zânelor, jud. Covasna. Sec. II a. Chr. - Sec. I. Aliaj ce are ca element de bază plumb, bine lustruit pe una din fețe. L: 80 mm. MCR, Nr. Inv. 6968.

148

Vas (fragment). Covasna, Valea Zânelor, jud. Covasna. Sec. II a. Chr. - sec. I. Sticlă transparentă, de culoare galben-verzuie. L: 65 mm. MCR, Nr. Inv. 7007.

Satul Olteni este bine cunoscut în literatura arheologică datorită celor două situri aflate la marginea sa de nord: aşezarea culturii Cucuteni-Ariuşd şi castrul roman. În toamna anului 2000, cu ocazia periegezei efectuate în perimetrul unei cariere de nisip, Valeriu Cavruc a descoperit la marginea de sud a satului încă un sit arheologic. Acesta se află la 10 km nord de municipiul Sfântu Gheorghe, între calea ferată Braşov – Miercurea-Ciuc şi Drumul Naţional 12, în locul numit de localnici “*Tag*”, pe terasa înaltă a Oltului. După ce, în conformitate cu prevederile legale, lucrările de exploatare a carierei au fost sistate, Muzeul Carpaţilor Răsăriteni a început în zona carierei cercetări arheologice de salvare care se desfăşoară şi la ora actuală.

În zona carierei, cât şi în apropierea acesteia au fost descoperite şi cercetate două obiective arheologice. Primul (A) este situat la 800 m sud de sat, în principal la est şi nord de borna kilometrică ce indică 1 km până în Olteni. Pe o suprafaţă de cca. 600 m (N-S) x 80/200 m (E-V) m, în principal între Drumul Naţional 12 şi calea ferată Braşov – Miercurea Ciuc, în zona carierei de nisip şi la sud de ea, se întinde o aşezare, în cuprinsul căreia au fost descoperite materiale arheologice din epoca bronzului şi din sec. IV. Al doilea obiectiv (B) se află la vest de DN 12, imediat la intrarea în sat din sud. Aici, pe o suprafaţă de cca. 60 x 30 m, la marginea de sud a vechii cariere de nisip, au fost descoperite fragmente ceramice de factură neolitică. Aşezarea a fost puternic afectată de vechea carieră şi de lucrările de amenajare a DN 12.

Zona A. Aici săpăturile s-au efectuat pe suprafaţă de peste 1.000 mp. Stratul de cultură este extrem de sărac, materialul arheologic găsindu-se aproape exclusiv în complexe. În primele două campanii de cercetare au fost cercetate 14 gropi menajere aparţinând culturii *Noua*, precum şi două locuinţe şi 23 de gropi menajere din sec. IV aparţinând culturii *Sântana de Mureş-Cerneahov*. Majoritatea grăpilor culturii *Noua* aveau gura circulară şi pereţii lărgiţi spre fund. Umplutura grăpilor, de cele mai multe ori, era compusă din pământ afănat, în amestec cu cenuşă, lemn carbonizat, lipitură, fragmente ceramice şi alte resturi menajere. Printre piesele descoperite se remarcă fusaiole (Nr. Inv.: 6500, 4505), o roţiţă de car miniatural (Nr. inv 6499), un „cap de baston” (Nr. inv 4506), o piesă de lut ars de formă cilindrică (Nr. inv 4387), câteva unelte de os, printre care menţionăm patru ace (Nr. Inv.: 6287, 5438, 4503, 4502), două „dălţiţe” (Nr. Inv.: 4501, 4504, un netezitor (Nr. Inv. 4380). În campania din anul 2002 a fost descoperită şi o piesă din bronz sau cupru (Nr. inv. 4395). Materialul ceramic descoperit de cele mai multe ori s-a păstrat fragmentar. Rareori au fost găsite recipiente întregi, printre care se remarcă trei ceşti (Nr. inv.: 4386, 8240, 8241), un vas miniatural (Nr. Inv. 6506). Materialul ceramic de tip *Noua* este obişnuit pentru această cultură. Menţionăm totuşi frecvenţa sporită a ceramicii cu suprafaţă striată – apariţie rară în cadrul acestei culturi.

Complexele din sec IV. Acestei perioade îi aparţin 23 gropi menajere şi două locuinţe semiadâncite.

Una dintre locuinţe (L. 1) era de formă aproximativ dreptunghiulară, cu colţurile rotunjite, avea lungimea de cca. 9 - 9,5 m (NE-SV) şi lăţimea de cca. 3,5 - 4 m (SE-NV) fiind adâncită cu 0,80 m în solul steril. Suprafaţa locuinţei se reducea considerabil spre jos, uneori reuşindu-se urmărirea treptelor de-a lungul pereţilor. În partea de sud a locuinţei se afla o vatră de foc, de formă circulară. Umplutura locuinţei consta din pământ de culoare neagră, puternic pigmentat, în amestec cu fragmente de lemn şi lut ars. La adâncimea de 0,60 m, în partea sa de nord, pe acelaşi nivel, au fost surprinse mai multe pietre, provenite

probabil de la amenajarea unei podele. Materialul arheologic din umplutura locuinței este din sec. IV. Predomină fragmente de vase ceramice lucrate cu mâna, însă nu lipsesc și cele modelate la roată. Se remarcă o ceașcă-opaiț de formă tronconică lucrată cu mâna (Nr. inv. 6427).

În umplutura locuinței, au mai fost descoperite fragmente ceramice de tradiție *dacică*, din perioada clasică, lucrate la roată, din pastă fină, de culoare cenușie spre negru. Este vorba de fragmentele unor străchini: prima are corpul tronconic cu umărul pronunțat și buza ușor îngroșată trasă spre exterior, a doua, este de același tip, numai că deschiderea gurii este mai largă; o ceașcă - opaiț cu toartă de mici dimensiuni, de formă tronconică, cu urme puternice de arsură în interior. A fost descoperită și reconstituită o ceșcă cu fundul inelat, corpul bitronconic și buza rotunjită, ușor răsfrântă în exterior, de culoare cenușie, lucrată la roată rapidă, de factură celtică. Mai remarcăm un castron, având corpul arcuit și buza rotunjită ușor evazată, ornamentat cu incizii fine dispuse în val, amplasate pe gât. Au fost descoperite și câteva fragmente ceramice lucrate la roată rapidă, de culoare roșie, lustruite, ornamentate cu linii incizate orizontale, provenite de la amfore, de factură *romană*.

A două locuință (L. 2) a fost distrusă în proporție de cca. 30 % de lucrările de exploatare a carierei. Ea era de formă dreptunghiulară cu colțurile rotunjite și avea dimensiunile de 5,20 x 3,40 m, fiind adâncită până la cca 1,30 m în stratul steril. În această locuință, alături de numeroase fragmente ceramice, a fost descoperită o greutate de formă piramidală (Nr. Inv. 8308).

„Gropile menajere din sec. IV au fost de dimensiuni mai mari, având gura circulară, pereții arcuiți, fundul rotunjit. Ele aveau adâncimi cuprinși între 1, 5 și 2,90 m. Materialul ceramic descoperit în umplutura complexelor este lucrat din pastă grosieră, semifină și fină, atât cu mâna, cât și la roata olarului.

Ceramica din această perioadă este de două categorii. *Ceramica fină*, lucrată la roată, de cele mai multe ori de culoare cenușie, gălbuie sau mai rar cărămidie, bine arsă, uneori cu suprafețele bine lustruite. *Ceramica zgrunțuroasă lucrată la roată*, cu mult nisip și pietricele în compoziție este reprezentată de fragmentele unor vase mari de provizii. Se remarcă așa-numitele *Krausengefässe* - vase mari de provizii decorate uneori cu benzi de linii drepte și în val.

Ceramica lucrată cu *mâna*, dintr-o pastă în amestec cu mult nisip și pietricele, arsă mai prost. Acestei categorii îi aparțin diferite tipuri de vase-borcan și cești tronconice. Decorul este sărac, reprezentat prin brăuri alveolare și amprente realizate cu degetul (sau cu un obiect cilindric).

Au fost descoperite câteva piese din fier: un *clopot*, puternic oxidat, jumătatea unei *potcoave*, un *sfredel* (*burghiu*), și o *turtă*. În unele gropi au apărut aglomerări de *zgură* de fier, împreună cu resturi de lemn și lut ars, rezultate probabil de la reducerea minereului de fier, fiind posibil ca unele dintre acestea să fi fost avut acest scop.

În stratul de cultură au mai fost descoperite materiale sporadice de tip *Cucuteni-Ariuşd*. Un fragment ceramic aparține culturii *Coțofeni*. O serie de fragmente ceramice – cu suprafață striată – par să aparțină finalului perioadei timpurii a epocii bronzului. Câteva fragmente ceramice aparțin culturii *Wietenberg*.

În *zona B*, în scopul verificării stratului de cultură, a fost efectuat un mic sondaj de 1,20 x 2 m. S-a constatat că stratul vegetal avea grosimea până la 0,30 m, iar între 0,30 și 0,70 m adâncime se afla stratul de cultură. Acesta se caracterizează prin pământ negru în amestec cu fragmente ceramice neolitice. Imediat sub stratul de cultură, la adâncimea de

1

2

Olteni, vederi de ansamblu

1. Vedere dinspre nord-vest, campania 2001

2. Vedere dinspre est. Se observă Secțiunea 1, 2001, în malul abrupt al carierei

1

2

3

Olteni, secțiunile 1 și 3

1. Secțiunea 1, 2001, vedere dinspre nord
2. Secțiunea 3, 2001, vedere dinspre est. În mijloc se poate observa Locuința 1
3. Locuința 1 - trepte de construcție

0,7 m, apare stratul steril caracterizat prin nisipul galben argilos. Materialul ceramic recoltat, atât la suprafața terenului, cât și din săpătură, este reprezentat de ceramica lucrată din pastă în amestec cu pleavă. Culoarea fragmentelor ceramice variază de la negru și brun la roșu-cărămiziu, având de cele mai multe ori un înveliș. După toate caracteristicile sale, această ceramică poate fi atribuită culturii *Precucuteni*.

*

Așezarea de la Olteni este în curs de cercetare, existând șanse obiective ca din resursele materiale ale firmei DOMARKT ce exploatează cariera, în următoarea perioadă să mai fie cercetată o suprafață de încă cca. 5.000 mp.

Bibliografie:

- Repertoriul arheologic al județului Covasna, Red. V. Cavruc, Sfântu Gheorghe, 1998
- Sékely Zoltán, *Castrul roman de la Olteni. Noi rezultate ale cercetarilor de teren din anii 1987 - 1988*. În: Arh. Mold., XVI, 1993, p. 279 - 283.
- I. Ioniță, *Contributii cu privire la cultura Sântana de Mures-Cerneahov pe teritoriul R.S.R.* În: Arh. Mold., IV, 1966, p.189-252.
- D. Buzea, *Săpăturile arheologice de salvare de la Olteni "Cariera de nisip"*. În: Angustia, 7, 2002, p. 183 - 226.

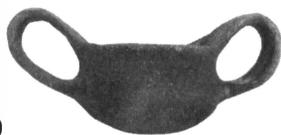
Dan Buzea

149

Ceașcă. Olteni "Tag - Cariera de nisip", jud. Covasna. Perioada târzie a epocii bronzului. Cultura Noua. Ceramică. Lucrată din pastă semifină. Corp sferic, buza scurtă, ușor evazată. Două toarte în bandă, supraînălțate. H: 80 mm; Dmax: 93 mm. MCR, Nr. Inv. 8240.

150

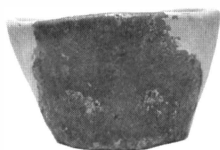
Ceașcă. Olteni "Tag - Cariera de nisip", jud. Covasna. Perioada târzie a epocii bronzului. Cultura Noua. Ceramică. Lucrată din pastă semifină. Corp sferic, buza scurtă, ușor evazată. Două toarte în bandă, supraînălțate. H: 78 mm; Dmax: 95 mm. MCR, Nr. Inv. 8241.

151

Oală - Castron. Olteni "Tag - Cariera de nisip", jud. Covasna. Perioada târzie a epocii bronzului. Cultura Noua. Ceramică semifină. Buza tăiată oblic spre interior ușor evazată, gâtul scurt corpul sferic și fundul drept. Lucrat din pastă semifină, de culoare neagră, foarte bine lustruit. Avea probabil o tortiță de prindere. H: 107 mm; Db: 95 mm; Dg: 150 mm. MCR, Nr. Inv. 6497. D. Buzea, *Săpăturile arheologice de salvare de la Olteni "Cariera de nisip"*, Angustia 7, Sf. Gheorghe, 2002, p. 195, Pl. XX/6.

152

Ceașcă. Olteni "Tag - Cariera de nisip", jud. Covasna. Perioada târzie a epocii bronzului. Cultura Sântana de Mureș. Ceramică grosieră. Formă tronconică, buza rotunjită și fundul drept. Culoare cărămizie cu pete negre, slab netezită. H: 75 mm; Db: 90 mm; Dg: 140 mm. MCR, Nr. Inv. 6427. D. Buzea, *Săpăturile arheologice de salvare de la Olteni "Cariera de nisip"*, Angustia 7, Sf. Gheorghe, 2002, p. 195, Pl. XXV/1.

153

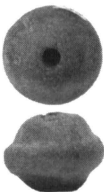
Fusaiolă. Olteni "Tag - Cariera de nisip", jud. Covasna. Perioada târzie a epocii bronzului. Cultura Noua. Ceramică semifină. Formă bitronconică, culoare castanie cu pete negre. H: 21 mm; Dmax: 28 mm; Dperf: 8 mm. MCR, Nr. Inv. 4505.

154

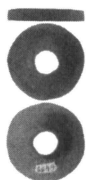
Cap de băț. Olteni "Tag - Cariera de nisip", jud. Covasna. Perioada târzie a epocii bronzului. Cultura Noua. Ceramică semifină. Formă tronconică, culoare cărămizie cu pete negre. H: 26 mm; Dmax: 42 mm; Dmin: 30 mm; Dperf: 8 mm. MCR, Nr. Inv. 4506.

155

Fusaiolă. Olteni "Tag - Cariera de nisip", jud. Covasna. Perioada târzie a epocii bronzului. Cultura Noua. Ceramică semifină. Formă bitronconică, culoare castanie cu pete negre. H: 31 mm; Dmax: 24 mm; Dperf: 6 mm. MCR, Nr. Inv. 6500.

156

Rotiță de car miniatural. Olteni "Tag - Cariera de nisip", jud. Covasna. Perioada târzie a epocii bronzului. Cultura Noua. Ceramică fină. Forma discoidală, culoare cenușie. D: 45 mm; G: 8 mm. MCR, Nr. Inv. 6499. D. Buzea, *Săpăturile arheologice de salvare de la Olteni "Cariera de nisip"*, Angustia 7, Sf. Gheorghe, p. 195, Pl. XIX/1.

157

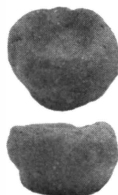
Cană. Olteni, "Tag - Cariera de nisip", jud. Covasna. Perioada târzie a epocii bronzului. Cultura Noua. Ceramică semifină. Cu două toarte supraînălțate (rupte din vechime), culoare neagră, bine netezită. H: 47 mm; DB: 39 mm, DG: 97 mm; Dmax: 101 mm. MCR, Nr. Inv. 4386.

158

Cilindru. Olteni "Tag - Cariera de nisip", jud. Covasna. Perioada târzie a epocii bronzului. Cultura Noua. Ceramică. Culoare cărămizie cu pete negre, slab netezit. Reprezenta probabil un buton ce era aplicat pe un vas, sau un picior de altăraș. H: 44 mm; D: 35 mm. MCR, Nr. Inv. 4387.

159

Pahar miniatural. Olteni "Tag - Cariera de nisip", jud. Covasna. Perioada târzie a epocii bronzului. Cultura Noua. Ceramică semifină. Buza rotunjită, neuniformă, corpul arcuit și fundul relativ drept. Culoare castanie cu pete negre, slab netezit. l: 22 mm; DB: 19 mm; Dg: 24 mm; Dmax: 36 mm. MCR, Nr. Inv. 6506.

D. Buzea, *Săpăturile arheologice de salvare de la Olteni "Cariera de nisip"*, Angustia 7, Sf. Gheorghe, p. 195, Pl. XIX/6.

160

Greutate. Olteni "Tag - Cariera de nisip", jud. Covasna. Sec. IV. Lut ars. De formă piramidală. Perforată transversal. Sub orificiu, pe ambele laturi, sunt realizate câte două alveole. Pe celelalte două laturi este realizată câte o amprentă circulară. H: 110 mm; LA: 100 mm. MCR, Nr. Inv. 8309.

161

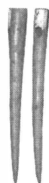
Netezitor. Olteni "Tag - Cariera de nisip", jud. Covasna. Perioada târzie a epocii bronzului. Cultura Noua. Os. Cu vârful ascuțit. L: 73 mm; LA: 125 mm; G: 4 mm. MCR, Nr. Inv. 4380.

162

Daltă. Olteni "Tag - Cariera de nisip", jud. Covasna. Perioada târzie a epocii bronzului. Cultura Noua. Os. Perforată transversa, cu vârf ascuțit. L: 63 mm; LA: 24 mm; Dperf: 3 mm. MCR, Nr. Inv. 4501.

163

Ac de cusut. Olteni "Tag - Cariera de nisip", jud. Covasna. Perioada târzie a epocii bronzului. Cultura Noua. Os. Vârful ascuțit, perforat oblic la cap. Bine lustruit. L: 71 mm; LA: 7 mm; Dperf: 3 mm. MCR, Nr. Inv. 4502.

164

Ac de cusut. Olteni "Tag - Cariera de nisip", jud. Covasna. Perioada târzie a epocii bronzului. Cultura Noua. Os. Vârful este ascuțit și prevăzut cu incizii spiralice. Are o urechiușă perforată. L: 96 mm. MCR, Nr. Inv. 4503.

165

Ac. Olteni "Tag - Cariera de nisip", jud. Covasna. Perioada târzie a epocii bronzului. Cultura Noua. Os. Ambele capete rupte în vechime. Este foarte bine lustruit, probabil de la o folosire îndelungată. Ars secundar. L: 78 mm; G: 6 mm.

MCR, Nr. Inv. 5438.

D. Buzea, *Săpăturile arheologice de salvare de la Olteni "Cariera de nisip"*, Angustia 7, Sf. Gheorghe, p. 195, Pl. XIX/10.

166

Daltă. Olteni "Tag - Cariera de nisip", jud. Covasna. Perioada târzie a epocii bronzului. Cultura Noua. Os. Vârful rupt din vechime. Ars secundar. L: 73 mm. MCR, Nr. Inv. 4504.

167

Ac de cusut. Olteni "Tag - Cariera de nisip", jud. Covasna. Perioada târzie a epocii bronzului. Cultura Noua. Os. Vârful rupt din vechime. L: 93 mm. MCR, Nr. Inv. 6287.

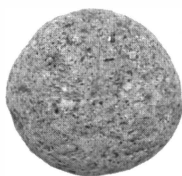
D. Buzea, *Săpăturile arheologice de salvare de la Olteni "Cariera de nisip"*, Angustia 7, Sf. Gheorghe, p. 195, Pl. XIX/11.

168

Sulă. Olteni "Tag - Cariera de nisip", jud. Covasna. Perioada târzie a epocii bronzului. Cultura Noua. S-a păstrat doar vârful, puternic oxidat. Este prima piesă de bronz descoperită în umplutura unei gropi Noua, de la Olteni. L: 36 mm; G: 2 mm. MCR, Nr. Inv. 4395.

169

Bilă. Olteni "Tag - Cariera de nisip", jud. Covasna. Perioada târzie a epocii bronzului. Cultura Noua. Tuf vulcanic. Dmax: 49 mm; G: 35 mm.

MCR, Nr. Inv. 2560.

Complexul de fortificații medievale timpurii din Pădurea Rica

Complexul de fortificații medievale timpurii de la Racoșul de Sus se află pe partea nordică a Munților Perșani, în *Pădurea Rica* ce cuprinde porțiunea între Defileul Oltului de la Racoș și pasul Hăghimaș. Complexul este situat într-un cadru montan cu versanți domoli, traversat de văile adânci ale afluenților râului Cormoș, între pâraiele Nadeș și Rica, la cca. 6 km nord-vest de localitatea Racoșul de Sus. Semnalat încă în deceniul al șaptelea al sec. al XIX-lea, complexul a început să fie cercetat abia în anul 1998, când Muzeul Național Secuiesc a organizat aici săpături arheologice.

Complexul include partu obiective care se întind pe o lungime de 500 m. Primul îl reprezintă un *turn de pază și observație*, cel de-al doilea - un *val dublu* legat de turn; al treilea este un turn situat pe șa („*turnul vestic*”); al patrulea obiectiv îl reprezintă „*valul vestic*”. Toate aceste obiective sunt legate de valul numit *Brazda Cokoșului* (în limba maghiară *Kakasbarázda*) care, după ce coboară de pe versanții Munților Harghita, urmează, în linii mari, creasta Munților Perșani până la Defileul Oltului de la Racoș și se află la cca. 1 km spre vest de ele.

Turnul de pază și observație se află pe Vârful Heghieș având altitudinea de 684 m. În al patrulea deceniu al secolului al XIX-lea acesta a fost demolat. Locul turnului este marcat de o groapă cu diametrul de 6 m adâncă de 2,5 m săpată de căutătorii de comori. Cercetările arheologice efectuate în cursul anului 2002 au stabilit că mormanul de pământ, care în literatura de specialitate a fost considerat ca acoperind ruinele zidurilor, de fapt reprezintă pământul excavat de către căutătorii de comori. Urmele zidului propriu-zis au apărut pe latura sudică, la cca. 0,5 m în afara gropii, ceea ce indică dimensiuni mai mari față de cele estimate anterior. Dimensiunile și forma exactă a construcției nu au putut fi încă stabilite. În pământul aruncat de căutătorii de comori au apărut câteva fragmente ceramice atipice, de culoare brun-cenușie, lucrate la roata înceată și decorate cu linii incizate.

Valul dublu, având formă de potcoavă cu rază de 15 m, cuprinde Vârfului Heghieș din nord, est și sud. Diferența de nivel dintre cota maximă a Vârfului Heghieș și val este de 4,5 m. Traseul acestuia coboară dinspre latura sudică a turnului și se întinde pe o lungime de 75-80 m spre vest-sud-vest. Apoi el face curbă îndreptându-și traseul spre sud-sud-vest și coboară pe un picior de deal cuprins între două râpe, până aproape de valea pârâului Nadeș. În prezent, valul are o lățime de 5,5-6 m și o înălțime până la 0,5-0,6 m. Valul deocamdată nu a fost cercetat.

„*Turnul vestic*”

La 400 de m spre vest, pe șa dintre vârful Heghieș și urcușul domol spre creasta principală a Munților Perșani, se află o construcție de piatră, probabil un turn, ale cărui ziduri se păstrează până la o înălțime 1,60-2,10 m. Turnul (?) este lung de 24 m și lat de 10 m, cu axa longitudinală orientată 342° (spre NNV). Zidurile, groase de 2,5 m, realizate din piatră nefasonată, legate cu var nestins, au fost așezate direct pe roca de bază formată din tuf dacitic. Colțurile de pe latura sudică sunt rotunjite, iar cele de pe latura nordică se închid în unghiul drept. Într-o fază de funcționare ulterioară, zidul a fost îngroșat cu 0,80-1,10 m pe jumătățile laturii estice și respectiv sudice. Această îngroșare, realizată într-un mod mai puțin îngrijit decât cea inițială, așezată direct pe nivelul de călcare medieval, lărga partea superioară a acestei laturi a construcției până la 3,30-3,60 m, permițând amenajarea unei platforme de luptă. Intrarea în turn, largă de 2,40 m, se afla pe partea vestică, la 4,20 m măsurat de la colțul sud-vestic a acestuia. Pe podeaua intrării, care se află la 1,30 m deasupra nivelului de călcare medieval, s-au găsit urmele unei grinzi carbonizate de la partea superioară a tocului ușii.

Construcția pare să fi avut cel puțin trei nivele. Cel inferior se afla la nivelul solului, a fost despărțit de cel de-al doilea aflat la nivelul intrării printr-o podea de lemn. Etajul superior, realizat integral din lemn, se sprijinea pe partea superioară a zidurilor.

Materialul arheologic descoperit în interiorul și exteriorul turnului constau în ceramică, obiecte din fier, respectiv os și corn de animal.

În cadrul ceramicii descoperite se disting oale și căldări. Oalele predomină numeric. Au fost identificate peste 40 de exemplare. Ele au fost lucrate din pastă având ca degresant nisip cu bobul fin, în tehnica spiroidă, fiind realizate dintr-o bandă de lut și finisate la roata înceată. Oalele au nuanțe brun-roșcate și brun-cenușii, datorită arderii în mediu bogat în oxigen. Multe dintre ele prezintă urme de ardere secundară cauzată atât de folosire cât și incendiul care a distrus clădirea. Oalele sunt decorate cu ciupituri și linii incizate, doar într-un singur caz apărând decorul realizat cu roțița zimțată. Alături de acestea au apărut fragmente a trei căldări de lut, dintre care una întregibilă. Căldările sunt recipiente lucrate dintr-o pastă mai fină, în aceeași tehnică. Aceste vase au fundul emisferic și partea superioară tronconică, fiind prevăzute de urechiușe perforate prinse de interiorul buzei.

Dintre piesele de fier trebuie menționate 3 cuțite, 3 vârfuri de săgeți, 2 potcoave, o sulă și o piesă cu destinație incertă.

S-au mai găsit câteva piese din corn de cerb: o cataramă în stare de conservare precară, o unealtă și plăcuța întăritoare a unui arc reflex de tip oriental.

În cadrul materialului osteologic predomină oasele de bovidee și cabaline, urmate de ovicaprine și porcine.

La sud de turn a fost secționat un drum medieval, refăcut de cel puțin patru ori. Platforma sa, lată de 4,5 - 5 m a fost realizată din tuf dacitic mărunțit și tasat. Pe nivelul inferior al drumului au apărut fragmente ceramice de aceeași factură ca și cele descoperite în turn, fapt care indică contemporaneitatea lor.

Valul vestic. La 100 de m vest de turn se află un val cu șanț, care închidea accesul spre creasta muntelui. În prezent valul se păstrează pe o înălțime de 0,70 - 1,60 m și o lățime de 4 - 4,5 m, fiind puternic erodat. Șanțul, adâncit în roca de bază, este de formă trapezoidală, cu fundul ușor convex, are lățime de 2,5 m și adâncime de 0,90 - 1,30 m. Traseul său începe la marginea de sud a platoului, după care coboară spre nordnord-est până în valea pârlului Rica. Cele două secționări ale valului și șanțului nu au oferit date care să permită încadrarea cronologică și culturală a acestora. Conexiunea acestor elemente defensive la sistemul de fortificații de mai sus s-a făcut pornind de la poziția în care se află.

Așezarea în teren a complexului de fortificații din Pădurea Rica, respectiv descoperirea drumurilor, dintre care unul contemporan cu perioada de folosire a turnului vestic, indică faptul că rolul acesteia era bararea trecerii din Depresiunea Baraolt pe valea Homoroadelor în Transilvania centrală. Nu ar fi exclus ca alături de rolul său militar acest complex să fi avut și un rol economic, cel de loc de colectare a taxelor și a vâmii, așa cum rezultă din documente și legi din secolele XI-XV referitoare la Regatul Ungar. Probabil în cazul de față avem de-a face cu un sistem de apărare nementionat de documente, care prelungea spre nord lanțul de fortificații amintit în actul de donație emis în favoarea Cavalerilor Teutoni (de la începutul sec. al XIII-lea).

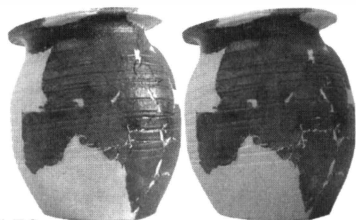
Pentru datarea complexului, un rol primordial îl are materialul arheologic descoperit în turnul vestic, cu mențiunea că cele câteva fragmente ceramice descoperite până acum în cel estic par a fi contemporane cu acestea. Atât ceramica cât și piesele din metal, se înscriu în materialele specifice secolelor XI-XIII. Totuși, existența doar a unui singur vas care poate fi încadrat în secolul al XI-lea și lipsa oricăror alte elemente din această perioadă, ne face să credem că începuturile complexului trebuie date după începutul secolului al XII-lea. În ceea ce privește sfârșitul folosirii sale, respectiv al incendiului care a mistuit turnul vestic, credem că acesta a avut loc la sfârșitul aceluiași secol al XII-lea sau la începutul celui următor, deoarece în acest moment își fac apariția primele comunități secuiești în sud-estul Transilvaniei, în paralel cu colonizarea Cavalerilor Teutoni, moment după care întreaga strategie defensivă se schimbă, vechile sisteme de

apărare pierzându-și rolul și importanța.

Bibliografie:

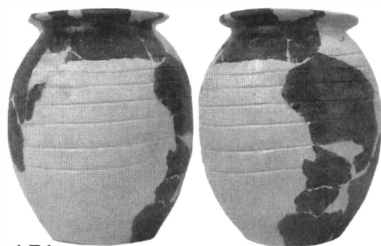
- Bordi Zs. Loránd, Dénes István, *Régészeti kutatások a Rika-erdő kora középkori erődrendszerében*. In: ACTA-1998/1, Sf. Gheorghe, 1999, p. 175-188
- Bordi Zs. Loránd, Dénes István, *A Rika-erdei kora középkori erődítmények 1999. évi régészeti kutatása*. In: ACTA-1999/1, Sf. Gheorghe, 2000, p. 229-240
- Bordi Zs. Loránd, *Előzetes jelentés a Székely Nemzeti Múzeum két 2000. évi régészeti kutatásáról*. In: ACTA-2000, Sf. Gheorghe, 2001, p.237

Drd. Bordi Zs. Loránd

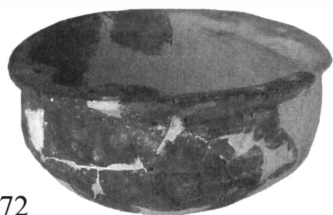
170

Oală. Racoșul de Sus "Pădurea Rica", Baraolt, jud. Covasna. Ceramică grosieră. Sec. XII. Buza dreaptă răsfrântă pe orizontală, cu umăr profilat. Culoare brun-cenușie, cu urme de ardere secundară. Îndreptată la roata înceată. Decorată cu o linie incizată în spirală, pe registru superior al corpului. H: 170 mm; Dg: 160 mm; Df: 110 mm. MNS, Nr. Inv. 18580.

171

Oală. Racoșul de Sus, "Pădurea Rica", Baraolt, jud. Covasna. Ceramică grosieră. Sec. XII. Buza dreaptă răsfrântă pe orizontală. Culoare brun-roșcată, cu urme de ardere secundară. Îndreptată pe roata înceată. Decorată cu ciupituri pe umăr și o linie incizată în spirală pe registru superior al corpului. H: 200 mm; Dg: 135 mm; Df: 98 mm. MNS, Nr. Inv. 18581.

172

Căzănel de lut. Racoșul de Sus "Pădurea Rica", Baraolt, jud. Covasna. Ceramică semifină. Sec. XII. Formă ovală, cu partea superioară a corpului tronconică, fund emisferic. Culoare brun-roșcată cu urme de arsură secundară. Prevăzut cu urechiușe pe interiorul buzei. Decorat sub buză cu un rând de alveole. H: 160 mm; Dg max: 327 mm; Dg min: 279 mm. MNS, Nr. Inv. 18614.

173

Vârf de săgeată. Racoșul de Sus "Pădurea Rica", Baraolt, jud. Covasna. Sec. XII. Fier, cu aripioare asimetrice și tub de înmănușare. Tija răsucită (torsionată) de trei ori. L: 69 mm; LA: 31 mm; G: 6,7 gr. MNS, Nr. Inv. 18635.

174

Vârf de săgeată. Racoșul de Sus "Pădurea Rica", Baraolt, jud. Covasna. Sec. XII-lea. Fier, cu secțiune romboidală și peduncul de înmănușare. H: 41 mm; L: 8 mm; G: 3,8 gr. MNS, Nr. Inv. 18636.

175

Vârf de săgeată. Racoșul de Sus "Pădurea Rica", Baraolt, jud. Covasna. Sec. XII. Fier de formă romboidală, cu secțiune plată spre vârf și peduncul de înmănușare. L: 58 mm; LA: 13 mm; G: 5,2 g. MNS, Nr. Inv. 18637.

176

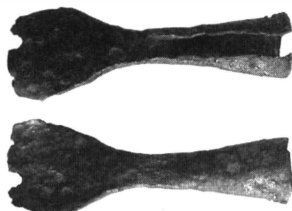
Străpungător. Racoșul de Sus "Pădurea Rica", Baraolt, jud. Covasna. Sec. XII. Fier. Străpungător cu secțiune pătrată, capătul applatizat. L: 53 mm; l: 4 mm. MNS, Nr. Inv. 18638.

177

Potcoavă. Racoșul de Sus "Pădurea Rica", Baraolt, jud. Covasna. Sec. XII. Fier. Potcoavă cu călcâi, prevăzută cu câte trei orificii pentru trecerea cuielor. L: 118 mm; LA: 120 mm. MNS, Nr. Inv. 18642.

178

Unealtă. Racoșul de Sus "Pădurea Rica", Baraolt, jud. Covasna. Sec. XII. Fier. Unealtă cu funcționalitate nedeterminată. Capătul applatizat și tub de înmănușare cu aripioare. L: 106 mm; LA: 35 mm; Dtub: 24 mm. MNS, Nr. Inv. 18639.

179

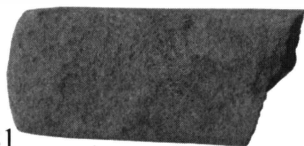
Cuțit cu mâner din corn. Racoșul de Sus, "Pădurea Rica", Baraolt, jud. Covasna. Sec. XII. Fier și corn de cerb. Lama cuțitului are spatele curbat și tăișul drept, cu un peduncul de înmănușare. Mânerul este din corn de cerb. L: 170 mm. MNS, Nr. Inv. 18640.

180

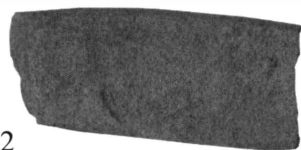
Unealtă din corn de cerb. Racoșul de Sus "Pădurea Rica", Baraolt, jud. Covasna. Sec. XII. Corn de cerb. L: 255 mm; Dmax: 22 mm. MNS, Nr. Inv. 18589.

181

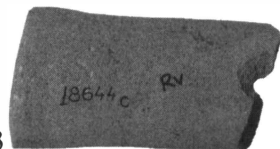
Cute (fragment). Racoșul de Sus "Pădurea Rica", Baraolt, jud. Covasna. Sec. XII. Gresie. Secțiune dreptunghiulară. L: 59 mm; LA: 28 mm. MNS, Nr. Inv. 18644a.

182

Cute (fragment). Racoșul de Sus, "Pădurea Rica", Baraolt, jud. Covasna. Sec. XII. Gresie. Secțiune dreptunghiulară și capătul subțiat. L: 59 mm; LA: 26 mm. Nr. Inv.: 18644b.

183

Cute (fragment). Racoșul de Sus "Pădurea Rica", Baraolt, jud. Covasna. Sec. XII. Gresie. Secțiune dreptunghiulară, formă de pișcot și o gaură în regiunea rupturii. L: 61 mm; l: 31 mm. MNS, Nr. Inv. 18644c.

La cca. 5 km nord-est de municipiul Sfântu Gheorghe, la marginea de nord a satului Zoltan situat pe malul stâng al Oltului, se află o așezare preistorică. Așezarea ocupă terasa înaltă a Oltului care, în ultimele trei milenii, treptat și-a mutat albia la cca. 300 m spre vest. La cca. 60 m sud de așezare curge pârâul Vonțunul dintre afluenții estici ai Oltului.

În anii '60 ai secolului trecut, locuitorii satului, în timpul exploatării carierei de nisip deschisă la marginea de sud a așezării, au descoperit numeroase fragmente ceramice și oase de animale. Înștiințat de aceste descoperiri, directorul de atunci al Muzeului Național Secuiesc, Székely Zoltán, a întreprins aici în anii 1970-71 săpături arheologice, deschizând la marginea de sud a așezării câteva secțiuni de mici dimensiuni. În urma acestor săpături au fost descoperite numeroase vestigii ale culturii *Noua* din perioada târzie a epocii bronzului (aproximativ sec. XV-XII a. Chr.).

Săpăturile efectuate de Székely Zoltán au scos în evidență urmele unor construcții, au constatat existența aici a unui „*cenușar*” (o aglomerare masivă de cenușă în amestec cu materiale arheologice) și au descoperit numeroase obiecte: fragmente ceramice și chiar vase întregi, piese de os, piatră, lut și bronz. Din păcate însă, în cea mai mare parte rezultatele cercetării au rămas puțin cunoscute atât publicului larg, cât și specialiștilor, întrucât ele au fost publicate extrem de sumar și doar o mică parte dintre ele au fost expuse la muzeu.

În anii 1996 - 2001 cercetările de la Zoltan au fost reluate de Muzeul Carpaților Răsăriteni. S-a precizat că așezarea ocupă o suprafață de cca. 250 x 500 m, iar marginea sa de sud este distrusă de cariera de nisip. Din motive ce țin de regimul de proprietate a terenului, săpăturile au putut fi efectuate în principal în partea de sud a așezării, în imediata apropiere de secțiunile practicate anterior. De această dată cercetările au fost efectuate pe suprafețe mari, până în prezent fiind dezvelită o suprafață de cca. 1.200 mp.

Noile cercetări au scos în evidență faptul că așezarea de la Zoltan de fapt este mult mai veche și mai complexă decât se credea anterior. Dincolo de vestigiile culturii *Noua* răspândite pe toată suprafața a așezării, au mai fost descoperite: urme sporadice de locuire din eneolitic (cultura *Ariuşd-Cucuteni* din mileniiile V-IV a. Chr.); o modestă ca extindere locuire din perioada de tranziție de la eneolitic la epoca bronzului (prima fază a culturii *Coțofeni* din ultimele secole ale mil. IV a. Chr.); o locuire din finalul perioadei timpurii a epocii bronzului (grupul *Zoltan-Gornea Orlești* din sfârșitul mil. III a. Chr.) ce se extindea pe toată suprafața a sitului; o locuire din perioada mijlocie a epocii bronzului (o manifestare din primele secole ale mileniului II a. Chr., încă nedefinită cultural, dar care îmbina elemente ale culturilor *Monteoru*, *Costișa*, *Tei* și *Wietenberg*), surprinsă deocamdată numai în partea de sud a sitului.

Cele mai consistente rezultate ale cercetărilor vizează locuirile din epoca bronzului. La câțiva metri de secțiunile săpate de Székely Zoltán, a fost descoperită o groapă de dimensiuni neobișnuit de mari (cca. 10 x 30 m), adâncă de 2 m, înconjurată de bolovani de piatră. În interiorul acestui complex au fost descoperite numeroase obiecte: fragmente ceramice, vase întregi, unelte de os, o săgeată de silex, precum și diverse piese de cult, printre care figurine zoomorfe, „toporașe” și „mosoare” de lut ars. Materialul arheologic, în special ceramica descoperită în acest complex, are caracteristici net diferite față de manifestările culturale cunoscute la acea dată în sud-estul Transilvaniei. Printre elementele inedite se remarcă mai ales numeroasele fragmente ceramice cu suprafața striată sau acoperită cu amprente de materiale textile (acestea s-au format probabil datorită înfășurării vaselor, înainte de uscare, cu țesături). Acest gen de ceramică este similar celei caracteristice culturilor de la finalul epocii bronzului timpuriu din Ungaria (*Nierseg* și *Hatvan*) și Transilvania centrală (grupul *Iernut*), însă cele mai pronunțate similitudini ceramica de la Zoltan își găsește în grupul *Gornea-Orlești* din Oltenia și Banat.

Pornind de la această constatare, a fost avansată o ipoteză conform căreia, apariția acestor materiale la Zoltan s-a datorat pătrunderii pe valea Oltului în această zonă a unei comunități din Oltenia. Implicațiile acestei descoperiri sunt deosebit de importante. În primul rând s-a văzut că, în ciuda aparențelor, nu toate segmente cronologice ale epocii bronzului erau cunoscute în sud-estul Transilvaniei. Anterior, se credea că ultima manifestare a perioadei timpurii a epocii bronzului în acest areal o reprezenta faza finală a culturii Schneckenberg, urmată nemijlocit, la începutul perioadei mijlocii a epocii bronzului, de cultura Wietenberg.

Pe de o parte, încadrarea materialelor de la Zoltan între sfârșitul culturii Schneckenberg și începutul culturii Wietenberg, a impus modificarea imaginii asupra evoluției epocii bronzului din această zonă. Pe de altă parte, s-a constatat că cercul cultural din finalul perioadei timpurii a epocii bronzului caracterizat prin ceramica striată și cea cu amprente textile, nu se limitează, așa cum se credea anterior, doar la estul Europei Centrale (Ungaria, Slovacia și vestul României), ci se extinde până la Carpații Răsăriteni. Extinderea mult spre est a cercului cultural amintit explică mult mai convingător prezența ceramicii striate în toate manifestările culturale din epoca următoare, din bazinul carpato-dunărean.

Cercetarea unei depuneri din perioada mijlocie a epocii bronzului ce suprapunea direct complexul din finalul epocii bronzului timpuriu, a prilejuit descoperirea a încă unui aspect cultural inedit. Așa cum au arătat săpăturile, la scurt timp după abandonarea acestui complex, pe același loc s-a stabilit un alt grup de populație. Urmele de locuire ale acestuia din urmă au fost surprinse într-o depunere de dimensiuni mai mici, de cca. 4 x 5 m, groasă de până la 40 cm. La rândul ei, această depunere a fost „căpăcuită” de o imensă vatră a culturii Noua. După toate aparențele, noii locuitori au amenajat pe locul vechiului complex, care la vremea respectivă se prezenta ca o cavitate umplută doar parțial, un adăpost. Materialul arheologic, în principal fragmente ceramice, din interiorul acestei depuneri este net diferit de cel ce s-a găsit sub ea. Cu totul diferite sunt mai ales vasele ceramice lucrate din pastă fină, ale căror forme erau mult mai elegante, iar decorul mult mai bogat.

Dintre formele ceramice din categoria fină se disting *amforele* - vase cu corp bitronconic și gât cilindric, cu toarte în bandă prinse de umărul și buza vasului; *cești* și *căni* cu toarte ușor supraînălțate; *capace* discoidale. Adesea vasele de această categorie erau decorate. Tehnicile de ornamentare sunt: incizie, canelare și incrustare cu o substanță albă. Motivele ornamentale sunt deosebit de bogate și sugestive. De foarte multe ori, pe vase apar imagini ale unor plante redată schematic: se disting trunchiuri și ramuri îndreptate cu vârfurile fie în jos („brăduț”) fie în sus („spic”). Frecvente sunt și triunghiuri cu vârful îndreptat în jos, romburi, combinații de linii drepte alternate cu șiruri de împunsături. Unele vase poartă simboluri solare printre care se remarcă cercuri înconjurate de împunsături. Nu lipsesc nici linii simple orizontale dispuse de cele mai multe ori la baza gâtului, sau cele verticale realizate pe corpul recipientului.

Ceramica grosieră din această depunere include oale-borcane decorate adesea cu brăie în relief, simple, crestate sau alveolare. Câteva fragmente aparțin unor așa-zise vase-cuptoare decorate cu brăie alveolare.

Dacă poziția stratigrafică a depunerii respective delimitează diapazonul său cronologic între cca. anul 2.000 și 1.500 a. Chr., atribuirea sa culturală rămâne sub semnul întrebării, întrucât în ansamblul său, materialul ceramic de la Zoltan nu-și găsește analogii relevante în nici o manifestare culturală cunoscută până acum. În același timp, fiecare element în parte își găsește analogii apropiate într-o serie de culturi arheologice din perioadă mijlocie a epocii bronzului: *Monteoru* din nord-estul Munteniei și vestul Moldovei, *Ței* din Țara Bârsei și vestul Munteniei, *Costișa-Ciomortan* din vestul Moldovei și Depresiunea Ciucului, *Wietenberg* din întreagă Transilvanie. Este posibil că această situație să se fi datorat legăturilor extrem de puternice existente în acea perioadă între

1

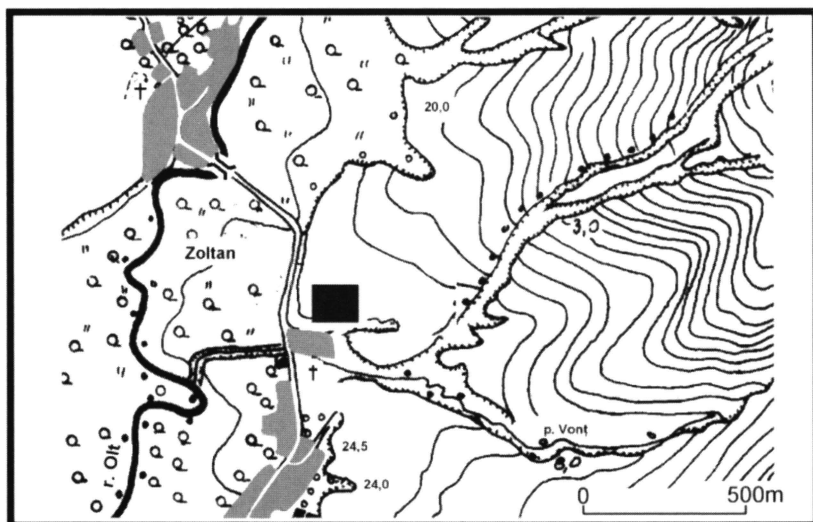
2

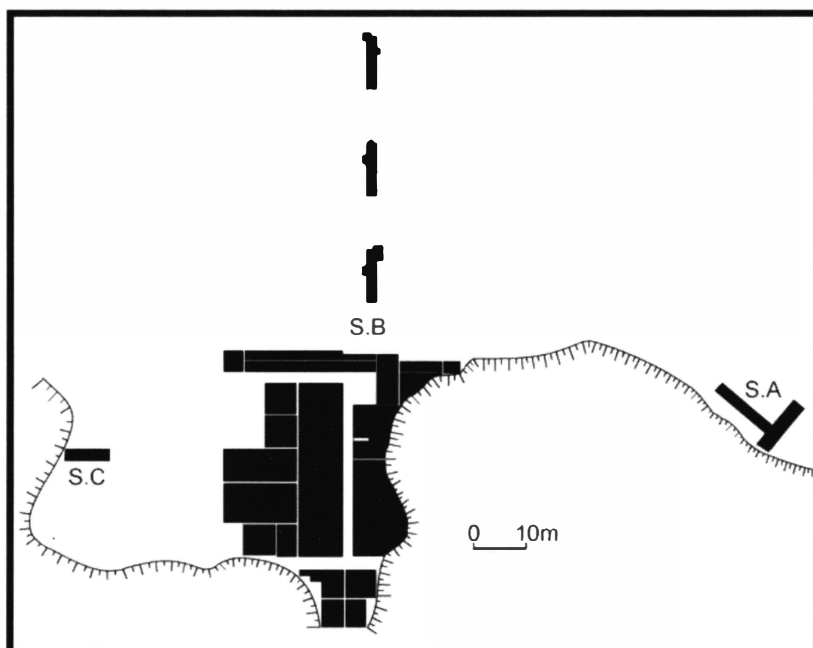
3

Zoltan. Vederi generale

1. Vedere generală din clopotnița bisericii reformate - 1996
2. Marginea de sud-vest a așezării - 1996
3. Marginea de sud-vest a așezării în timpul săpăturilor din 2000

Poziția topografică a așezării Zoltan

Secțiunile cercetate în așezarea Zoltan

LEGENDA:

zonele locuite
ale satului

suprafețele cercetate
arheologic în 1996-2001

biserici

limitele terenului

grupuri umane din interiorul și exteriorul Curburii Carpaților.

Cea mai consistentă locuire documentată de cercetările arheologice de la Zoltan datează din perioada târzie a epocii bronzului. Cercetările efectuate au arătat că așezarea din această perioadă se extindea pe suprafață de cca. 250 x 500 m, iar grosimea depunerilor variază substanțial: de la 15 cm în cea mai mare parte a așezării, până la 3 m la marginea sa de sud, unde terenul prezintă o pantă destul de accentuată.

La început, cercetările au fost efectuate în apropierea malurilor carierei de nisip. Aici, într-un strat gros de peste trei metri, au fost surprinse 13 depuneri succesive de cenușă, toate conținând cantități impresionante de fragmente de vase ceramice, oase de animale, unelte, podoabe și arme de os, piatră, lut ars și bronz. Depunerile succesive de cenușă erau deseori despărțite de niveluri de arsură puternică, iar marea majoritatea a obiectelor descoperite poartă urme de ardere. O bună parte a „cenușarului” a fost distrusă de activitatea umană din secolul trecut: de lucrările de exploatare a carierei de nisip și de tranșeele de război săpate aici în septembrie 1944. „Cenușarul” a ocupat părțile mai joase ale terenului, atât cele ce se datorau configurației naturale ale acestuia (panta terenului și o viroagă naturală), cât și cele datorate factorului uman (perimetrul complexului din finalul epocii bronzului timpuriu). Văzut de sus, el avea forma unei potcoave și ocupa suprafață de cca. 300 mp. La capătul de nord-vest al „cenușarului”, la baza acestuia, exact deasupra depunerii din perioada mijlocie a epocii bronzului, au fost surprinse și cercetate urme ale unui complex ușor adâncit. Acesta avea forma unui dreptunghi cu colțurile puternic rotunjite, în mijlocul acestuia se afla o vatră ovală de dimensiuni neobișnuit de mari, în colțul său nord-estic se afla o groapă în forma de clopot, iar în imediata apropiere, alte patru astfel de gropi. Se pare că toate acestea aparțineau unei unități gospodărești alcătuită dintr-o locuință și gropi de provizie.

În restul „cenușarului”, sub baza sa, au fost descoperite câteva vetre și numeroase fragmente de vatră masivă cu suprafața bine netezită. Într-o groapă circulară puțin adâncă, descoperită în partea de sud a „cenușarului” au fost găsite câteva fragmente de vatră portabilă (?) asemănătoare cu cea descoperită în așezarea culturii Coslogeni de la Stelnica jud. Ialomița, expusă la muzeul din Slobozia.

Pe măsură ce săpăturile se extindeau spre zona centrală a așezării, stratul de cultură devenea din ce în ce mai subțire, iar densitatea obiectelor descoperite scădea vertiginos. În același timp, cu cât săpăturile se apropiau de centrul așezării, densitatea complexelor descoperite - gropi circulare și mici aglomerări de fragmente de lutială cu amprente de nădele împletite - devenea mai mare. Gropile descoperite (în total 50 la număr) erau de forme și dimensiuni diferite. Unele dintre ele erau în forma de clopot, iar altele, cilindrice. Aproape toate conțineau mari cantități de cenușă și fragmente ceramice. Pe fundul unora dintre gropi au fost urmărite câte o gropiță mai mică, cu diametrul până la 0,3 m și adânci până la 0,6 m. Una dintre gropile în forma de clopot pare să fi avut destinație rituală, întrucât pe fundul ei, într-un strat de cenușă, se aflau resturile unui schelet de copil având vârsta de cca. 2,5 ani.

În ceea ce privește rostul depunerilor masive de cenușă de la periferia de sud a așezării, se cuvin precizate câteva observații. În primul rând, se remarcă faptul că, spre deosebire de partea centrală a așezării, unde au fost descoperite mai multe complexe iar densitatea stratului de cultură este redusă, la marginea așezării, unde, cu excepția periferiei sale nord-vestice, nu s-au găsit nici urme de locuințe *in situ*, nici gropi menajere, nici alte construcții obișnuite pentru spații locuite, densitatea obiectelor descoperite este de-a dreptul copleșitoare.

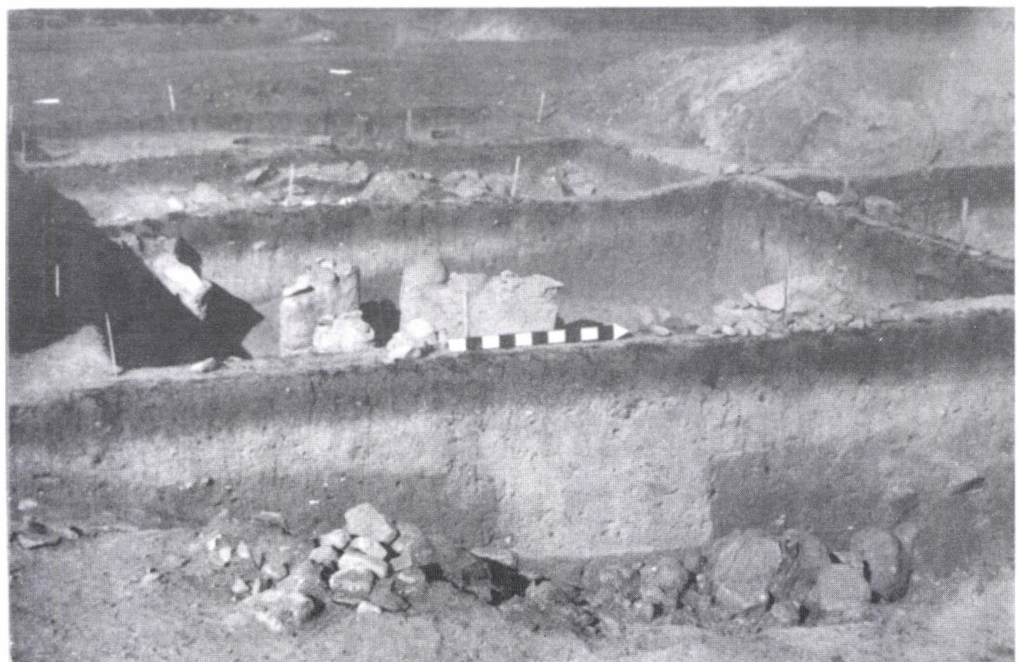
Mai trebuie precizat că vetrele descoperite la baza părții sudice a „cenușarului” prezentau panta atât de accentuată încât posibilitatea ca în jurul lor să fi fost amenajate locuințe pare puțin probabilă. În literatura de specialitate s-a enunțat ipoteza conform căreia „cenușarele” ar reprezenta resturi de locuiri succesive. În acest sens ar trebui avut în

vedere că uriașă cantitate de cenușă cu siguranță le-ar fi creat un disconfort major celor ce s-ar fi încumetat să locuiască acolo. Aceste observații sugerează că locul unde s-a format „cenușarul” de la Zoltan, cu excepția părții sale de nord-vest nu a fost locuit.

Acumularea în partea sudică a așezării a unui strat de cca. 3 m de cenușă s-a datorat probabil unui întreg complex de împrejurări. Pe de o parte, trebuie avut în vedere că terenul în partea sudică a sitului prezintă pantă accentuată și este foarte posibil ca o bună parte de cenușă să fi ajuns acolo în urma alunecării acesteia dinspre părțile mai înalte ale așezării. Ne putem întreba de ce cenușa nu a alunecat mai departe în valea pârâului Vonț din imediata apropiere? Un răspuns plauzibil la această întrebare ar fi acela că la marginea „cenușarului” a existat cândva, probabil, un gard sau zid care a putut împiedica alunecarea acestuia. Pe de altă parte, de multe ori între depunerile din care este alcătuit „cenușarul”, până la partea sa superioară, uniformă din punctul de vedere al consistenței și culorii, groasă de cca. 50 cm, se observă numeroase urme de arsuri. Această din urmă observație, în lipsa urmelor de locuire ulterioare culturii Noua, prezintă un argument cât se poate de elocvent în favoarea faptului că „cenușarul” s-a format în principal în timpul locuirii din perioada târzie a epocii bronzului și s-a datorat arderilor succesive pe același loc a unor resturi organice. Partea „cenușarului” datorată alunecării naturale a cenușei pare să o reprezinte depunerea sa superioară, unde nu se observă urme de arsuri.

Mai trebuie ținut cont și de constatările făcute cu prilejul cercetării în alte așezări. Astfel, majoritatea așezărilor culturii Noua din Moldova și Ucraina Subcarpatică, precum și cele aparținând culturilor înrudite din sud-estul României și nord-estul Bulgariei (cultura Coslogeni), cât și cele din Ucraina din dreapta Niprului (culturile Sabatinovka și Belogradovka), prezintă și ele aglomerări de cenușă abundente în materiale arheologice. Acestea se află, fie în mijlocul așezărilor, fie la marginea sau chiar în vecinătatea acestora. În majoritatea cazurilor de până acum, cercetările se concentrau aproape exclusiv în cenușare. Plecând de la rezultatele acumulate până în prezent, majoritatea specialiștilor consideră cenușarele drept urme ale unor locuințe construite din materii lemnoase și stuf, apoi arse. Puține însă au fost cercetările care au cuprins și spațiile din afara „cenușarelor”. Cu toate deosebirile existente între fiecare așezare, în ceea ce privește problema „cenușarelor”, s-au făcut constatări similare și anume că în acestea nu există urme clare de locuințe, iar bogatul material arheologic este puternic fragmentat și se află în poziție secundară. În același timp, spațiile din afara cenușarelor sunt pline de urme de locuințe, construcții gospodărești și gropi menajere, însă materialul arheologic în aceste zone este extrem de sărăcăcios.

Aceste observații sugerează că „cenușarele” reprezintă nu urme directe de locuire, ci resturi menajere scoase periodic din zonele locuite, adunate într-un loc și incendiate. Rosturile acestei practici puteau fi, pe de o parte, legate de considerentele de igienă : trebuie să ne imaginăm că numeroasele resturi organice, pe măsura acumulării acestora în spațiile locuite, intrau în putrefacție amenințând sănătatea locuitorilor. Pe de altă parte, acest obicei pare să fi avut și o latură rituală. Nu sunt puține cazuri când în astfel de „cenușare” au fost surprinse situații care nu-și găsesc justificări utilitare. Astfel, în unele așezări, în cadrul cenușarelor s-au găsit fie schelete umane întregi, fie doar oase umane izolate, sau aglomerări de oase de animale, depuse însă într-o anumită ordine. Toate acestea reprezintă clar urme de procedee rituale, soldate cu sacrificii umane sau de animale. Etnografia arată nenumărate practici similare celor pe care ni le imaginăm în legătură cu „cenușarele”. Nu de puține ori etnografia a descris obiceiuri de primăvară, când se facea curățenia generală în sat, toate resturile menajere fiind adunate la marginea satului și arse. Arderea deșeurilor era însoțită de diverse ritualuri: tinerii săreau peste foc, animalele erau duse de mai multe ori prin fum, crezându-se că în acest fel vor fi distruse sau îndepărtate spiritele malefice, iar oamenii și animalele vor fi mai sănătoși. Deși analogiile etnografice sunt extrem de sugestive și par convingătoare, nu se știe în ce măsură și dacă, ele sunt valabile pentru epoci

Zoltan. Secțiunea B

1. Secțiunea B în timpul săpăturilor din 1996. Se observă conturul complexului din finalul epocii bronzului timpuriu
2. Secțiunea B în timpul săpăturilor din 1996. În martorii ce secționează complexul din bronz timpuriu se observă contururile gropilor culturii Noua

1

2

Zoltan. Cenușarul

1. Profilele cenușarului în partea de sud a așezării
2. Depunerile succesive în cadrul "cenușarului"

atât de îndepărtate. Deocamdată interpretarea propusă este doar o ipoteză de lucru.

O astfel de interpretare a „cenușarelor” ne permite să înțelegem mai bine nu numai mediul în care s-au format ele, dar și cauza sărăciei stratului de cultură în partea locuită a așezării. Aceasta s-a datorat curățeniilor periodice ce se făceau în așezare, majoritatea resturilor menajere ajungând în „cenușar”.

Cercetarea depunerilor și complexelor din perioada târzie a epocii bronzului s-a soldat cu descoperirea numeroaselor obiecte pierdute sau abandonate. Printre acestea sunt unelte, arme, diverse piese ale căror destinație nu a putut fi stabilită, precum și obiecte de cult și podoabe. Acestea au fost lucrate pe os, corn, piatră sau silex, modelate din lut sau turnate din bronz.

Dintre obiectele de piatră menționăm numeroase *râșnițe* și *percutoare*, iar dintre cele de silex, *lame* și *grătoare*. Numeroase și variate sunt piesele lucrate pe os de animal: *ace de cusut*, *dălți*, *străpungătoare*, *netezitoare*, *răzătoare*, *omoplați crestați*, *ace ornamentale* (printre care se remarcă unul cu patru protuberanțe bogat ornamentat) și *săgeți*. Dintre obiectele lucrate pe corn de cerb se remarcă un *plantator* și un fragment de *săpăligă* cu gaură de înmănușare, precum și *săgețile* cu vârful în trei aripii și peduncul lung, despiciat. Numeroase sunt și diversele obiecte de bronz: *ace ornamentale*, *sule*, „*nasturi*” și altele. O serie de piese au fost lucrate din lut ars. Printre acestea se remarcă *globulețe*, așa-zisele „*capete de baston*”, *fusaiole*, *figurine zoomorfe* sau *antropomorfe*.

În ceea ce privește resursele și tehnicile de subzistență ale locuitorilor așezării de la Zoltan în perioada târzie a epocii bronzului, sunt relevante rezultatele cercetării arheozoologice întreprinse pe un eșantion cât se poate de reprezentativ - cca. 9.000 de oase de animale. Această cercetare a scos în evidență faptul că locuitorii așezării practicau pe scară largă creșterea animalelor: peste 90% din oase aparțin speciilor domestice (bovidee, ovicaprine, porcine, cai), iar vânătoarea juca rolul secundar (s-au identificat oase de castor, cerb, mistreț). Hrana de origine animală era completată de „darurile” Oltului: în perimetrul așezării, în depunerile culturii Noua, au fost găsiți solzi de pește și numeroase cochilii de scoici. Deși predomină net mărturiile privind exploatarea resurselor de origine animală, nu lipsesc nici cele legate de cultivarea plantelor („plantatoare” de os și corn), precum și de prelucrare a produselor vegetale (numeroase *râșnițe* de piatră).

Analiza materialului arheologic aparținând culturii Noua de la Zoltan a relevat o serie de elemente datorate influențelor din partea culturii Wietenberg. În acest sens, un interes deosebit îl reprezintă un număr mare de așa-zise *capete de baston* (piese de lut ars având formă fie semisferică, fie tronconică, perforate parțial dinspre bază) descoperite alături de artefacte tipice culturii Noua. De remarcat că astfel de piese sunt caracteristice în special culturii Wietenberg, iar în alte situri ale culturii Noua nu sunt cunoscute. Eventualitatea ca aceste piese să aparțină unui alt nivel de locuire decât cel al culturii Noua este puțin probabilă, întrucât în tot perimetrul cercetat nu s-au găsit decât câteva fragmente ceramice din faza târzie a culturii Wietenberg, acestea, după toate probabilitățile, aparținând locuirii Noua și reprezentând „importuri”. În același sens trebuie citat un fragment de vas cu buza lobată (element specific culturii Wietenberg), decorat cu brâu în relief, însă lucrat din pastă caracteristică culturii Noua. Lotul ceramic Noua de la Zoltan în prezent este cel mai reprezentativ din toată Transilvania. În comparație cu siturile acestei culturi din Moldova, unde ea este cunoscută mult mai bine, ceramica de la Zoltan, în special cea de categorie fină, este de calitate mai bună și deseori decorată, mai ales cu caneluri.

În prezent, așezarea de la Zoltan este unul dintre cele mai ample cercetate situri ale epocii bronzului din Transilvania și cea mai reprezentativă pentru cultura Noua din această provincie. Ea se află într-o zonă ușor accesibilă turiștilor: doar la 10 km de mun. Sfântu Gheorghe, în apropierea drumului național Brașov - Miercurea - Ciuc, într-o zonă de mare concentrare a obiectivelor arheologice bine cunoscute și accesibile, printre care amintim așezarea Sfântu Gheorghe-Bedehaza, castrul roman și așezarea culturii Ariușd-Cucuteni

de la Olteni și altele. Toate acestea pledează pentru introducerea acestui sit, alături de alte obiective de interes arheologic, aflate de-a lungul drumului național Brașov - Miercurea-Ciuc, într-un viitor traseu turistic.

Bibliografie:

Székely Zoltán, *Contribuții privind epoca bronzului în sud-estul Transilvaniei*.

În: Aluta, VIII-IX, 1976-1977, p. 25-36.

Valeriu Cavruc, *The Final Stage of the Early Bronze Age in south-eastern of Transylvania (in the light of new excavations at Zoltan)*. În: Thraco-Dacica, XVIII, nr. 1-2, 1997, p. 97-113.

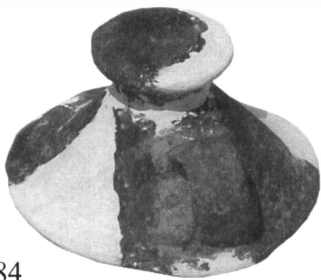
Galina Cavruc, *Groapa rituală din așezarea culturii Noua de la Zoltan*. În: Angustia, 5/Arheologie, 2000, p. 193-198.

Alexandra Comșa, *Date antropologice referitoare la mormântul de copil descoperit la Zoltan (cultura Noua)*. În: Angustia, 5/Arheologie, 2000, p. 199-2002.

Corneliu Beldiman, *Vârfuri de săgeți din materii dure animale în așezarea culturii Noua de la Zoltan, jud. Covasna*. În: Angustia, 7, 2002, p. 115-152.

Georgeta El Susi, *Cercetări arheozoologice în așezarea de epoca bronzului (cultura Noua) de la Zoltan (jud. Covasna)*. În: Angustia, 7, 2002, p. 153-172.

Dr. Valeriu Cavruc

184

Capac. Zoltan, "Nisipărie", comuna Ghidfalău, jud. Covasna. Finalul perioadei tipurii a epocii bronzului. Grupul Zoltan-Gornea-Orlești. Sfârșitul mil. III – începutul mil. II a.Chr. Ceramică fină. Lucrat din pastă fină. Corpul conic, o toartă în bandă și un apucător discoidal. Formă tronconică. H: 45 mm; Dg: 85 mm. MCR, Nr. Inv. 8272.

185

Oală - borcan (fragmente). Zoltan, "Nisipărie", comuna Ghidfalău, jud. Covasna. Perioada mijlocie a epocii bronzului. Prima jumătate a mil. II a.Chr. Ceramică. Lucrată din pastă groșieră. Corp tronconic, suprafața acoperită cu grupuri de striații verticale. MCR, Nr. Inv. 741.

Repertoriul arheologic al județului Covasna. Red. V. Cavruc, p. 263, pl. VII/6.

186

Amforă (fragmente). Zoltan, "Nisipărie", comuna Ghidfalău, jud. Covasna. Perioada mijlocie a epocii bronzului. Prima jumătate a mil. II a.Chr. Ceramică. Lucrată din pastă fină. Decorată cu incizii și împunsături. MCR, Nr. Inv. 345.

V. Cavruc, *Considerații privind situația etnoculturală în sud-estul Transilvaniei în epoca bronzului mijlociu.* În: *Angustia*, 4, 1999, p. 35, fig. 14/1.

187

Amforă (fragmente). Zoltan, "Nisipărie", comuna Ghidfalău, jud. Covasna. Perioada mijlocie a epocii bronzului. Prima jumătate a mil. II a.Chr. Ceramică. Lucrată din pastă fină. Decorată cu incizii și împunsături. MCR, Nr. Inv. 345.

V. Cavruc, *Considerații privind situația etnoculturală în sud-estul Transilvaniei în epoca bronzului mijlociu.* În: *Angustia*, 4, 1999, p. 35, fig. 14/2.

188

Fragmente ceramice

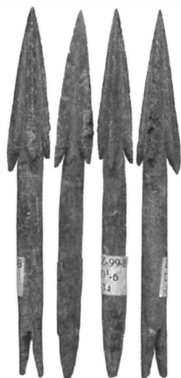
Zoltan, "Nisipărie", comuna Ghidfalău, jud. Covasna.

Perioada mijlocie a epocii bronzului. Prima jumătate a mileniului II a. Chr.

Ceramică fină.

MCR, Nr. Inv. 79; 345; 3204.

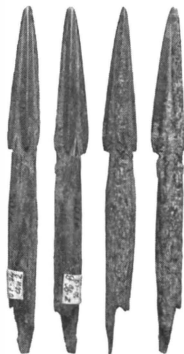
Cultura Costișa în contextul epocii bronzului din România, Piatra - Neamț, 2001, pl. nr. 79; 81.

189

Vârf de săgeată. Zoltan, “Nisipărie”, comuna Ghidfalău, jud. Covasna. Perioada târzie a epocii bronzului. Cultura Noua. Sec. XV – XII a. Chr. Corn de cerb. Vârful piramidal, cu trei aripioare, peduncul circular în secțiune, cu capătul despicat în două. Fiecare latură a vârfului este împărțită cu o linie mediană incizată, care în partea de jos se bifurcă și formează trei spini ascuțiți. Culoare brună închisă datorată tratamentului termic, probabil în timpul confecționării. L: 95 mm; GR pedunc: 6 mm; GR vârf: 11 mm. MCR, Nr. Inv. 7990.

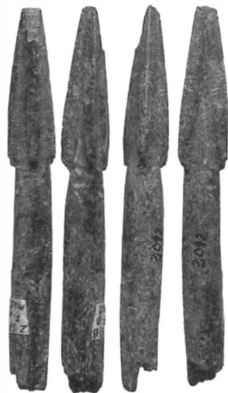
C. Beldiman. *Vârfuri de săgeți din materii dure animale în așezarea culturii Noua de la Zoltan, jud. Covasna.* În: Angustia, 7, Sf. Gheorghe, 2002, p.121-122, 139, fig.3/3; 142, fig. 6/3.

190

Vârf de săgeată. Zoltan “Nisipărie”, comuna Ghidfalău, jud. Covasna. Perioada târzie a epocii bronzului. Cultura Noua. Sec. XV – XII a. Chr. Corn de cerb. Vârful piramidal, cu trei aripioare, peduncul circular în secțiune, cu capătul despicat în două. Fiecare latură a vârfului este împărțită în două cu o linie mediană incizată, care în partea de jos se bifurcă și formează trei spini ascuțiți. Este de culoare brună închisă datorată tratamentului termic, probabil în timpul confecționării. L: 95 mm; GR pedunc: 8 mm; GR: 10 mm. MCR, Nr. Inv. 3011.

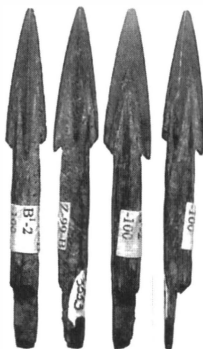
C. Beldiman. *Vârfuri de săgeți din materii dure animale în așezarea culturii Noua de la Zoltan, jud. Covasna.* În: Angustia, 7, Sf. Gheorghe, 2002, p.122, 139, fig.2/4; 142, fig. 6/4.

191

Vârf de săgeată. Zoltan, “Nisipărie”, comuna Ghidfalău, jud. Covasna. Perioada târzie a epocii bronzului. Cultura Noua. Sec. XV – XII a. Chr. Corn de cerb. Vârful piramidal, cu trei aripioare, peduncul circular în secțiune, cu capătul despicat în două. Fiecare latură a vârfului este împărțită în două cu o linie mediană incizată, care în partea de jos se bifurcă și formează trei spini ascuțiți. Culoare brună închisă datorată tratamentului termic, probabil în timpul confecționării. L: 78 mm; GR pedunc: 8 mm; GR vârf: 9 mm. MCR, Nr. Inv. 3012.

C. Beldiman. *Vârfuri de săgeți din materii dure animale în așezarea culturii Noua de la Zoltan, jud. Covasna.* În: Angustia, 7, Sf. Gheorghe, 2002, p.122-123, 140, fig. 3/7; 143, fig. 7/1.

192

Vârf de săgeată. Zoltan, “Nisipărie”, comuna Ghidfalău, jud. Covasna. Perioada târzie a epocii bronzului. Cultura Noua. Sec. XV – XII a. Chr. Corn de cerb. Vârful piramidal, cu trei aripioare, peduncul circular în secțiune, cu capătul despicat în două. Fiecare latură a vârfului este împărțită în două cu o linie mediană incizată, care în partea de jos se bifurcă și formează trei spini ascuțiți. Culoare brună închisă datorată tratamentului termic, probabil în timpul confecționării. L: 66 mm; GR: 6 mm; GR vârf: 9 mm. MCR, Nr. Inv. 3553.

C. Beldiman. *Vârfuri de săgeți din materii dure animale în așezarea culturii Noua de la Zoltan, jud. Covasna.* În: Angustia, 7, Sf. Gheorghe, 2002, p.123, 140, fig.3/2; 143, fig. 7/3.

193

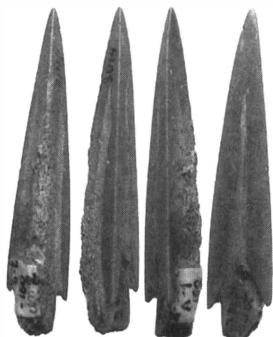
Vâr de săgeată. Zoltan, “Nisipărie”, comuna Ghidfalău, jud. Covasna. Perioada târzie a epocii bronzului. Cultura Noua. Sec. XV – XII a. Chr. Corn de cerb. Vârful piramidal, cu trei aripii, peduncul circular în secțiune, cu capătul despăcat în două. Fiecare latură a vârfului este împărțită în două cu o linie mediană incizată, care în partea de jos se bifurcă și formează trei spini ascuțiți. Este de culoare brună închisă datorată tratamentului termic, probabil în timpul confecționării. L: 110 mm; GR pedunc: 8 mm; GR vâr: 10 mm. MCR, Nr. Inv. 3013. C. Beldiman. *Vârfuri de săgeți din materii dure animale în așezarea culturii Noua de la Zoltan, jud. Covasna*. În: Angustia, 7, Sf. Gheorghe, 2002, p.121, 139, fig. 2/2; 142, fig. 6/2.

194

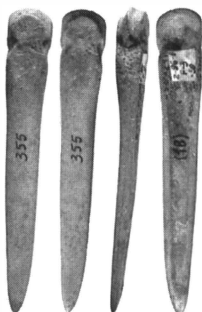
Vâr de săgeată. Zoltan, “Nisipărie”, comuna Ghidfalău, jud. Covasna. Perioada târzie a epocii bronzului. Cultura Noua. Sec. XV – XII a. Chr. Corn de cerb. Vârful foliiform, peduncul lung, circular în secțiune cu capătul despăcat în două. Culoare brună închisă datorată tratamentului termic, probabil în timpul confecționării. L: 80 mm; GR pedunc: 8 mm; LA vâr: 10 mm. MCR, Nr. Inv. 3015. C. Beldiman. *Vârfuri de săgeți din materii dure animale în așezarea culturii Noua de la Zoltan, jud. Covasna*. În: Angustia, 7, Sf. Gheorghe, 2002, p.120, 139, fig. 2/1; 142, fig. 6/1.

195

Vâr de săgeată (fragment). Zoltan, “Nisipărie”, comuna Ghidfalău, jud. Covasna. Perioada târzie a epocii bronzului. Cultura Noua. Sec. XV – XII a. Chr. Corn de cerb. Vârful piramidal, cu trei aripii, peduncul circular în secțiune, rupt în vechime. Fiecare latură a vârfului este împărțită în două cu o linie mediană incizată, care în partea de jos se bifurcă și formează trei spini ascuțiți. Este de culoare brună închisă datorată tratamentului termic, probabil în timpul confecționării. L: 48 mm; GR: 9 mm. MCR: Nr. Inv. 3014. C. Beldiman. *Vârfuri de săgeți din materii dure animale în așezarea culturii Noua de la Zoltan, jud. Covasna*. În: Angustia, 7, Sf. Gheorghe, 2002, p.124, 140, fig. 3/1.

196

Străpungător. Zoltan “Nisipărie”, comuna Ghidfalău, jud. Covasna. Perioada târzie a epocii bronzului. Cultura Noua. Sec. XV – XII a. Chr. Este lucrat pe jumătatea longitudinală a unui semimetapod de ovicaprine. Vârful este ascuțit. L: 87 mm; LA: 13 mm; GR: 7 mm. MCR, Nr. Inv. 355.

197

Vârf de săgeată. Zoltan, “Nisipărie”, comuna Ghidfalău, jud. Covasna. Perioada târzie a epocii bronzului. Cultura Noua. Sec. XV – XII a. Chr. Os tubular de animal. Vârful foliform, peduncul tronconic. L: 51 mm; LA: 9 mm; GR: 3,5 mm.

MCR, Nr. Inv. 2574.

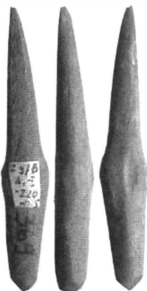
C. Beldiman. *Vârfuri de săgeți din materii dure animale în așezarea culturii Noua de la Zoltan, jud. Covasna.* În: Angustia, 7, Sf. Gheorghe, 2002, P.120, 141, fig.5/3.

198

Vârf de săgeată. Zoltan, “Nisipărie”, comuna Ghidfalău, jud. Covasna. Perioada târzie a epocii bronzului. Cultura Noua. Sec. XV – XII a. Chr. Os tubular de animal. Vârful de formă rombică peduncul drept, rupt în vechime. L: 55 mm; LA: 14 mm; GR: 4 mm. MCR, Nr. Inv. 350.

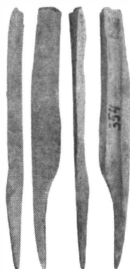
199

Vârf de săgeată. Zoltan “Nisipărie”, comuna Ghidfalău, jud. Covasna. Perioada târzie a epocii bronzului. Cultura Noua. Sec. XV – XII a. Chr. Os de animal. Vârful conic, ascuțit și peduncul scurt de forma cilindrică cu capătul ascuțit sumar. Culoarea brun-deschisă uniformă sugerează aplicarea tratamentului termic. L: 49,5 mm; LA: 8 mm; GR: 6 mm. MCR, Nr. Inv. 369.

C. Beldiman, *Vârfuri de săgeți din materii dure animale în așezarea aparținând culturii Noua de la Zoltan, jud. Covasna,* p. 118-119; 141, fig. 5/2.

200

Străpungător. Zoltan, “Nisipărie”, comuna Ghidfalău, jud. Covasna. Perioada târzie a epocii bronzului. Cultura Noua. Sec. XV – XII a. Chr. Os tubular de animal. Vârf ascuțit. L: 82 mm; LA: 9 mm; GR: 4 mm. MCR, Nr. Inv. 354.

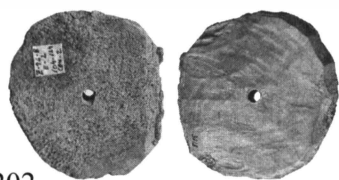
201

Ac (fragment). Zoltan, “Nisipărie”, comuna Ghidfalău, jud. Covasna. Perioada târzie a epocii bronzului. Cultura Noua. Sec. XV – XII a. Chr. Os. Piciorul drept, circular în secțiune și capătul tăiat drept. Aproape de capătul păstrat a fost sculptată o protuberanță perforată lateral. L: 72 mm; GR max: 11 mm.

MCR, Nr. Inv. 3212.

202

Piesă neterminată. Zoltan, “Nisipărie”, comuna Ghidfalău, jud. Covasna. Perioada târzie a epocii bronzului. Cultura Noua Sec. XV – XII a. Chr. Corn de cerb. Cu excepția a cca. 1/6, piesa prezintă marginea circulară rezultată din tăieri prin percucie cu o unealtă cu lamă ascuțită. Într-o parte, prin tăiere și rupe-re, marginea este dreaptă. Perforată la mijloc. Putea fi prefabricat pentru o psalie discoidală. D: 70 mm; GR: 10 mm. MCR, Nr. Inv 3018.

203

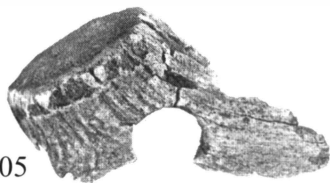
Rondelă. Zoltan, “Nisipărie”, comuna Ghidfalău, jud. Co-vasna. Perioada târzie a epocii bronzului. Cultura Noua. Sec. XV – XII a. Chr. Os de animal. D: 26 mm; Gr: 3 mm. MCR, Nr. Inv. 371.

204

Rondelă. Zoltan, “Nisipărie”, comuna Ghidfalău, jud. Co-vasna. Perioada târzie a epocii bronzului. Cultura Noua. Sec. XV–XII a. Chr. Os de animal. Formă discoidală, perforată central. D: 36 mm; GR: 5; D perforație: 5 mm. MCR, Nr. Inv 3365.

205

Săpăligă (fragment). Zoltan, “Nisipărie”, comuna Ghidfalău jud. Covasna. Perioada târzie a epocii bronzului. Cultura No-ua. Sec. XV – XII a. Chr. Corn de cerb, perforat transversal. L: 120 mm; LA: 60 mm. MCR, Nr. Inv 3581.

206

Piesă neterminată. Zoltan “Nisipărie”, comuna Ghidfalău, jud. Covasna. Perioada târzie a epocii bronzului. Cultura Noua Sec. XV–XII a. Chr. Corn de cerb, partea centrală de rază tăiată din ambele capete cu fereastră. La unul dintre capetele tăierea nu a fost completă. D: 19 mm; L: 25 mm. MCR, Nr. Inv. 384.

207

Ac. Zoltan, “Nisipărie”, comuna Ghidfalău, jud. Covasna. Perioada târzie a epocii bronzului. Cultura Noua. Sec. XV – XII a. Chr. Os. Are piciorul drept, cu secțiune circulară, cu vârful ascuțit și capul îngroșat și rotunjit, perforat axial. La 18 mm de la marginea capului sunt sculptate 4 protuberanțe de formă globulară, sub care se află orificiul perforației axiale. Piesa este prelucrată îngrijit. Decorat în vârful capului cu o “stea” incizată formată din cinci triunghiuri hașurate dispuse în jurul perforației. Sub capătul îngroșat, sunt incizate trei linii orizontale alăturate, fiecare flancată de un rând de triunghiuri excizate. Mai jos, nemijlocit deasupra protuberanțelor, sunt realizate încă două compoziții decorative similare. Încă un astfel de registru deco-rativ se află mai jos de protuberanțe. L: 104 mm; D max: 7,5 mm; D perforație: 3 mm. MCR, Nr. Inv. 3182.

208

Ac. Zoltan "Nisipărie", comuna Ghidfalău, jud. Covasna. Perioada târzie a epocii bronzului. Cultura Noua. Sec. XV – XII a. Chr. Os. Piciorul drept cu secțiunea circulară și capul perforat cu secțiunea pătrată, mult mai gros decât piciorul. Vârful ascuțit conic. L: 85 mm; LA: 10 mm; GR: 9 mm. MCR, Nr. Inv. 6539.

209

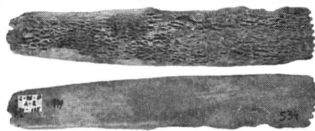
Ac. Zoltan "Nisipărie", comuna Ghidfalău, jud. Covasna. Perioada târzie a epocii bronzului. Cultura Noua. Sec. XV – XII a. Chr. Os de animal (fibula). Are piciorul drept cu secțiunea circulară cu vârful ascuțit conic și capul plat de forma triunghiulară. L: 109 mm; LA: 15,5 mm; GR: 5 mm. MCR, Nr. Inv 374.

210

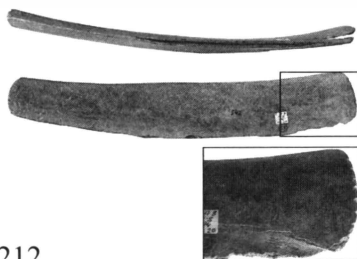
Ac. Zoltan "Nisipărie", comuna Ghidfalău, jud. Covasna. Perioada târzie a epocii bronzului. Cultura Noua. Sec. XV – XII a. Chr. Os (fibula). Piciorul are secțiunea circulară cu vârful ascuțit conic. Capul plat, triunghiular, perforat transversal. L: 97,5 mm; LA: 15 mm; GR: 3 mm. MCR, Nr. Inv 377.

211

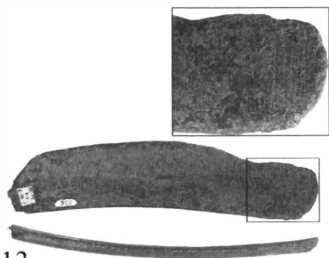
Netezitor. Zoltan, "Nisipărie", comuna Ghidfalău, jud. Covasna. Perioada târzie a epocii bronzului. Cultura Noua. Sec. XV – XII a. Chr. Os (corp costal). Partea activă distală crestată. Lângă capătul distal crestată se observă un mănunchi de incizii fine, alăturate, transversale. Partea distală are un luciu datorat utilizării îndelungate. L: 132 mm; LA: 24 mm; GR: 5 mm. MCR, Nr. Inv. 534.

212

Netezitor. Zoltan, "Nisipărie", comuna Ghidfalău, jud. Covasna. Perioada târzie a epocii bronzului. Cultura Noua. Sec. XV – XII a. Chr. Os (fragment de corp costal). Capătul activ este crestă și exfoliat. Din cauza folosirii îndelungate, crestăturile în mare parte s-au tocit. Aproape de capătul activ, pe latura opusă, se observă un mănunchi de linii drepte fine transversale datorate utilizării în scopuri nedefinite. L: 243 mm; LA: 40 mm; GR: 11 mm. MCR, Nr. Inv. 542.

213

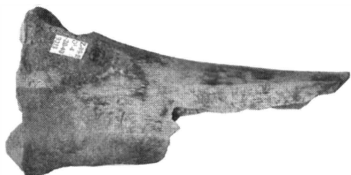

Netezitor
Zoltan, "Nisipărie", comuna Ghidfalău, jud. Covasna. Perioada târzie a epocii bronzului. Cultura Noua. Sec. XV – XII a. Chr. Os (corp costal). Partea activă prezintă un capăt țesit datorat utilizării de frecare-netezire. Lângă capătul activ, pe latura opusă, se observă un mănunchi de linii fine paralele, transversale datorate utilizării în scopuri nedefinite. L: 190 mm; LA: 42 mm; GR: 7 mm. MCR, Nr. Inv. 536.

214

“Patină” (fragment). Zoltan, “Nisipărie”, comuna Ghidfalău, jud. Covasna. Perioada târzie a epocii bronzului. Cultura Noua. Sec. XV – XII a. Chr. Os. Pe latura frontală prezintă urme de nivelare și netezire. La capăt este perforată transversal. Culoarea brună se datorează expunerii piesei la temperaturi ridicate. L: 167 mm; LA: 60 mm; GR: 37 mm. MCR: Nr. Inv. 515.

215

“Patină” (fragment). Zoltan, “Nisipărie”, com. Ghidfalău, jud. Covasna. Perioada târzie a epocii bronzului. Cultura Noua. Sec. XV – XII a. Chr. Os. Latura frontală prezintă urme de nivelare și netezire, iar pe cea opusă - un orificiu oval. La capătul păstrat perforată transversal. Culoarea brună deschisă se datorează expunerii la temperaturi ridicate. L = 140 mm, LA = 75 mm, GR = 43 mm. MCR, Nr. Inv. 4072.

216

“Patină” (fragment). Zoltan, “Nisipărie”, com. Ghidfalău, jud. Covasna. Perioada târzie a epocii bronzului. Cultura Noua. Sec. XV – XII a. Chr. Os. Latura frontală prezintă urme de nivelare și netezire, iar cea opusă - două orificii ovale. Capătul păstrat este perforat transversal. Culoarea brună relevă expunerea piesei la temperaturi ridicate. L: 163 mm; LA: 62 mm; GR: 33 mm. MCR, Nr. Inv. 4073.

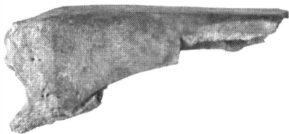
217

“Patină”. Zoltan, “Nisipărie”, com. Ghidfalău, jud. Covasna. Perioada târzie a epocii bronzului. Cultura Noua. Sec. XV – XII a. Chr. Os. Latura frontală prezintă urme de nivelare și netezire, iar pe cea opusă - două orificii ovale. Culoarea brună relevă expunerea piesei la temperaturi ridicate. L: 175 mm; LA: 65 mm; GR: 30 mm. MCR, Nr. Inv. 4074

218

“Patină” (fragment). Zoltan, “Nisipărie”, com. Ghidfalău, jud. Covasna. Perioada târzie a epocii bronzului. Cultura Noua. Sec. XV – XII a. Chr. Os. Pe latura frontală prezintă urme de nivelare și netezire, iar cea opusă, aproape de capătul întreg, un orificiu oval. Capătul păstrat este perforat transversal. Culoarea brună relevă expunerea piesei la temperaturi ridicate. L: 140 mm; LA: 55 mm; GR: 35 mm. MCR, Nr. Inv. 4075.

219

Piesa neterminată. Zoltan, “Nisipărie”, comuna Ghidfalău, jud. Covasna. Perioada târzie a epocii bronzului. Cultura Noua. Sec. XV – XII a. Chr. Corn de căprior. Cu urme de tăiere și cioplire. L: 172 mm; LAmax: 39 mm; GRmax: 15 mm. MCR, Nr. Inv. 3618.

220

Piesa neterminată (fragment). Zoltan, “Nisipărie”, comuna Ghidfalău, jud. Covasna. Perioada târzie a epocii bronzului. Cultura Noua. Sec. XV – XII a. Chr. Corn de cerb abandonat în curs de prelucrare. Pe vârful cornului se observă urme de tăiere transversală cu un fereastrău. Tăierea s-a făcut de jur împrejur, până la miez, după care cornul a fost rupt. L: 67 mm; GR: 21 mm. MCR, Nr. Inv. 543.

221

Piesă neterminată (fragment). Zoltan, “Nisipărie”, com. Ghidfalău, jud. Covasna. Perioada târzie a epocii bronzului. Cultura Noua. Sec. XV – XII a. Chr. Corn de cerb. O parte a piesei, delimitată de tăieturi laterale transversale executate prin percuții cu o lamă ascuțită. Prezintă numeroase urme de debitaj primar. Debitajul laturilor longitudinale executat prin rinduire. Se pare că, în această fază a confecționării, piesa s-a rupt. L: 87 mm; LA: 15 mm; GR: 8 mm. MCR, Nr. Inv. 533.

222

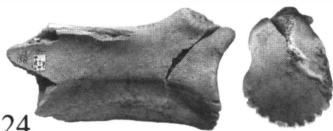
Omoplat crestat (fragment). Zoltan, “Nisipărie”, comuna Ghidfalău, jud. Covasna. Perioada târzie a epocii bronzului. Cultura Noua. Sec. XV – XII a. Chr. Fragment de omoplat de animal, cu epifiză. Pe partea frontală a marginii epifizei a fost realizate 10 creștături. Exteriorul părții frontale a epifizei este puternic tocit și prezintă un luciu pronunțat. Ruptă în vechime, după utilizare. Culoarea brună se datorează expunerii, probabil accidentale, la temperaturi ridicate. L: 124 mm; LA: 42 mm. MCR, Nr. Inv. 7998.

223

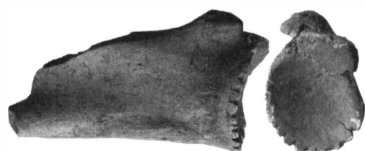

Omoplat crestat (fragment). Zoltan, “Nisipărie”, comuna Ghidfalău, jud. Covasna. Perioada târzie a epocii bronzului. Cultura Noua. Sec. XV – XII a. Chr. Fragment de omoplat de animal, cu epifiză. Pe partea frontală a marginii epifizei a fost realizate mai mult de 12 creștături (probabil 14, o parte din marginea epifizei s-a rupt în vechime). Exteriorul părții frontale a epifizei este puternic tocit și prezintă un luciu pronunțat. Piesa a fost ruptă în vechime, după utilizare. Culoarea brună se datorează expunerii, probabil accidentale, la temperaturi ridicate. L: 119 mm; LA: 40 mm. MCR, Nr. Inv. 3218.

224

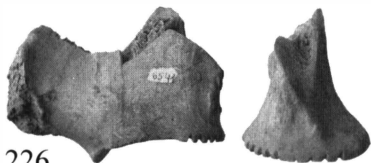

Omoplat crestat (fragment). Zoltan, “Nisipărie”, comuna Ghidfalău, jud. Covasna. Perioada târzie a epocii bronzului. Cultura Noua. Sec. XV – XII a. Chr. Fragment de omoplat de animal cu epifiza. Pe marginea epifizei, prin tăiere, au fost realizate mai mult de 10 creștături (probabil 14, celelalte nu s-au păstrat). L: 121 mm; LA: 61 mm; GR: 42 mm. MCR, Nr. Inv. 3020.

225

Omoplat crestat (fragment). Zoltan, “Nisipărie”, comuna Ghidfălău, jud. Covasna. Perioada târzie a epocii bronzului. Cultura Noua. Sec. XV – XII a. Chr. Fragment de omoplat de animal, cu epifiză. Pe marginea epifizei, prin tăiere, au fost realizate 14 crestături. L: 140 mm; LA: 70 mm; GR: 47 mm. MCR, Nr. Inv. 3021.

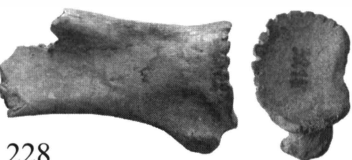
226

Omoplat crestat. Zoltan, “Nisipărie”, comuna Ghidfălău, jud. Covasna. Perioada târzie a epocii bronzului. Cultura Noua. Sec. XV – XII a. Chr. Os (omoplat). Partea epifizală a unui omoplat de animal. Pe partea frontală a marginii epifizei sunt realizate 10 crestături. Cele mai puternice urme de utilizare se observă pe exteriorul frontal al epifizei, unde piesa prezintă luciu pronunțat și marginea tocită, iar crestăturile abia se observă. Ruptă în vechime. L: 89,5 mm; LA: 45,5 mm. MCR, Nr. Inv. 6541.

227

Omoplat crestat (fragment). Zoltan, “Nisipărie”, comuna Ghidfălău, jud. Covasna. Perioada târzie a epocii bronzului. Cultura Noua. Sec. XV – XII a. Chr. Fragment de omoplat de animal, cu epifiză. Pe marginea epifizei, prin tăiere, au fost realizate 14 crestături. Pe partea frontală a marginii epifizei sunt realizate, prin tăiere, 13 crestături. Exteriorul părții frontale a epifizei este puternic tocit în urma utilizării îndelungate și prezintă un luciu pronunțat. Ruptă în vechime. Culoarea brun se datorează expunerii accidentale, la temperaturi ridicate. L: 94 mm; LA: 44 mm. MCR, Nr. Inv. 4071.

228

Omoplat crestat (fragment). Zoltan, “Nisipărie”, comuna Ghidfălău, jud. Covasna. Perioada târzie a epocii bronzului. Cultura Noua. Sec. XV – XII a. Chr. Fragment de omoplat de animal, cu epifiză. Pe partea frontală a marginii epifizei au fost realizate mai mult de 12 crestături (probabil 14). Exteriorul părții frontale a epifizei este puternic tocit și prezintă un luciu pronunțat. Piesa a fost ruptă în vechime. Culoarea brună se datorează expunerii, probabil accidentale, la temperaturi ridicate. L: 119 mm; LA: 40 mm. MCR, Nr. Inv. 3218.

229

Pandantiv. Zoltan, “Nisipărie”, comuna Ghidfălău, jud. Covasna. Perioada târzie a epocii bronzului. Cultura Noua. Sec. XV – XII a. Chr. Cochilie de melc. Prezintă un orificiu de agățat. DM: 18 mm; GR: 8 mm. MCR, Nr. Inv. 2560.

230

Ac. Zoltan, “Nisipărie”, comuna Ghidfalău, jud. Covasna. Perioada târzie a epocii bronzului. Cultura Noua. Sec. XV – XII a.Chr. Bronz. Piciorul cu secțiune circulară. Capul conic decorat cu cercuri circumstrice, adâncite. L: 81 mm; GR picior: 3 mm; D cap: 12 mm. MCR, Nr. Inv. 3624.

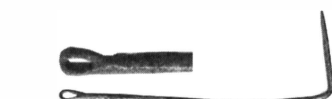
231

Ac. Zoltan “Nisipărie”, comuna Ghidfalău, jud. Covasna. Perioada târzie a epocii bronzului. Cultura Noua. Sec. XV – XII a.Chr. Bronz. Cu patru protuberanțe și orificiu axial. L: 107 mm; GR max: 7 mm. MCR, Nr. Inv. 3006.

232

Ac. Zoltan “Nisipărie”, comuna Ghidfalău, jud. Covasna. Perioada târzie a epocii bronzului. Cultura Noua. Sec. XV – XII a. Chr. Bronz. Picior drept circular în secțiune, cap rulat. L: 113 mm; GR: 3 mm. MCR, Nr. Inv. 3007.

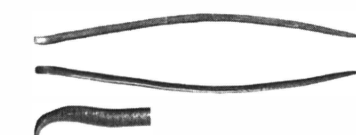
233

Ac de cusut. Zoltan “Nisipărie”, comuna Ghidfalău, jud. Covasna. Perioada târzie a epocii bronzului. Cultura Noua. Sec. XV – XII a.Chr. Bronz. Circular în secțiune. Urechiușa este formată prin subțierea și îndoirea unuia dintre capetele. L: 85 mm; GR: 2 mm. MCR, Nr. Inv. 3008.

234

Ac (fragment). Zoltan, “Nisipărie”, comuna Ghidfalău, jud. Covasna. Perioada târzie a epocii bronzului. Cultura Noua. Sec. XV – XII a.Chr. Bronz. Picior circular în secțiune, vârf ascuțit. A avut capul rulat care, în cea mai mare parte, a fost rupt în vechime. L: 106 mm; GR: 2 mm. MCR, Nr. Inv. 439.

235

Ac (fragment). Zoltan, “Nisipărie”, comuna Ghidfalău, jud. Covasna. Perioada târzie a epocii bronzului. Cultura Noua. Sec. XV – XII a.Chr. Bronz. Picior circular în secțiune, vârf ascuțit. Avea capul rulat, în cea mai mare parte rupt în vechime. L: 117 mm; GR: 3 mm. MCR, Nr. Inv. 440.

236

Ac. Zoltan, “Nisipărie”, comuna Ghidfalău, jud. Covasna. Perioada târzie a epocii bronzului. Cultura Noua. Sec. XV – XII a. Chr. Bronz. Picior cu secțiune dreptunghiulară cu vârful ascuțit. Are capul rulat. L: 55 mm; LA: 1,5 mm; GR: 1 mm. MCR, Nr. inv. 441

237

Ac (fragment). Zoltan, “Nisipărie”, comuna Ghidfalău, jud. Covasna. Perioada târzie a epocii bronzului. Cultura Noua. Sec. XV – XII a.Chr. Bronz. Picior circular în secțiune. Ambele capete rupte din vechime. L: 85 mm; GR: 2,5 mm. MCR, Nr. inv. 446.

238

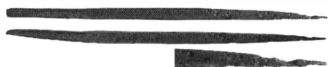
Ac. Zoltan, "Nisipărie", comuna Ghidfalău, jud. Covasna. Perioada târzie a epocii bronzului. Cultura Noua. Sec. XV – XII a. Chr. Bronz. Avea piciorul drept (îndoit ulterior) cu secțiune circulară cu vârful ascuțit. Capul discoidal perforat axial. L: 60 mm; D cap: 8 mm. MCR, Nr. Inv 3582.

239

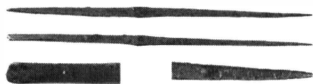
Ac. Zoltan "Nisipărie", comuna Ghidfalău, jud. Covasna. Perioada târzie a epocii bronzului. Cultura Noua. Sec. XV – XII a. Chr. Bronz. Picior circular în secțiune, cap rulat. L: 120 mm; GR: 3 mm. MCR, Nr. Inv 3009

240

Sulă. Zoltan "Nisipărie", comuna Ghidfalău, jud. Covasna. Perioada târzie a epocii bronzului. Cultura Noua. Sec. XV – XII a. Chr. Bronz. Partea activă are secțiune rombică, cu vârful ascuțit conic. Peduncul (pentru prinderea unui mâner de lemn sau os) de secțiune circulară are capătul ascuțit plat. L: 133 mm; GR max: 4 mm. MCR, Nr. Inv. 3010.

241

Sulă. Zoltan, "Nisipărie", comuna Ghidfalău, jud. Covasna. Perioada târzie a epocii bronzului. Cultura Noua. Sec. XV – XII a. Chr. Bronz. Are secțiune dreptunghiulară. Partea activă are vârful ascuțit conic, peduncul are capătul ascuțit plat. L: 120 mm; GR max: 4 mm. Nr. Inv. 6540.

242

Ac (fragment). Zoltan, "Nisipărie", comuna Ghidfalău, jud. Covasna. Perioada târzie a epocii bronzului. Cultura Noua. Sec. XV – XII a. Chr. Bronz, secțiune circulară. L: 80 mm; GR: 2 mm. MCR, Nr. Inv. 2555.

243

Ac (fragment). Zoltan, "Nisipărie", comuna Ghidfalău, jud. Covasna. Perioada târzie a epocii bronzului. Cultura Noua. Sec. XV – XII a. Chr. Bronz. Fir cu secțiune dreptunghiulară, cu vârful ascuțit rupt în vechime. Vârful rupt este introdus în urechiușă formată prin îndoirea celui alt capăt. L: 36 mm; LA: 2 mm; GR: 1 mm. MCR, Nr. Inv. 451.

244

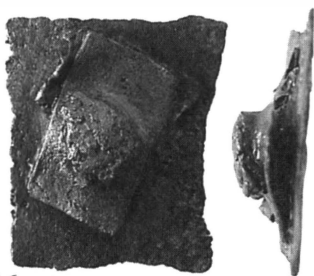
Cercel. Zoltan “Nisipărie”, comuna Ghidfalău, jud. Covasna. Perioada târzie a epocii bronzului. Cultura Noua. Sec. XV – XII a.Chr. Bronz. Are capetele desfăcute ascuțite. Circular în secțiune. DM: 26 mm; L: 76 mm; GR: 1,5 mm. MCR, Nr. Inv. 449

245

Cercel. Zoltan “Nisipărie”, comuna Ghidfalău, jud. Covasna. Perioada târzie a epocii bronzului. Cultura Noua. Sec. XV – XII a.Chr. Bronz, secțiune circulară, ambele capete ascuțite. Deformat în vechime. L: 102 mm; GR: 2 mm. MCR, Nr. Inv. 2556.

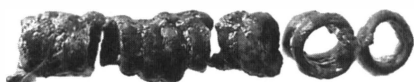
246

Plăci de bronz (3 bucăți). Zoltan “Nisipărie”, comuna Ghidfalău, jud. Covasna. Perioada târzie a epocii bronzului. Cultura Noua. Sec. XV – XII a.Chr. Bronz. 3 fragmente de placă prinse cu un nit. Plăci: L: 21 mm; LA: 17 mm; GR: 0,3 mm. L: 13 mm LA: 8 mm; GR: 0,3 mm. L: 11 mm; LA: 8 mm; GR: 0,2 mm. Nit: L: 5 mm; GR: 3 mm. MCR, Nr. Inv. 2557.

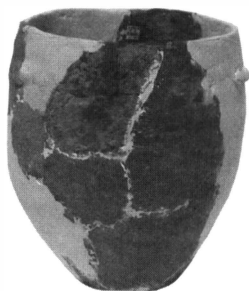

Disc cu cârlig și arc. Zoltan “Nisipărie”, comuna Ghidfalău, jud. Covasna. Perioada târzie a epocii bronzului. Cultura Noua. Sec. XV – XII a. Chr. Bronz. Discul este sferic, perforat. Din interior este prins un cârlig. Arcul, sub formă de fir răsucit, gros de cca. 1 mm. D disc: 17 mm; D arc: 3 mm. MCR, Nr. Inv. 438.

247

248

Oală-borcan. Zoltan, “Nisipărie”, com. Ghidfalău, jud. Covasna. Perioada târzie a epocii bronzului. Cultura Noua. Sec. XV – XII a.Chr. Ceramică grosieră. Corpul tronconic, cu pereții ușor arcuiți și buza verticală. Sub buză este decorat cu 7 brăie scurte alveolare, simetrice. H: 197 mm; Df: 75 mm; Dg: 160 mm. MCR, Nr. Inv. 103.

249

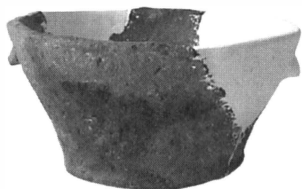
Oala-borcan. Zoltan, “Nisipărie”, com. Ghidfalău, jud. Covasna. Perioada târzie a epocii bronzului. Cultura Noua. Sec. XV – XII a.Chr. Ceramică grosieră. Corpul tronconic, cu pereții arcuiți și buza verticală. Sub buză este decorat cu un brâu orizontal tras, cu capetele aduse în jos. H: 175 mm; Dg: 150 mm; Df: 93 mm; Dmax: 180 mm. MCR, Nr. Inv. 3615.

250

Bol. Zoltan, “Nisipărie”, com. Ghidfalău, jud. Covasna. Perioada târzie a epocii bronzului. Cultura Noua. Sec. XV – XII a.Chr. Ceramică fină. Corpul globular, fundul inelar și buza verticală. În partea superioară are doi apucători perforați vertical, dispuși simetric. H: 65 mm; Dg: 75 mm; Df: 40 mm; Dmax: 90 mm. MCR, Nr. Inv. 8273.

251

Castron. Zoltan, “Nisipărie”, com. Ghidfalău, jud. Covasna. Perioada târzie a epocii bronzului. Cultura Noua. Sec. XV – XII a.Chr. Ceramică grosieră. Formă tronconică. Sub buză patru apucători dispuși simetric. H: 75 mm; Dg: 152 mm; Df: 95 mm. MCR, Nr. Inv. 572.

252

Ceașcă. Zoltan, “Nisipărie”, com. Ghidfalău, jud. Covasna. Perioada târzie a epocii bronzului. Cultura Noua. Sec. XV – XII a.Chr. Ceramică fină. Corp globular, buza scurtă ușor evazată. Două toarte supraînălțate. Decorată cu caneluri înguste: sub buză și pe umăr cu două linii orizontale, iar pe partea cea mai lată a corpului - cu linii scurte verticale. H: 80 mm; D: 70mm; D max: 85 mm. MCR, Nr. Inv. 8214.

Cetatea dacică Jigodin I - Miercurea Ciuc

- campaniile 1998, 2000 -

La sud de municipiul Miercurea Ciuc, pe malul drept al Oltului, deasupra Băilor Jigodin, se ridică un pintenstâncos (cota 709 m) reprezentând extremitatea estică a ramurii Munților Harghita ce închide partea de jos a Depresiunii Ciucului de Mijloc. Acesta are pantele vestice și nordice abrupte, iar cele estice și sudice domoale. Pe platoul special amenajat se păstrează ruinele cetății dacice cunoscută în literatura de specialitate cu numele de Jigodin I sau Jigodin "Câmpul Morii" (Malomföld). De-a lungul anilor cetatea a fost investigată (prin cercetări de suprafață sau sondaje) de mai mulți cercetători, iar din 1980, cu unele întreruperi, aici s-au făcut săpături arheologice sistematice.

În anul 1997 în interiorul cetății, în imediata apropiere a zidului de pe latura sudică, a fost amplasată o antenă de telecomunicații. Lucrările executate (fundații, șanțuri pentru cabluri, nivelări, drum de acces etc.) au dus la distrugerea totală a peste 50% din platou și din zidurile de pe laturile vestice și nord-vestice. Stratul de cultură a fost răzuit cu buldozerul și împins împreună cu zidurile fortificației pe pantele abrupte ale dealului. În pământul dislocat s-au găsit cantități însemnate de lipitură și bârne carbonizate de la locuințe, arsuri de la vetrele de foc, bucăți mari de zgură de fier provenite din atelierele situate în imediata apropiere a zidurilor, vase întregi și fragmentare, cuie și ținte de fier. Ca tabloul să fie complet, în apropierea zidului sudic, în exteriorul acestuia, au fost construite mai multe case de vacanță, prima având gardul ridicat chiar pe zid.

Ca urmare a acestui fapt s-a impus reluarea de urgență a săpăturilor arheologice.

Aspecte generale. Cetatea ridicată pe muntele descris mai sus este de dimensiuni mici. Ea se întinde doar pe platoul muntelui care a fost fortificat de jur-împrejur.

Platoul de formă alungită (65 x 45 m), cu contur neregulat, ușor înclinat spre est, are spre sud o șa de legătură spre înălțimile din jur.

Fortificația. Pe marginile platoului a fost înălțat un zid de piatră. Urmele acestuia, asemănătoare astăzi unui val, sunt bine conturate pe laturile de sud și vest și aplatizate (dar vizibile) pe cele nord-vestice. Pe laturile nordice și estice zidul a fost distrus în totalitate. Acest lucru s-a petrecut atât în antichitate cât și pe parcursul secolelor ca urmare a curățării terenului în vederea utilizării lui în scopuri agricole. Piatra rezultată din demantelările succesive a fost aruncată pe pantele abrupte dinspre nord-vest. Casele construite la baza pantelor nordice și vestice au utilizat până astăzi această piatră, în special bolovanii mai mari, la ridicarea fundațiilor și a gardurilor.

Drumul de acces pătrundea în cetate dinspre sud, după ce ocolea poalele nordice și estice ale dealului.

Rezultatele săpăturilor din anii 1998, 2000

În vederea clarificării modului de construire a elementelor de fortificație pe laturile sud-vestice și nord-vestice, dar și pentru recuperarea materialelor dislocate de construcțiile amintite, în anii 1998 și 2000 au fost deschise trei secțiuni (S7, S8, S9). Aceste sectoare au fost mai puțin cercetate în timpul săpăturilor anterioare, care au vizat în general interiorul fortificației și latura sud-estică.

Fortificația. În urma secționării celor două sectoare (sud-vest și nord-vest) s-a constatat că cetatea a fost fortificată cu un zid de piatră, neprelucrată, constând din bolovani exploatați la fața locului sau obținuți prin spargerea stâncii, de forme și mărimi diferite, așezați în straturi și legați cu pământ umed și bătătorit.

Pe latura de *sud-vest*, în stânca nativă, de formă sinuoasă, ascuțită, a fost săpat un șanț de fundație (adânc de circa 1,20 m) în forma literei "V", lăsându-se de-o parte și de alta

* Cercetările arheologice de la Jigodin I au fost realizate, de-a lungul anilor, de către Mihail Macrea, Zoltán Székely și Petre Roman. Din 1998 șantierul arheologic este condus de Viorica Crișan (responsabil) în colaborare cu Gabriela Gheorghiu (MNIT), Cristina Popescu (MCR) și Zoia Maxim.

câte un pinten pentru susținerea zidului. Interiorul șanțului a fost umplut cu piatră mărunțită amestecată cu pământ, formând o platformă dreaptă peste care s-au așezat apoi, în straturi, pietrele din zid, lipite cu pământ umed, bătătorit. Pietrele mai mari și cu o latură relativ regulată au fost folosite înspre exterior, zidul având astfel un aspect estetic plăcut, iar cele mai mici și cu laturile sinuoase în umplutură. Lățimea zidului a fost de 2,50 m. Elevația a fost distrusă de-a lungul timpului aproape în întregime, în sectorul cercetat de noi păstrându-se doar pe o înălțime circa 0,40 m. Prin urmare este greu să ne pronunțăm asupra înălțimii zidului din vremea funcționării cetății. Oricum, împreună cu suprastructura de lemn trebuie să fi avut cel puțin 6 m, înălțime necesară atât din punct de vedere militar cât și utilitar pentru apărarea de vânt și de alte intemperii a celor care locuiau în cetate. Diferența de nivel de la baza pantei până în vârful zidului este momentan de 2,40 m. În antichitate, dacă zidul cu structura de lemn avea circa 6 m, diferența era de peste 8 m. Datorită prăbușirii pe panta stâncoasă și păstrării în bună parte doar a pietrelor din umplutură, zidul are aspect de val, în această formă fiind de altfel descris după primele cercetări. Pietrele mai mari folosite în realizarea paramentelor au dispărut în bună parte, fiind probabil folosite de-a lungul timpului în diverse construcții. Printre pietre s-au găsit și bucăți de cărbune de la suprastructura de lemn.

Pe latura *nord-vestică*, investigată în anul 2001, elevația a fost distrusă în totalitate, pietrele din zid fiind prăbușite majoritatea pe pantele abrupte ale dealului și doar foarte puține spre interior. Pământul dintre acestea este amestecat cu cenușă și bucăți de bârne carbonizate de la suprastructura (posibil și infrastructura) de lemn a zidului. Grosimea stratului de demantelare este de circa 0,50-0,60 m.

În acest sector s-a adoptat o soluție ușor diferită de cea de pe latura sud-vestică. Aici nu s-a săpat șanț de fundare ci o parte din zid a fost probabil îngropat ca fundație. Stânca nativă, fiind relativ plană, nu a fost spartă, bolovanii, de forme și mărimi diferite, lipiți cu pământ galben, au fost așezați direct pe aceasta, acoperită inițial cu un strat de lut galben. Grosimea zidului a fost tot de circa 2,50 m. O parte din pietre, de dimensiuni mai mari, folosite probabil în realizarea paramentelor, aveau forme mai regulate și urme de prelucrare sumară. Acestea constau în general dintr-un fel de scobituri, părți dislocate, care asigurau o mai bună asamblare.

Stânca din fața exterioară a zidului a fost tăiată într-un gen de trepte peste care s-a așezat un strat de pietre lipite cu lut formând un plan puternic înclinat, o contravântuire, lungă de circa 5m. Diferența de nivel de la baza stâncii amenajate până la baza zidului este de circa 2m. Această pantă amenajată făcea corp comun cu zidul care se înălța la marginea platoului, îngropând fundația și dând rezistivitate acestuia. Precizăm că S9 a fost trasată în imediata apropiere a S5, cercetată în anul 1988, tocmai pentru a verifica situația apărută atunci și pentru a avea siguranța că observațiile de la vremea respectivă au fost corecte. Datorită forței de muncă mai solide din anul 2000 au putut fi scoase toate pietrele până la stâncă. Aceasta ne-a ajutat să înțelegem că ceea ce ni s-a părut anterior a fi șanț în fața exterioară a zidului era de fapt o primă treaptă tăiată în stâncă.

După cum s-a putut observa, modul de amenajare a celor două sectoare a fost ușor diferit deoarece și structura terenului este diferită, constructorii adaptându-se acestuia. Astfel pe latura *sud-vestică* nu s-au făcut amenajări exterioare deoarece solul stâncoș, ca un perete neted și alunecos urca în pantă până la baza zidului cu care făcea corp comun prin pinterii lăsați la săparea șanțului de fundație. În sectorul *nord-vestic* stânca netedă în marginea platoului, dar cu asperități și insuficient înclinată, a trebuit tăiată și amenajată, prin aceasta rezolvându-se și sprijinirea zidului.

Întrucât cele două secțiuni (S₇ și S₉) au vizat în primul rând zidurile, s-a intrat foarte puțin înspre platou (4-6m), complexe decopertate fiind doar cele din imediata apropiere a zidurilor. Sub humusul gros de 0,20-0,25 m, stratul arheologic variază între 0,40 - 0,50 m. Pământul are o culoare cenușie. Stratigrafic nu s-a putut sesiza decât un nivel de locuire,

Jigodin I

1. Vedere generală
2. Urmele distrugerilor din 1997 - 1998

Jigodin I

1. Secțiunea 9. Profil zid
2. Locuința atelier (L4) - detaliu

cel dacic din sec. I a. Chr. - I p. Chr., dar, în poziție secundară sau în albieri, s-au descoperit și materiale aparținând paleoliticului superior și primei vârste a fierului (cultura Gava).

Atât în S₁, dar mai cu seamă în S₂, între pietrele zidului căzute pe pante, s-a descoperit o cantitate mare de artefacte (vase ceramice fragmentare, cuie, cuțite, unelte de lut și piatră etc.) alunecate sau aruncate de pe platou. Printre acestea se remarcă o serie de vase care în stratul de cultură din interiorul cetății nu au apărut până acum și care sunt tot dacice, dar mai timpurii, respectiv *sec. II a. Chr.* Sunt edificatoare în acest sens oalele bitronconice (unele ornamentate cu butoni apucătoare), străchinile, fructierele etc., toate lucrate cu mâna, de culoare neagră, maronie sau indigo, lustruite. Aceste piese dovedesc o locuire dacică anterioare fortificării platoului. În momentul construirii cetății, (situație similară de altfel în toate fortificațiile și așezările dacice) terenul a fost curățat și nivelat, urmele fostelor locuințe fiind împinse pe pante. Același lucru s-a întâmplat și în prima fază a locuirii dacice motiv pentru care materialele hallstattiene cele mai numeroase se află în poziție secundară pe pante sau în albierile de pe platou. De această primă locuire dacică se leagă probabil tezaurul monetar (19 monede de argint din care se păstrează o tetradrahmă Maroneia, una Macedonia Prima și 15 thasiene), descoperit în punctul "Codor", nu departe de cetate, datând de la sfârșitul sec. II - începutul sec. I a. Chr și cele două monede de argint (Filip al III lea Arideul și Thasos) amintite de Z. Szekely ca descoperite întâmplător tot în apropierea cetății.

Complexele de locuire

În timpul cercetărilor din 1998 și 2000 au fost descoperite în imediata apropiere a zidurilor, sub dărâmăturile acestora, urmele a două construcții de suprafață.

Lângă zidul din marginea sudică a platoului, la adâncimea de 0,30 - 0,50 m a apărut o zonă amenajată, cu multă lipitură, fragmente de vase și zgură de fier, oase de animale etc. Pentru a ne documenta mai bine a fost deschisă S₈, la sud de S₇. S-a constatat astfel prezența unei *locuințe atelier* (L 4), cu *vatră de foc* în interior, de formă ovală și intens folosită (grosimea stratului de arsură fiind de circa 15 cm). Vatra a fost construită din lut amestecat cu piatră, fiind ușor înălțată (circa 20 cm) față de nivelul de călcare. De jur împrejur au fost așezate pietre. Lângă vatră au fost descoperite două creuzete, bucăți de zgură și minereu de fier. Tot de aici provin: un cercel și un pandantiv "secure", din bronz; două mărgelile de sticlă (una fragmentară); o nicovală mică și un cui de fier; un cârlig de undiță, tot din fier; cute de piatră; un mosorel de lut; o cantitate mare de vase ceramice, fragmentare.

Locuința a fost de formă rectangulară, cu dimensiuni de circa 4 x 3 m. (Din cauza antenei și a șanțurilor pentru cabluri, săpăturile nu s-au putut extinde și locuința nu a putut fi decopertată în totalitate). Pe latura sudică s-au păstrat mai multe pietre plate, dispuse liniar, care susțineau talpa de lemn a construcției. Așadar, credem că locuința-atelier a fost construită din bârne placate cu împletitură de nuiel și lipitură din lut amestecat cu pleavă.

În partea vestică a S₂, au existat de asemenea cel puțin două construcții asemănătoare deoarece în pământul aruncat pe pante la construirea antenei, s-au găsit cantități însemnate de lipitură, bucăți din vetrele de foc, pământ ars la roșu, bârne carbonizate și multă zgură de fier.

În S₂, tot în imediata apropiere a zidului, sub dărâmături, s-au descoperit de asemenea urmele unei *locuințe-atelier* (L5) de suprafață, marcată de cantități mari de lipitură, lemn carbonizat și cenușă. În interior erau numeroase bucăți de *zgură de fier*, un *creuzet*, un fragment de *rășniță*, o *cute*, un *vârf de săgeată* și un *cuțit* de fier, un *borcan* de dimensiuni mici și numeroase fragmente de vase modelate cu mâna și la roată.

Inventarul arheologic. În stratul de cultură, dar mai ales în pământul alunecat de pe platou peste pietrele zidului s-a descoperit o mare cantitate de vase ceramice fragmentare, obiecte de lut, fier, bronz și piatră.

Ceramica, descoperită în cantitate mare cuprinde mai toate tipurile de vase cunoscute în siturile dacice. a). *Vase modelată cu mâna* - borcane, cești tronconice cu o

toartă, străchini, fructiere etc. Majoritatea vaselor sunt ornamentate cu brăie alveolare sau crestate, butoni, linii în val, "brăduleț", alveole, linii incizate etc. Pasta conține numeroase impurități constând din pietricele, cioburi pisate, materiale organice și foarte multă mică. Culoarea lor este brună, brun-gălbuie sau roșie cărămizie. b). *Vasele modelată cu roata* au în general culoare *cenușie* și constau din fructiere, câni cu o toartă, kantaroi, strecurători, străchini, majoritatea fiind ornamentate cu linii drepte sau în val, lustruite sau incizate. Nu lipsesc nici cele de culoare roșie străchini și fructiere, unele cu urme vizibile de pictură.

Obiecte din lut și piatră: fusaiole, fragmente de râșniță, o cute din piatră.

Unelte și ustensile de fier: cuțite, o daltă, o nicovală mică, cuie, diverse accesorii gospodărești sau de ținută.

Piese de podobă: o fibulă de fier, fragmentară, de tip Latène D, cu resort bilateral scurt, sec. I a. Chr și o alta de bronz de tipul "fibulă cu ochi" folosită pe parcursul sec. I p. Chr., o verigă de bronz, mărgelile de sticlă, un pandantiv de bronz, verigi de bronz etc.

Arme: un vârf de săgeată

Oase de animale. A fost descoperit un important lot de piese ce vor fi prelucrate de specialiștii în domeniu.

Considerații finale. Pe baza stratigrafiei și a materialelor descoperite se poate spune că cetatea dacică "Jigodin I" și-a început existența în *secolul I a. Chr.* și a fost mai intens folosită în toată perioada premergătoare cuceririi romane, când a fost distrusă și incendiată. Locuințele-atelier aflate în imediata apropiere a zidurilor au fost primele distruse, urmele lor aflându-se sub pietrele rezultate din demantelare. Platoul a fost locuit însă și înainte de fortificare, respectiv în prima vârstă a fierului și pe parcursul sec. II a. Chr.

Cetatea, de mici dimensiuni, adăpostea probabil permanent în interiorul ei o garnizoană militară și un număr restrâns de civili a căror atribuții, după cum ne-o dovedesc descoperirile, erau în special cele de confecționare, (pe scară redusă) și reparare a pieselor metalice. Nu lipsesc însă nici unele din activitățile casnice, obișnuite așezărilor civile, dar și celor militare pe timp de pace. Numărul mare de vase ceramice, cuprinzând toată gama cunoscută a bucătăriei dacice, certifică prepararea alimentelor în cetate. Femeile de aici se ocupau însă și cu torsul, țesutul și probabil confecționarea îmbrăcămintei necesare soldaților. O parte din artefactele descoperite (vase ceramice, fibule, pandantive, mărgelile etc.) provin însă din ținuturile extracarpătice, uneori chiar din cetățile grecești ale Pontul Euxin, dovedind prin aceasta implicarea locuitorilor cetății în schimburile comerciale și de valori ale vremii. Bogăția și diversitatea materialelor arheologice sunt dovezi elocvente ale prosperității vieții celor ce locuiau în cetate. Posibil chiar tezaurul de la Sâncrăieni, descoperit în cariera din apropiere, să-i fi aparținut comandantului acestei fortificații.

Rolul și rostul cetății credem că era legat însă de activitatea metalurgică a ținutului. Această ocupație, dovedită de descoperirile arheologice, era specifică multor așezări dacice din Depresiunea Ciucului (Mădăraș, Racu, Dănești, Delnița, Sîntimbru, Sînsimion, Cetățuia etc). Exploatarea și prelucrarea minereurilor bogate în fier (siderit și limonit) au avut o contribuție importantă la dezvoltarea economică și politică a zonei. Nu este întâmplător faptul că întreaga depresiune este împrejmuată cu un lanț de cetăți, fiecare în așa fel amplasată încât să aibă sub supraveghere un teritoriu cât mai întins și în același timp posibilitatea de a comunica cu celelalte. Cetatea de la Jigodin I ocupă un punct cheie în acest lanț. Amplasată la limita inferioară a Ciucului de Mijloc de aici se putea supraveghea întreaga depresiune de la Sândominic până la Tușnad, fiind în același timp un punct intermediar în comunicarea dintre cetățile situate mai sus (Sândominic, Racu I și II, Ciceu, Mihăileni, Jigodin III) sau mai jos (Lelicieni, Tușnad?) de ea.

Continuarea cercetărilor arheologice atât în cetatea Jigodin I, cât și în celelalte din zonă, ar putea aduce informații deosebit de importante cu privire la rolul acestora în microsistemul zonal cât și în cel defensiv, general, al Daciei.

Dr. Viorica Crișan

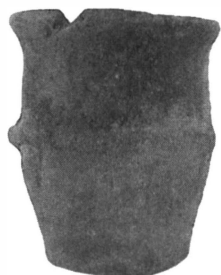
253

Borcan. Jigodin "Câmpul Morii", jud. Harghita. Sec. II a. Chr. - sec. I p. Chr. Ceramică semifină. Borcan modelat cu mâna, de culoare cenușie. Este decorat în zona diametrului maxim cu un brâu crestat și pe buză cu creștături. Db: 60 mm; Df: 50 mm; H: 100 mm. MNIT, Nr. Inv. 075.

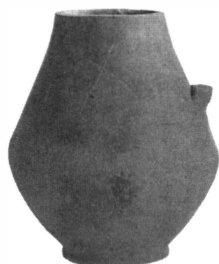
254

Borcan. Jigodin "Câmpul Morii", jud. Harghita. Sec. II a. Chr. - sec. I p. Chr. Ceramică grosieră. Borcan modelat cu mâna, de culoare brun-închisă. Db: 50 mm; Df: 45 mm; H: 80 mm. MNIT, Nr. Inv. VD.029.

255

Borcan. Jigodin "Câmpul Morii", jud. Harghita. Sec. II a. Chr. - sec. I p. Chr. Ceramică grosieră. Borcan din pastă grosieră, modelat cu mâna, de culoare brun-închisă. Db: 70 mm; Df: 50 mm; H: 8 mm. MNIT, Nr. Inv. VD.049.

256

Fragment cană. Jigodin "Câmpul Morii", jud. Harghita. Sec. II a. Chr. - sec. I p. Chr. Ceramică fină. Fragment de cană modelat cu roata, de culoare cenușie, cu angobă cenușiu închis; corp globular și o toartă. MNIT, Nr. Inv. VD.026.

257

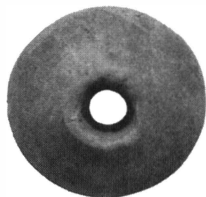
Mosorel. Jigodin "Câmpul Morii", jud. Harghita. Sec. II a. Chr. - sec. I p. Chr. Ceramică semifină. Mosorel modelat cu mâna, de culoare brun-roșcată. L: 30 mm. MNIT, Nr. Inv. VD.010.

258

Fusaiolă. Jigodin "Câmpul Morii", jud. Harghita. Sec. II a. Chr. - sec. I p. Chr. Ceramică grosieră. Fusaiolă modelată cu mâna, de culoare brună. Este decorată cu alveole. D: 40 mm; H: 35 mm. MNIT, Nr. Inv. VD.071.

259

Fusaiolă. Jigodin "Câmpul Morii", jud. Harghita. Sec. II a. Chr. - sec. I p. Chr. Ceramică fină. Fusaiolă modelată cu mâna, de culoare brună. D: 40 mm; H: 37 mm. MNIT, Nr. Inv. VD.027s.

260

Mărgică. Jigodin "Câmpul Morii", jud. Harghita. Sec. II a. Chr. - sec. I p. Chr. Mărgică păstrată fragmentar, din pastă vitroasă, fină, de culoare cenușiu închis. Pe mijloc, prezintă o bandă decorată cu roz, roșu, galben și negru. MNIT, Nr. Inv. VD.025.

261

Mărgică. Jigodin "Câmpul Morii", jud. Harghita. Sec. II a. Chr. - sec. I p. Chr. Mărgică din pastă vitroasă fină, cu dungi oblice, albastre, portocalii și albe. D: 13 mm. MNIT, Nr. Inv. VD.031.

262

Vârf undiță. Jigodin "Câmpul Morii", jud. Harghita. Sec. II a. Chr. - sec. I p. Chr. Vârf de undiță din fier. L: 25 mm. MNIT, Nr. Inv. VD.021.

Așezarea dacică fortificată de la Merești, Județul Harghita

Situl arheologic în discuție se află la extremitatea sud-estică a localității Merești, la o distanță de circa 15 km de aceasta. Geografic este poziționat în ramura nordică a Munților Perșani, la întrepătrunderea acestora cu platoul vulcanic al Munților Harghitei, într-o zonă cu păduri de foioase (fag, carpen, alun) și pajiști montane întinse. Aici, pe malul stâng al pârâului Vârghiș, la intrarea acestuia în cheile cu același nume, pe platoul vulcanic numit "Câmpul Pietrei" și pe înălțimea "Dâmbul Pipașilor" (cota 745 m), (primul cu fâneață al doilea împădurit), se întinde cunoscuta așezare dacică fortificată.

Bogățiile ținutului (terenuri pentru practicarea agriculturii și creșterii animalelor, lemn, pietre de construcții, argile, minereuri de fier, sare etc.), dar și posibilitățile de apărare și protecție au atras oamenii în aceste locuri în mai toate epocile istorice. Astfel pe lângă așezarea cercetată de noi, care la rândul ei cunoaște mai multe epoci istorice (epoca bronzului, epoca dacică, cu trei faze de locuire, sec. VII VIII, XII -XIII), sunt cunoscute și alte descoperiri. În peșterile din Cheile Vârghișului, unele din ele aflate la doar 150 m de așezarea dacică (Peștera Mare, Peștera Calului), sunt urme de locuire din paleoliticul mijlociu până în evul mediu. De asemenea, în imediata apropiere, spre nord-est, tot pe "Câmpul Pietrei", se află ruinele unei biserici medievale, în jurul căreia s-au descoperit fragmente de vase din sec. XII - XIV. Posibil ca aici să-și fi avut obârșia satul Merești, mutat mai târziu pe valea Homorodului Mic, într-o zonă cu posibilități mai bune de comunicare și de practicare a agriculturii.

Cercetările arheologice începute în anul 1986 s-au desfășurat de-a lungul a mai multor campanii, ultima având loc, după o întrerupere de șapte ani, în 2001. Drumul de acces greu practicabil, lipsa posibilităților de aprovizionare cu alimente (pe o rază de circa 15 km nu există nici o localitate) și fondurile reduse, fac extrem de dificilă organizarea unei tabere de cercetare arheologică. Cu toate acestea încă mai sperăm ca săpăturile să continue deoarece suprafața cercetată nu reprezintă nici 10% din așezare. Numărul mare de complexe precum și bogăția materialelor arheologice aduc de fiecare dată satisfacții deosebite și informații suplimentare cu privire la viața cotidiană a dacilor din aceste ținuturi.

Descrierea așezării.

"Dâmbul Pipașilor", care de altfel constituie "acropola" așezării, este de formă conică și are de jur-împrejur mai multe terase, (18), unele de mici dimensiuni (4 x 6 m), altele ceva mai mari (60 x 12 m) iar pe vârful un platou, (6 x 7m), toate de origine antropogenă și cu urme de locuire. Pantele sale de sud-est, sud, vest și nord-vest sunt deosebit de abrupte, coborând în Cheile Vârghișului sub forma unor adevărați pereți de stâncă. Deși la prima vedere pare doar o moviță în comparație cu munții din jur, de pe platou se deschide o priveliște panoramică ce cuprinde trecerea dinspre valea Homorodului Mic spre valea Vârghișului, terminația de sud-vest a unei ramificații a marelui platou vulcanic al Harghitei, (podiuș carstic numit "Câmpul Pietrei") și poiana ce se găsește la sud de chei, respectiv punctul de vărsare a pârâului Hidegasău (Hidegaszpataka) în Vârghiș.

"Dâmbului Pipașilor" este flancat înspre sud-vest de vârfurile "Merca" (cota 1002 m) și Tiva (cota 945 m), iar înspre est de "Malul de Sus" (cota 936 m). Între pantele acestuia din urmă și cele nord-estice ale dâmbului se întinde așezarea propriu-zisă, marcată spre nord vest de "Șanțul Tătarilor" (șanț, val de pământ și palisadă), cu o lungime de circa 330 m și înspre sud-est de pantele abrupte ale cheilor. Distanța dintre fortificație și pantele cheilor este în medie de 100 m, suprafața totală a așezării antice ("acropolă" și "Câmpul

* Cercetările arheologice au fost conduse pe parcursul anilor 1986-1990 de Ștefan Ferenczi (responsabil) și Viorica Crișan; din 1991 cercetările au fost conduse de Viorica Crișan, iar la ultima campanie colectivul a fost completat cu noi membri: Cristina Popescu (MCR) și Darvas Lorand (Muzeul Secuiesc al Ciucului).

Pietrei") depășind 3 ha. O bună parte din "Câmpului Pietrei" este relativ plan, doar înspre est urcă într-o pantă lină spre poalele muntelui "Malul de Sus". Sondajele executate în diverse puncte au scos la lumină material arheologic de factură dacică. La poalele "Dâmbului Pipașilor", în sectorul sudic, se află un izvor carstic, cu debit constant de apă (folosit probabil și în antichitate), iar înspre "Malul de Sus" se văd două adâncituri de formă circulară care ar putea fi urmele unor cisterne.

Săpături arheologice s-au efectuat doar pe "acropolă" (platoul superior și terasa nr.5) și peste fortificație.

Platoul superior este format dintr-o stâncă masivă ce a fost tăiată și nivelată. Accesul pe el se putea face numai dinspre est, celelalte laturi fiind practic pereți înalți (înspre sud-vest și vest de peste 5 m) de stâncă. Aici a existat o locuință (turn) a cărei ocupații aveau probabil și sarcina de supraveghere a zonei. Contururile ei nu au putut fi bine determinate, (circa 5 x 3 m), fragmentele de lipitură cu urme de nuiele și bârne fiind răspândite pe toată suprafața (6 x 7 m). În perimetrul respectiv au fost descoperite fragmente de vase, unele modelate cu roata și pictate, oase de animale, o țință de fier, fragmente de râșniță și bucăți mari de lemn carbonizat. Cronologic, toate piesele aparțin sec. I a. Chr. - I p. Chr. Ca atare construcția respectivă a fost folosită în ultima fază de locuire dacică. Lipsa materialelor mai vechi ne îndreptățește să credem că o astfel de construcție nu a existat și în fazele anterioare de locuire. Suprafața fiind redusă, probabil că orice refacere a fost precedată de curățarea și nivelarea stâncii.

Spre sud, vest și nord de acest platou stâncos pantele coboară abrupt circa 40 - 50 m după care apar acele mici platforme (terase), 13 la număr, toate cu urme de locuire. Sub aceste platforme pereții pătrund prăpăstios în Vârghiș, înălțimea lor fiind pe alocuri de peste 70 m. Spre est și nord-est au fost amenajate, din imediata apropiere a platoului, alte 5 terase, ce coboară în trepte, ultima fiind cea mai mare, pe care de altfel s-au și făcut săpături arheologice.

Terasa nr. 5. Aceasta este de formă semiovală cu axul lung pe direcția nord-vest, sud-est (60 m) și cel scurt pe direcția nord-est, sud-vest (12 m). La ambele capete ale axului lung terenul este prăpăstios, iar spre nord-est și est, pantele destul de abrupte mai coboară circa 30 m până în "Cîmpul Pietrei". Accesul spre deal se făcea pe latura de est-sud-est a terasei nr. 5, spre care urca un drum tăiat în unele porțiuni în stâncă, lat (în porțiunile mai bine păstrate) de circa 2,20 m și flancat în partea de sud-vest de o creastă stâncoasă, utilizată probabil pentru supraveghere.

Pe această terasă au fost deschise mai multe secțiuni însumând o suprafață de 188 mp. De remarcat este faptul că în ultima fază de locuire dacică (a doua jumătate a sec. I a. Chr. - I p. Chr.), terasa a fost lărgită și întărită pe marginea dinspre pantă cu un zid de piatră (nefasonată) amestecată cu pământ, lat de 2 m și gros înspre terasă de 0,40 - 0,50 m iar înspre pantă de 0,80 - 1 m.

Făcând un bilanț al cercetărilor de până acum trebuie să spunem că au fost decoperțate total sau parțial 16 complexe, din care 14 locuințe, o groapă rituală și un cuptor menajer, la care se adaugă trei vetre de foc construite în afara locuințelor. Trebuie să recunoaștem că cercetările din anul 2001 ne-au permis să clarificăm o supoziție anterioară și să revenim cu o rectificare de ordin cronologic și anume existența a trei faze de locuire dacică. Datorită unei situații fericite au fost descoperite trei locuințe suprapuse parțial: 7-8 (la 0,40 - 0,60 m), 9 (vatra și podeaua la 0,80 - 0,90 m) și 10 (vatra și podeaua la 1,10 - 1,20 m), toate distruse de incendii. Între nivelul doi și trei stratul de distrugere este foarte consistent: lipitură și vase arse până la vitrificare, bârne carbonizate și multă cenușă. În ansamblu locuirea dacică se întinde pe perioada a două secole și jumătate, respectiv a doua jumătate a sec. II a. Chr. - sec. I p. Chr., fără a putea preciza cu exactitate momentul încheierii primei faze. Observațiile stratigrafice și a fazelor de construire a complexelor se realizează cu destul de multă dificultate din cauza rădăcinilor groase de copaci care le-au

Merești. Vederi generale

1. Așezarea dacică fortificată
2. Dâmbul Pipașilor
3. Fortificația "Șanțul Tătarilor"

Merești

1. Cisterne

2. Locuința 11 - Detaliu

dislocat precum și din cauza alunecării terasei spre pantele nord-estice. Mai mult adâncimea stratului de cultură variază în funcție de structura terenului. Astfel, dacă în partea superioară adâncimea maximă este de doar 0,40 - 0,50 m, după care urmează stânca, în cea inferioară coboară până la 1,30 m. În consecință încadrarea cronologică a complexelor descoperite este următoarea: L3 și L10 fac parte din prima fază de locuire (a doua jumătate a sec. II a. Chr. - începutul sec. I a. Chr.); L6, L9, L13 și Gr.1 din a doua fază de locuire (prima jumătate a sec. I a. Chr.) și L1, L1a (platou), L2, L7 - 8, L11, L12 din ultima fază (a doua jumătate a sec. I a. Chr. - sec. I p. Chr.). Construcția numerotată L7-8 este situată în zona centrală a T, și a fost mai degrabă un atelier cu două încăperi. În prima era un cuptor menajer, iar în a doua trei vetre de foc în jurul cărora s-au descoperit mai multe creuzete și zgură de fier.

Fără a descrie fiecare locuință în parte amintim doar că toate sunt construcții de suprafață realizate din bârne placate cu nuiele și tencuite cu lut. În majoritatea lor se păstrează părți din podeaua amenajată din lut bătătorit. Cu excepția locuinței nr. 6, toate au avut în interior vatră de foc în preajma căreia, fără excepție erau una sau două cești-opaiț așezate cu gura în jos.

Atât în locuințe cât și în stratul de cultură a fost descoperit un bogat și variat inventar arheologic constând din: vase ceramice modelate cu mâna (cești-opaițe, borcane, străchini, strecurători, fructiere, castroane, farfurii, capace, oale, cupe etc.); vase ceramice modelate cu roata (strecurători, străchini, fructiere, oale simple sau cu două torți, vase de provizii, câni cu o toartă, capace, kantaroi etc), de culoare cenușie sau roșie, unele pictate; unelte și ustensile de fier (cuțite, cuie, dălțițe, seceri, furculițe și frigări, inele de coasă, verigi, un fragment de balanță); arme și piese de harnașament (vârfuri de săgeți și sulită, pinteni); unelte și ustensile de lut (fusaiole, instrumente pentru modelat ceramica, jetoane); unelte de piatră (cute, rășnițe, instrumente pentru ornamentarea vaselor); obiecte de podoabă și piese vestimentare (mărgele, de sticlă sau lut, fibule de fier, bronz și argint, pandantive de bronz, oglinzi, cercei de bronz și argint, cataramă); unelte și instrumente de os (străpungătoare, prășele, un fluier fragmentar); monede (trei denari republicani romani, anii 123 a. Chr., 83 a. Chr. și 48 a. Chr.); un lot foarte consistent paleofaunistic.

Fortificația sau "Șanțul Tătarilor", care delimitează așezarea în partea nord-vestică, a fost secționată în două locuri dar niciodată secțiunile nu au fost suficient de lungi pentru a putea clarifica stratigrafia existentă în afara fortificației. Motivele acestei nerealizări au fost independente de noi, deoarece nu am reușit să obținem acordul proprietarilor de teren. În principiu ea este formată din *șanț*, (spre nord, în forma literei V, lat de 1,50 m și adânc de 0,70 m), *val* (spre sud, rezultat din pământul aruncat din șanț, cu miez ars la roșu, lat de 5,20 m) și *palisadă*. Diferența actuală de nivel dintre fundul șanțului și vârful valului este de 2 m. Toate materialele descoperite (în general fragmente de vase) certifică ridicarea fortificației în ultima fază a locuirii dacice.

Considerații finale. Așezarea dacică de la Merești a ocupat o poziție strategică pe drumul ce făcea legătura între depresiunea Odorheului Secuiesc și cea a Țării Bârsei. Folosit până aproape în zilele noastre acesta cobora de-a lungul Vârghișului până în defileul Oltului de la Racoș și de acolo mai departe spre Țara Bârsei și spre regiunile extracarpătice. Acest fapt i-a conferit pe parcursul existenței ei și sarcini militare, evidente de altfel și în construcțiile specifice (șanț și val cu palisadă) ridicate în scopul apărării. Dacă de pe "acropolă" ("Dâmbul Pipașilor") se putea supraveghea o zonă destul de vastă, de pe vârful muntelui "Malul de Sus" sau de pe celelalte amintite se vedeau spre nord-vest cetățile de la Bădeni și Odorheiu Secuiesc și spre sud-est cea de la Biborțeni și toată Depresiunea Baraoltului. Ca atare, izolarea așezării a fost doar aparentă, în realitate ea se integra perfect în obișnuita strategie a construcțiilor defensive din sistemul de apărare a statului dac. Artefactele descoperite în așezare, în ansamblu sau în particular, sunt însă mărturia unei vieți cotidiene obișnuite așezărilor civile în general. Având o viață economică prosperă,

populația de aici era orientată cu precădere spre cultivarea pământului și creșterea animalelor. Acest fapt este argumentat de uneltele și resturile paleofaunistice descoperite. Analiza acestora din urmă ne vorbește de preponderența animalelor domestice (87,55%) în economia așezării în comparație cu a celor de vânat (12,45%). Dintre acestea cele mai numeroase rezultă a fi fost bovinele care erau crescute atât pentru carne și subproduse, cât și pentru muncile agricole și transport. Urmează apoi, cu procente ridicate, suinele și ovinele, ultimele deosebit de importante, nu atât pentru necesarul de carne cât pentru subprodusele pe care le asigurau - laptele și lâna.

Diferitele unelte și ustensile descoperite în locuințe sau în preajma acestora ne vorbesc de practicarea pe scară largă a meșteșugurilor casnice cotidiene: torsul și țesutul. Numărul mare de instrumente pentru modelat ceramica, dar și folosirea unor ornamente identice (unicat ca mod de exprimare) pe mai multe tipuri de vase (adevărate seturi formate din farfurii, străchini, fructiere, cupe etc.) ne îndreptățesc să credem în existența propriilor olari și a atelierelor aferente. O consecință a practicării meșteșugului pe plan local este poate și numărul impresionant de vase ceramice descoperite. Dacă așezarea este deficitară în ceva atunci sigur nu veselă. Modelate cu mâna sau roata acestea acoperă toată gama cunoscută a bucătăriei dacice tradiționale: vase mari de provizii, oale pentru prepararea și păstrarea alimentelor, străchini, farfurii și fructiere pentru servirea mesei, pahare, cupe și căni pentru servirea și păstrarea lichidelor, capace, strecurători etc. Nu este lipsit de interes faptul că unele din vase sunt totuși obținute pe calea comerțului, fie din așezările similare situate în ținuturile extracarpatiche, fie din cetățile grecești ale Pontului Euxin. Acestea, dar și alte piese (fibulele, pandantivele, oglinzile, mărgelile de sticlă, cerceii de bronz sau argint, monedele etc.) ne indică o bună angrenare a localității în relațiile comerciale ale timpului, cu tot ce presupuneau ele: achiziționare, produse destinate schimbului și poate chiar persoane calificate în acest sens.

Administrându-și bine resursele naturale și umane, putem spune că locuitorii așezării de la Merești au avut o economie prosperă, de-a dreptul înfloritoare, pe tot parcursul celor două secole de dinaintea cuceririi romane. Intrată în granițele Provinciei Dacia, așezarea își încetează existența în timpul sau imediat după al doilea război cu romanii. Părăsirea localității s-a făcut în grabă, o bună parte din obiectele care le-au aparținut locuitorilor rămânând pe loc.

Dr. Viorica Crișan

263

264

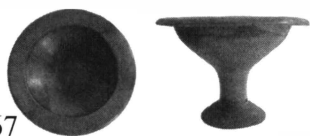
265

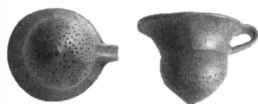
266

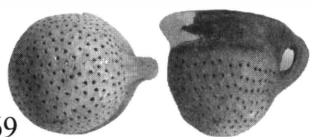
267

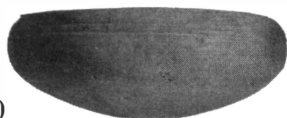
268

269

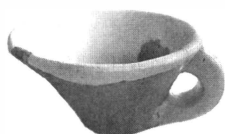
270

271

272

Borcan. Merești, com. Merești, jud. Harghita. Sec. II a. Chr. - sec. I p. Chr. Ceramică grosieră. Modelat cu mâna. Culoare cenușie. Decorat, în jumătatea superioară cu un brâu alveolat. Df: 50 mm; Db: 75 mm; H: 150 mm. MNIT, Nr. Inv. VD.3.

Borcan. Merești, com. Merești, jud. Harghita. Sec. II a. Chr. - sec. I p. Chr. Ceramică grosieră. Modelat cu mâna. Culoare brun-roșcată. Decorat în jumătatea superioară cu brâu segmentat de butoni; deasupra acestuia sunt incizați brăduți, delimitați de butoni. Db: 220 mm; Df: 165 mm; H: 360 mm. MNIT, Nr. Inv. VD.033.

Borcan. Merești, com. Merești, jud. Harghita. Sec. II a. Chr. - sec. I p. Chr. Ceramică grosieră. Modelat cu mâna. Culoare brun închisă. Db: 60 mm; Df: 40 mm; H: 105 mm. MNIT, Nr. Inv. V.26760.

Fragment de kantharos. Merești, com. Merești, jud. Harghita. Sec. II a. Chr. - sec. I p. Chr. Ceramică fină. Modelat la roată. Culoare roz-cenușie, angobă cărămizie deschis, pictat cu benzi late de culoare roșie. Df: 40 mm; Db: 100 mm; H: 7 mm. MNIT, Nr. Inv. VD.635.

Fructieră. Merești, com. Merești, jud. Harghita. Sec. II a. Chr. - sec. I p. Chr. Ceramică fină. Modelată la roată. Culoare cenușie; cu buza lată, evazată, picior elegant cu două perforații circulare. Decorată cu linii lustruite, dispuse în zig-zag pe buză și în interior. Db: 240 mm; Dp: 115 mm. MNIT, Nr. Inv. 4812.

Strecurătoare. Merești, com. Merești, jud. Harghita. Sec. II a. Chr. - sec. I p. Chr. Ceramică fină. Modelată cu roata. Culoare cenușie. Db: 17 mm; H: 125 mm. MNIT, Nr. Inv. VD.398.

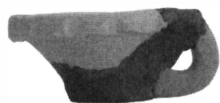
Strecurătoare. Merești, com. Merești, jud. Harghita. Sec. II a. Chr. - sec. I p. Chr. Ceramică semifină. Modelată cu mâna. Culoare brun-roșcată, cu buza evazată și o toartă. Db: 125 mm. MNIT, Nr. Inv. 5203.

Fragment de strachină. Merești, com. Merești, jud. Harghita. Sec. II a. Chr. - sec. I p. Chr. Ceramică fină. Modelată cu roata. Culoare cenușie, cu buza dreaptă invazată. Decorat cu două linii excizate sub buză. Db: 150 mm. MNIT, Nr. Inv. VD.477.

Strachină. Merești, com. Merești, jud. Harghita. Sec. II a. Chr. - sec. I p. Chr. Ceramică fină. Cu corp globular, buza trasă în interior și culoarea cenușie. Db: 175 mm; Df: 65 mm; H: 67 mm. MNIT, Nr. Inv. VD.474.

Ceașcă opaiț. Merești, com. Merești, jud. Harghita. Sec. II a. Chr. - sec. I p. Chr. Ceramică semifină. Modelată cu mâna. Culoare brun-deschisă. Df: 55 mm; Db: 115 mm; H: 55 mm. MNIT, Nr. Inv. VD.40.

273

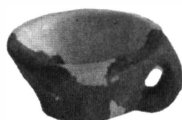
274

275

276

277

278

279

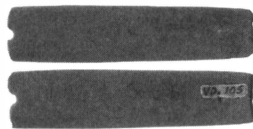
280

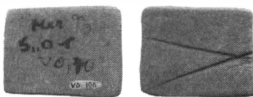
281

282

283

Ceașcă opaiț. Merești, com. Merești, jud. Harghita. Sec. II a. Chr. - sec. I p. Chr. Ceramică semifină. O toartă. Modelată cu mâna. Culoare brun-închisă. Prezintă urme de ardere secundară. Marginea buzei este decorată cu alveole. Pe fund este decorată cu linii incizate. Df: 35 mm; Db: 70 mm; H: 30 mm. MNIT, Nr. Inv. VD.37.

Ceașcă-opaiț. Merești, com. Merești, jud. Harghita. Sec. II a. Chr. - sec. I p. Chr. Ceramică semifină. Modelată cu mâna. Culoare brun-deschisă. Db: 130 mm; Df: 54 mm; H: 57 mm. MNIT, Nr. Inv. VD.1.

Ceașcă. Merești, com. Merești, jud. Harghita. Sec. II a. Chr. - sec. I p. Chr. Ceramică semifină. Modelată cu mâna. Culoare brun-deschisă, cu buza evazată și o toartă. Db: 125 mm; Df: 47 mm; H: 65 mm. MNIT, Nr. Inv. VD.2.

Ceașcă opaiț. Merești, com. Merești, jud. Harghita. Sec. II a. Chr. - sec. I p. Chr. Ceramică semifină. Cu o toartă. Modelată cu mâna. Culoare brun-deschisă. Urme de ardere secundară. Df: 5 mm; Db: 75 mm; H: 37 mm. MNIT, Nr. Inv. VD.36. V. Crișan, Dacii din estul Transilvaniei, Sf. Gheorghe, 2000, pl. 45/1.

Borcan miniatural. Merești, com. Merești, jud. Harghita. Sec. II a. Chr. - sec. I p. Chr. Ceramică semifină. Modelat cu mâna. Culoare brun deschisă, decorat cu butoni. Df: 13 mm; Db: 18 mm; H: 18 mm. MNIT, Nr. Inv. VD.10.

Capac. Merești, com. Merești, jud. Harghita. Sec. II a. Chr. - sec. I p. Chr. Ceramică semifină. Modelat cu mâna. Culoare cărămizie. D: 70 mm; H: 65 mm. MNIT, Nr. Inv. VD.060.

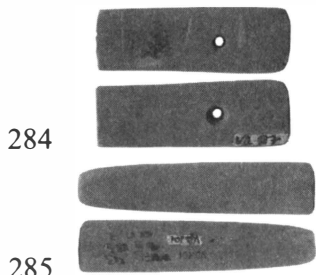
Instrument pentru modelarea ceramicii. Merești, com. Merești, jud. Harghita. Sec. II a. Chr. - sec. I p. Chr. Ceramică semifină. Culoare brun-cenușie. Lb: 45 mm; H: 45 mm. MNIT, Nr. Inv. V.41080.

Instrument pentru modelarea ceramicii. Merești, com. Merești, județul Harghita. Sec. II a. Chr. - sec. I p. Chr. Ceramică semifină. Culoare brun-cenușie. Lbază: 70 mm; H: 60 mm. MNIT, Nr. Inv. 5426. V. Crișan, Dacii din estul Transilvaniei, Sf. Gheorghe, 2000, pl. 91/3.

Cute. Merești, com. Merești, jud. Harghita. Sec. II a. Chr. - sec. I p. Chr. Din gresie, fusiformă. L: 160 mm. MNIT, Nr. Inv. VD.106.

Cute. Merești, com. Merești, jud. Harghita. Sec. II a. Chr. - sec. I p. Chr. Din gresie, cu secțiunea patrulateră. L: 83 mm. MNIT, Nr. Inv. VD.105.

Cute. Merești, com. Merești, jud. Harghita. Sec. II a. Chr. - sec. I p. Chr. Din gresie, cu secțiunea patrulateră. Decorată cu două linii dispuse în "X". L: 72 mm; LA: 55 mm. MNIT, Nr. Inv. VD.108.

284

Cute. Merești, com. Merești, jud. Harghita. Sec. II a. Chr. - sec. I p. Chr. Din gresie, cu secțiunea patrulateră. L: 46 mm. MNIT, Nr. Inv. VD.87.

285

Cute. Merești, com. Merești, jud. Harghita. Sec. II a. Chr. - sec. I p. Chr. Din gresie, fusiformă. L: 90 mm. MNIT, Nr. Inv. VD.101.

286

Fusaiolă. Merești, com. Merești, jud. Harghita. Sec. II a. Chr. - sec. I p. Chr. Ceramică fină. Culoare brun-închisă. D: 34 mm; H: 14 mm. MNIT, Nr. Inv. VD.16. V. Crișan, Dacii din estul Transilvaniei, Sf. Gheorghe, 2000, pl. 92/3.

287

Fusaiolă. Merești, com. Merești, jud. Harghita. Sec. II a. Chr. - sec. I p. Chr. Ceramică fină. Culoare cenușie, bine lustruită. D: 35 mm; H: 25 mm. MNIT, Nr. Inv. VD.19. V. Crișan, Dacii din estul Transilvaniei, Sf. Gheorghe, 2000, pl. 92/4.

288

Fusaiolă. Merești, com. Merești, jud. Harghita. Sec. II a. Chr. - sec. I p. Chr. Ceramică semifină. Culoare cărămidie. D: 36 mm; H: 40 mm. MNIT, Nr. Inv. VD.11.

289

Fusaiolă. Merești, com. Merești, jud. Harghita. Sec. II a. Chr. - sec. I p. Chr. Ceramică fină. Culoare cenușie. D: 40 mm; H: 25 mm. MNIT, Nr. Inv. VD.12.

290

Fusaiolă. Merești, com. Merești, jud. Harghita. Sec. II a. Chr. - sec. I p. Chr. Ceramică semifină. Culoare cărămidie. D: 40 mm; H: 25 mm. MNIT, Nr. Inv. VD.13.

291

Ac. Merești, com. Merești, jud. Harghita. Sec. II a. Chr. - sec. I p. Chr. Bronz. Secțiunea rotundă. L: 88 mm. MNIT, Nr. Inv. VD.67.

292

Cercel. Merești, com. Merești, jud. Harghita. Sec. II a. Chr. - sec. I p. Chr. Bronz. Bară răsucită, cu secțiunea romboidală. D: 35 mm. MNIT, Nr. Inv. VD.57. V. Crișan, Dacii din estul Transilvaniei, Sf. Gheorghe, 2000, pl. 111/10.

293

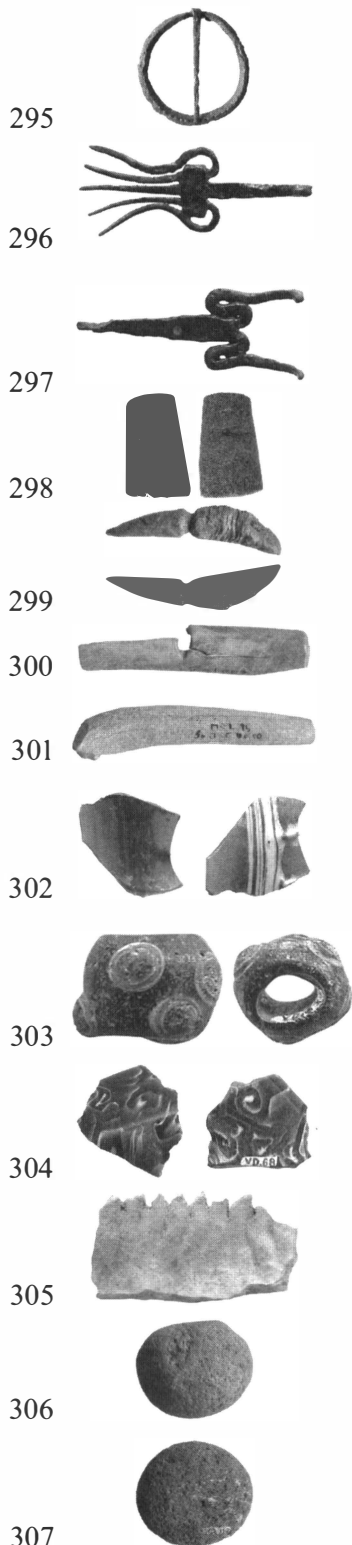

Fibulă. Merești, com. Merești, jud. Harghita. A II-a jum. a sec. I a. Chr. - prima jum. a sec. II p. Chr. Puternic profilată, de tip răsăritean, cu resort spiralat, portagrafa plină și arcu ornamentat cu două noduri. MNIT, Nr. Inv. VD.063. V. Crișan, Dacii din estul Transilvaniei, Sf. Gheorghe, 2000, pl. 114/8.

294

Fibulă. Merești, com. Merești, jud. Harghita. Sec. II a. Chr. - sec. I p. Chr. Cu resort bilateral (fibulă soldătească), cu coardă interioară, arcu simplu și portagrafa plină, de formă trapezoidală. MNIT, Nr. Inv. 5395. V. Crișan, Dacii din estul Transilvaniei, Sf. Gheorghe, 2000, pl. 113/7.

Cataramă. Merești, com. Merești, jud. Harghita. Sec. II a. Chr. - sec. I p. Chr. Fier, rotundă, secțiunea patulateră. Ax: 50 x 47 mm. MNIT, Nr. Inv. 5245. V. Crișan, Dacii din estul Transilvaniei, Sf. Gheorghe, 2000, pl. 110/15.

Frigare. Merești, com. Merești, jud. Harghita. Sec. II a. Chr. - sec. I p. Chr. Fier, cu cinci dinți cu vârfurile curbate. L: 85 mm. MNIT, Nr. Inv. 5320. V. Crișan, Dacii din estul Transilvaniei, Sf. Gheorghe, 2000, pl. 100/7.

Frigare. Merești, com. Merești, jud. Harghita. Sec. II a. Chr. - sec. I p. Chr. Fier, cu doi dinți puternic curbați. MNIT, Nr. Inv. 5321. V. Crișan, Dacii din estul Transilvaniei, Sf. Gheorghe, 2000, pl. 100/8.

Os prelucrat. Merești, com. Merești, jud. Harghita. Sec. II a. Chr. - sec. I p. Chr. L: 37 mm. MNIT, Nr. Inv. VD.84.

Piesă os. Merești, com. Merești, jud. Harghita. Sec. II a. Chr. - sec. I p. Chr. Os prelucrat, bine ascuțit la unul din capete. L: 80 mm. MNIT, Nr. Inv. VD.85.

Fragment de fluier. Merești, com. Merești, jud. Harghita. Sec. II a. Chr. - sec. I p. Chr. Os. L: 65 mm. MNIT, Nr. Inv. VD.89.

Piesă neterminată. Merești, com. Merești, jud. Harghita. Sec. II a. Chr. - sec. I p. Chr. Corn. L: 170 mm. MNIT, Nr. Inv. 78.

Fragment vas sticlă. Merești, com. Merești, jud. Harghita. Sec. II a. Chr. - sec. I p. Chr. Sticlă fină, transparentă. Culoare mov. Decorat cu dungi în relief, verticale, benzi de culoare albă, dispuse orizontal și vertical. L: 37 mm; LA: 30 mm. MNIT, Nr. Inv. VD.072.

Mărgică. Merești, com. Merești, jud. Harghita. Sec. II a. Chr. - sec. I p. Chr. Pastă vitroasă, fină. Culoare bleu-marin. Decorată cu ochiuri bleau-marin, înconjurată de două dungi fine, albe. D: 10 mm. MNIT, Nr. Inv. VD.74.

Fragment sticlă. Merești, com. Merești, jud. Harghita. Sec. II a. Chr. - sec. I p. Chr. Sticlă fină. Culoare mov, cu irizații albe și negre. L: 33 mm; LA: 28 mm. MNIT, Nr. Inv. VD.68.

Obiect neterminat. Merești, com. Merești, jud. Harghita. Sec. II a. Chr. - sec. I p. Chr. Piatră, asemănător unui pieptene cu nouă zimți scurți. L: 65 mm. MNIT, Nr. Inv. VD.061.

"Ghiulea". Merești, com. Merești, jud. Harghita. Sec. II a. Chr. - sec. I p. Chr. Piatră de râu, rotunjită. D: 65 mm. MNIT, Nr. Inv. VD.110_.

"Ghiulea". Merești, com. Merești, jud. Harghita. Sec. II a. Chr. - sec. I p. Chr. Piatră de râu, rotunjită. D: 80 mm. MNIT, Nr. Inv. VD.110.

Păuleni – Ciomortan
(sat Șoimeni / Csikcsomortán, com. Păuleni-Ciuc, jud. Harghita)

La cca. 5 km nord-est de municipiul Miercurea-Ciuc, lângă satul Șoimeni (*Csikcsomortán* în limba maghiară), pe un promontoriu cunoscut sub numele local *Vărdomb* (*Dealul Cetății*), se află bine cunoscutul sit arheologic – așezarea fortificată *Păuleni-Ciomortan*. Aceasta este situată la poalele de vest a Munților Ciucului, între cursul superior al Oltului și Izvorul Trotușului, ultimul asigurând legătura între Depresiunea Ciucului și Moldova. De remarcat și faptul că așezarea se află în dreptul pasului Vlăhița care, traversând Munții Hargitei, leagă Depresiunea Ciucului de centrul Transilvaniei.

Situl a fost descoperit și consemnat științific drept cetate dacică în perioada interbelică, de către arheologul clujean Alexandru Ferenczi. Primele săpături arheologice au fost întreprinse aici în anul 1954 de Muzeul Secuiesc al Ciucului, iar apoi, în anii 1956, 1960 și 1967, de către Muzeul Național Secuiesc sub conducerea lui Székely Zoltán. Cercetările întreprinse atunci au stabilit că de fapt, aici a fost o așezare locuită în mai multe perioade, cu mult înaintea dacilor. Prima locuire a fost atribuită civilizației eneolitice *Cucuteni-Arșud*. Ulterior, după cum reieșea din săpăturile efectuate de Székely Zoltán, așezarea a fost locuită de comunitățile culturii *Cotofeni*, ca apoi, în perioada mijlocie a epocii bronzului, aici să se stabilească purtătorii culturilor *Ciomortan* și *Wietenberg*. Székely Zoltán nu a reușit însă să stabilească cu exactitate dacă vestigiile acestor două manifestări culturale ale epocii bronzului aparțineau locuirilor distincte sau doar uneia singure combinând două componente culturale. Fortificațiile așezării – valuri și șanțuri de apărare – au fost încadrate în epoca bronzului, fără alte precizări. Contrar aprecierii lui Al. Ferenczi, săpăturile din anii '50 - '60 nu au descoperit vestigii dacice, deși, conform unor informații mai vechi, acestei așezări i-ar fi aparținut o sabie din fier și câteva monede romane.

Trebuie menționat că primele săpături arheologice din această așezare s-au efectuat pe suprafețe mici, ceea ce nu a permis descoperirea unor locuințe sau a altor complexe. De fapt, cercetările se limitaseră la stabilirea principalelor perioade de locuire, cel mai notabil rezultat al investigațiilor fiind descoperirea unei manifestări culturale din epoca bronzului, introdusă la scurt timp în circuitul științific sub numele de „*cultura Ciomortan*” (termen derivat de la una dintre variantele denumirii maghiare ale satului Șoimeni – *Csomortán*).

După ce săpăturile au fost abandonate, așezarea a atras numeroși căutători de antichități, care, prin săpăturile lor neautorizate, au adus prejudicii irecuperabile acestui important sit arheologic.

În anii 1999 – 2002, Muzeul Carpaților Răsăriteni, în colaborare cu Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei, Institutul Român de Tracologie și Complexul Muzeal județean Neamț, a reluat cercetările din această așezare. De această dată, cercetările s-au efectuat pe suprafețe mari, urmărindu-se atât succesiunea depunerilor arheologice cât și gruparea vestigiilor în spațiu. Noile cercetări s-au încununat cu succese remarcabile. Confirmând o bună parte din concluziile făcute de către Székely Zoltán, ele au adus și o serie de noi aspecte și precizări importante.

Astfel, spre deosebire de aprierea anterioară, conform căreia prima locuire în

așezare ar aparține unei faze “destul de târziu” a culturii Ariușd-Cucuteni, s-a precizat că aceasta, de fapt, datează din perioada timpurie a culturii menționate (A_2).

S-a mai constatat că, după prima locuire Ariușd-Cucuteni, de lungă durată, a urmat una episodică aparținând aceleiași culturi. Cercetările recente au scos în evidență faptul că între locuirile de tip *Ariușd-Cucuteni* și *Coțofeni*, așezarea a fost locuită de un grup de purtători ai culturii *Bodroghkeresztúr*. În ceea ce privește vestigiile din epoca bronzului, plecând de la constatări stratigrafice indubitabile, noile cercetări au demonstrat că la începutul perioadei mijlocii a acesteia, așezarea a fost locuită succesiv, de două comunități distincte, întâi de purtătorii grupului *Ciomortan*, iar apoi – de cei ai culturii *Wietenberg*. Mai mult, s-a constatat că, ceea ce a fost considerat o cultură distinctă Ciomortan, reprezintă de fapt un aspect local al culturii *Costișa* răspândită în principal în zona subcarpatică a Moldovei.

În ceea ce privește fortificațiile așezării (șanțuri și valuri), noile cercetări au precizat că acestea au fost construite de purtătorii culturii *Costișa*, nefiind totodată exclusă, ulterior ele să fi fost reamenajate de purtătorii culturii *Wietenberg*, iar mai târziu, de daci. De altfel, săpăturile efectuate în 1999-2002 au scos la iveală și fragmente de vase ceramice dacice izolate, fără să se poată preciza dacă acestea aparțin unei locuiri propriu-zise sau se datorează doar unei prezențe dacice episodice în acest sit.

În lumina cercetărilor efectuate până în prezent, evoluția așezării de la Păuleni-Ciomortan se prezintă în felul următor. Inițial, pe locul respectiv a existat un promontoriu natural, de formă ovală, cu suprafața de cca. 50 x 80 m și înalt de cca. 3 m. Din sud promontoriul era mărginit de o pantă accentuată și adâncă a văii pâraului Remetea – afluent al Oltului. La nord, în imediata apropiere a promontoriului, curgea alt pârau (Nyirpataka) – afluent al Remetei. Aceste împrejurări confereau condiții prielnice locuirii umane, vecinătatea celor două pâraie asigurând accesul nelimitat la apă potabilă, iar altitudinea promontoriului protejându-i pe locuitori de umiditatea văii pâraului Nyirpataka. Fiind ferit de potențialii inamici, acest loc oferea bune condiții de securitate: accesul în așezare a fost ușor de controlat, din sud ea fiind limitată de o pantă accentuată a văii Remetei, din nord – de pâraul Nyirpataka și malul înalt al promontoriului. Din vest singura cale de acces spre promontoriu trecea printr-o șă îngustă de cca. 15 m. În același timp, așezarea avea poziție importantă în ceea ce privește legăturile cu teritoriile din jur: pe cursul ambelor pâraie din vecinătatea sa, se putea ajunge ușor la principala arteră hidrografică din zonă – râul Olt, legătură care înlesnea accesul în toată Depresiunea Ciucului, inclusiv la bogatele zăcămintele de cupru de la Bălan aflate la cca. 25 km spre nord. Adăugăm și faptul că acest loc se află în mijlocul uneia dintre cele mai importante căi de legătură dintre Moldova, Depresiunea Ciucului și centrul Transilvaniei.

Toate aceste considerente și poate multe altele pe care arheologii încă nu le-au deslușit, au determinat un grup de purtători ai culturii Ariușd-Cucuteni, în faza sa de început – în a doua jumătate a mileniului V a. Chr., să întemeieze aici prima așezare. Urmele acesteia sunt reprezentate de un strat de depuneri menajere gros de până la 0,8 m. Acestui nivel de locuire îi aparțin urmele a șase locuințe incendiate, dispuse una lângă alta. Ele au fost construite din lemn masiv și apoi lutuite. Printre dărâmăturile locuințelor s-au găsit numeroase vase ceramice fragmentate, adesea pictate, precum și obiecte de uz casnic, unelte, arme, podoabe și diverse obiecte de cult.

În faza următoare de locuire Ariușd-Cucuteni, locuințele au fost de structură ușoară și erau construite mai aproape de partea centrală a platoului promontoriului. Materialul ceramic descoperit în interiorul acestora este de calitate mai proastă, specia ceramică pictată întâlnindu-se mult mai rar.

Aproximativ în prima jumătate a mileniului IV a. Chr., purtătorii culturii Ariușd-Cucuteni au părăsit așezarea, locul lor la scurt timp după aceea fiind ocupat de purtătorii culturii *Bodroghkeresztúr*. Noii locuitori ai așezării au avut aici o locuire de scurtă durată, ale

1

2

3

Păuleni - Ciomortan. Vederi generale
 1. Dinspre est; 2. Dinspre vest; 3. Dinspre nord

1

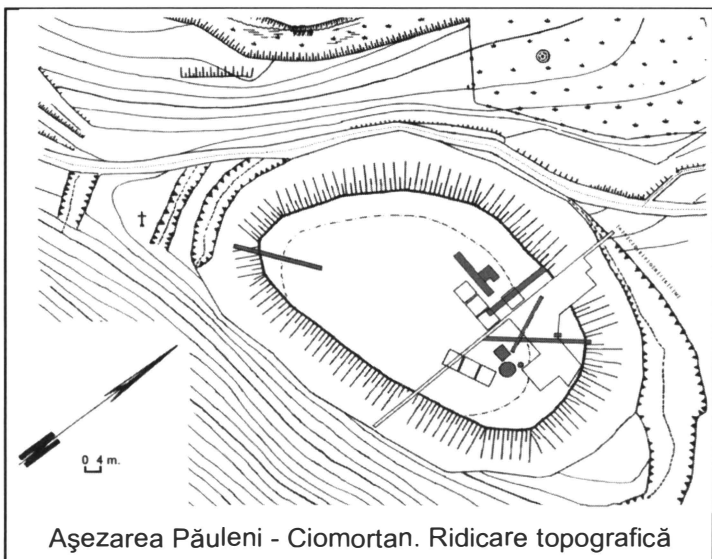
2

Păuleni - Ciomortan. Profilul valului de apărare

De jos în sus se observă secvențe stratigrafice succesive: prima, de culoare roșie, reprezintă rămășițele unei locuințe Ariușd-Cucuteni, a doua, de culoare negricioasă -

cărei urme sunt atestate de fragmente ceramice izolate.

Următoarea locuire îi aparține fazei de început a culturii *Coțofeni* datând din ultimele secole ale mileniului IV a. Chr. Vestigiile din această perioadă dezvăluie o locuire mai puțin consistentă decât cea din vremea culturii Ariușd-Cucuteni. Au fost cercetate urmele unei locuințe ușoare, de tip sălaș. Urmele de locuire ale comunității culturii *Coțofeni* includ de asemenea numeroase fragmente de vase ceramice, unelte de silex și o figurină modelată din lut.

Atât cât rezultă din cercetările de până acum, pe parcursul perioadei timpurii a epocii bronzului (perioada cuprinsă aproximativ între a. 3.000 și 2.200 a. Chr.), așezarea de la Păuleni-Ciomortan nu a fost locuită.

O dată cu începutul perioadei mijlocii a epocii bronzului, în așezarea de la Păuleni-Ciomortan se stabilește o comunitate aparținând culturii *Costișa* (datând aproximativ din perioada cuprinsă între anii 2.200 și 2.000 a. Chr.). După cum arată cercetările de până acum, acestui grup îi aparține meritul de a fi amenajat primele construcții de apărare ale așezării. Accesul din vest în așezare a fost barat de două șanțuri transversale. Din vest, nord și est așezarea a fost apoi înconjurată de un val de un șanț în formă de potcoavă. Cercetările au adus date concludente privind modul de construire a valului de apărare. Inițial, purtătorii culturii *Costișa* au ridicat un val de dimensiuni mici compus din lut galben scos din șanț și o palisadă în fața acestuia. După ce valul a fost bine tasat, construirea lui a fost întreruptă, fapt atestat de descoperirea unei vetre amenajate pe panta sa interioară. Apoi, în fața acestui val a fost construită o palisadă. În timpul săpăturilor s-a observat foarte limpede că stâlpii acesteia au perforat straturile de locuire Ariușd-Cucuteni și respectiv *Coțofeni*. Deasupra valului a fost construită o structură din stâlpi de lemn, peste care apoi a fost ridicat valul de pământ. Pe măsura tasării și alunecării acestuia, se adăugau periodic alte straturi de pământ, care se observă în secțiunea transversală a valului sub forma unor secvențe stratigrafice distincte. În prezent, diferența de nivel dintre coama valului și exteriorul așezării depășește 7 m. Această diferență a fost alcătuită de altitudinea naturală a promontoriului (cca. 3 m), de înălțimea valului construit (cca. 3 m) și de adâncimea șanțului de apărare. Dacă admitem că în timp valul s-a tasat și parțial a alunecat (fiind greu de estimat cu cât s-a redus înălțimea valului din această cauză), trebuie să apociem că așezarea reprezenta în acea perioadă o adevărată fortăreață.

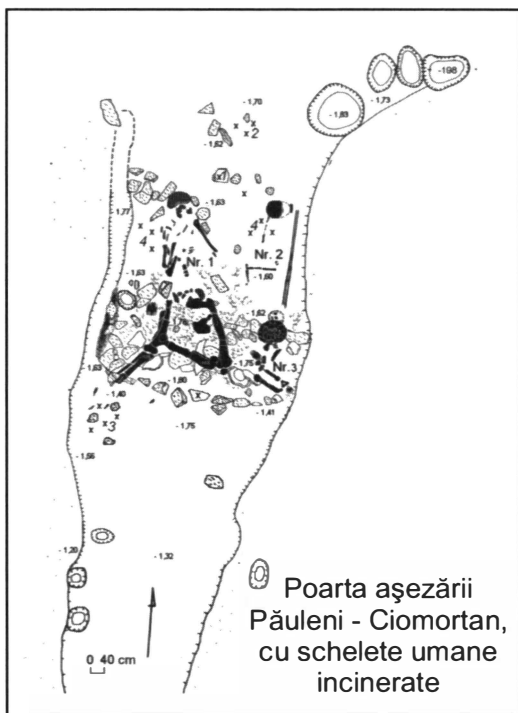
Care să fi fost rostul unei astfel de fortificații? Se știe că, de obicei, așezările fortificate erau înconjurată de un număr de așezări deschise. Ele au fost centre ale unor entități teritoriale și serveau drept locuri de refugiu. Până în prezent însă, în jurul sitului de la Păuleni-Ciomortan nu a fost găsită nici o altă așezare aparținând culturii *Costișa*. Mai mult, în toată Depresiunea Ciucului nu se cunoaște o altă așezare aparținând acestei culturi. În aceste condiții, având în vedere poziția geografică deosebită pe care o ocupă acest sit, trebuie să admitem – cu titlu de ipoteză – că rostul așezării fortificate de la Păuleni-

Ciomortan era acela de a controla una dintre cele mai importante căi de legătură dintre Depresiunea Ciucului și Moldova. Este posibil că pe această cale pătrundea în Moldova cuprul de la Bălan. De altfel, în Moldova unde nu există zăcăminte importante de cupru, chiar în cadrul culturii Costișa sunt cunoscute numeroase obiecte confecționate din acest metal, cele mai importante dintre acestea fiind reunite în depozitul de topoare de la Borlești, jud. Bacău, în depunerea de brățări de la Seliște, jud. Neamț, precum și altele. Evident, rămâne ca viitoarele cercetări să arate în ce măsură această ipoteză este valabilă.

În partea de nord-est a așezării au fost descoperite urmele unui culuar lat de 0,8 - 1,3 m, ce traversa valul de apărare. Culuarul pleca din marginea interioară a valului, unde se unea cu o construcție de la care s-au păstrat o groapă ovală (1,9 x 5 m) și mai multe gropi de stâlpi și pari. În interiorul acestei construcții se aflau numeroase fragmente de vase ceramice, oase de animale și două fragmente de oase umane: unul de mandibulă iar altul, de calotă craniană. După ce traversa partea cea mai înaltă a valului, culuarul se deschidea unindu-se cu palisada. Pereții culuarului au fost consolidați de stâlpi înfipti în pământ. Acolo unde acesta traversa cea mai înaltă parte a valului, pe fundul său, într-un strat de cenușă neagră, au fost găsite resturi a trei oameni incinerati – un adult și doi copii. Scheletul individului adult era culcat pe partea stângă, în poziție ușor chircită, cu capul îndreptat spre exteriorul așezării (spre NNE). Scheletul unuia dintre copii se afla în dreptul capului și a zonei pectorale a celui adult și era culcat pe partea dreaptă în poziția chircită. Scheletul celui de-al doilea copil se afla în dreptul picioarelor celui adult, în aceeași poziție. Alături de cele trei schelete au fost găsite opt vase ceramice, dintre care numai unul era întreg, restul fiind sparte.

La reconstituirea acestui complex trebuie ținut cont de următoarele elemente: interiorul culuarului, mai ales în partea sa inferioară, conținea numeroase urme de lemn ars; o parte din fragmentele vaselor depuse întregi în acest complex, se aflau sub scheletele celor trei indivizi; scheletele umane se aflau într-o poziție care sugerează că după ce au fost depuse, ele au mai fost mișcate; în partea superioară a umpluturii culuarului, deasupra celor trei schelete umane, se aflau numeroase dale de piatră; umplutura culuarului de deasupra scheletelor era alcătuită din lut ars la roșu.

Plecând de la aceste observații se poate deduce că la început, culuarul a fost folosit drept poartă, iar apoi, probabil înaintea părăsirii așezării, destinația sa a fost schimbată, el devenind locul unui ritual soldat cu sacrificii umane. Acolo unde poarta traversa partea cea mai înaltă a valului de apărare, a fost ridicată o construcție de lemn, poate un turn. Aceasta se sprijinea pe stâlpii înfipti în pământ de ambele laturi ale culoarului și pare să fi avut cel puțin trei niveluri. Primul nivel îl constituia fundul culoarului, al doilea era format din podea de lemn, suspendată - pe acest din urmă nivel, după toate probabilitățile, au fost depuși cei trei defuncți și vasele ceramice. În sprijinul acestei ipoteze vine faptul că sub scheletele umane s-au găsit urme de bârne arse, fragmente de vase ceramice, iar poziția defuncților, deși păstra conexiuni anatomice

1

2

Păuleni - Ciomortan. Profilele valului de apărare

1. Profilul de vest al secțiunii 1; se observă urmele palisadei
2. Profilele longitudinal și transversal ale valului;
jos se observă dărâmăturile locuinței Ariușd - Cucuteni

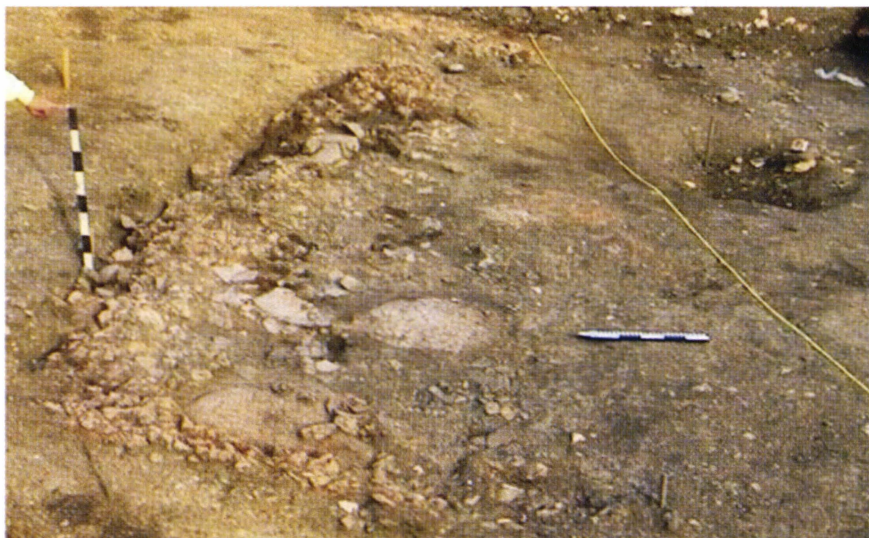

Păuleni - Ciomortan. Poarta așezării (complex 13)

1. Vedere de sus
2. Vedere dinspre sud-est

1

2

3

Păuleni - Ciomortan. Locuințele culturii Wietenberg

1. Vedere asupra locuințelor 8, 9 și 10
2. Locuința 7, cu dărâmăturile pereților
3. Locuința 7, după îndepărtarea dărâmăturile pereților

Păuleni - Ciomortan. Locuința 7 a culturii Wietenberg. Detalii

normale, părea ușor nefirească.

Al treilea nivel pare să fi fost format dintr-un cadru de lemn și dale de piatră. Peste acesta din urmă, a fost depus pământ din val. Restul culuarului (la sud și nord de construcția de lemn) rămânea deschis. Toate acestea sugerează că după ce defuncții au fost depuși pe podeaua suspendată, construcția a fost incendiată. După ce construcția a lut foc și a început să se prăbușească, corpurile celor trei defuncți – înaintea dezintegrării – precum și vasele depuse alături, au căzut pe fundul culuarului. Focul a fost atât de puternic, încât oasele umane s-au calcinat, culoarea vaselor ceramice sparte în timpul prăbușirii construcției s-a modificat, iar pământul ce suprapunea complexul, a căpătat culoarea roșie – fapt datorat arderii acestuia într-un mediu bogat în oxigen (de fapt culoarea roșie reprezintă oxidul de fier din conținutul lutului).

Până în prezent, în așezarea de la Păuleni-Ciomortan nu au fost găsite urme de locuințe aparținând culturii Costișa. Deși de multe ori, în timpul cercetării, au fost observate aglomerări de fragmente ceramice, oase de animale și fragmente de lutuială, toate acestea în poziție secundară. După toate probabilitățile, locuințele culturii Costișa au fost distruse de locuirea din perioada imediat următoare.

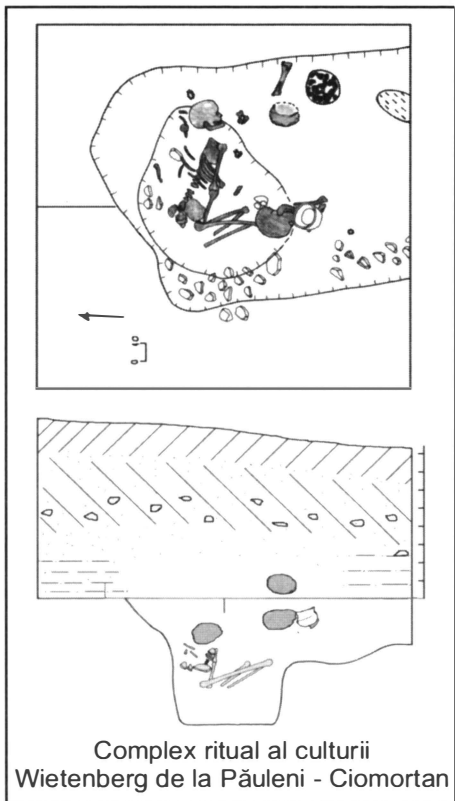
Cea mai reprezentativă categorie de materiale arheologice aparținând culturii Costișa este constituită de vasele ceramice. Gama olăriei acestei culturi cuprinde vase de forme și dimensiuni diferite, adesea decorate – prin tehnici și motive variate. O categorie aparte o reprezintă *amforele* – vase relativ mari, lucrate din pastă fină, având fundul îngust, corpul globular și gâtul cilindric înalt. Amforele au câte două toate prinse de buză și umăr. De formă asemănătoare, însă de dimensiuni mult mai mici (până la 10 cm înălțime), sunt așa-zisele *amforete*. Se întâlnesc de asemenea *boluri* și *străchini* lucrate și ele din pastă fină. Vasele lucrate din pastă grosieră, destinate după toate probabilitățile gătitului, sunt *oale* și *borcane* – recipiente lucrate din lut în amestec cu cioburi pisate și nisip, cu gura larg deschisă. Adesea, exteriorul acestor vase – iar mai rar și interiorul – sunt acoperite cu striatii. Decorul întâlnit pe vasele ceramice ale culturii Costișa este realizat în trei tehnici principale – incizie, împunsătură și aplicație în relief. Motivele realizate prin incizie sau împunsături redau figuri geometrice considerate drept simboluri ale fertilității și fecundității – triunghiul și romburi umplute cu împunsături sau hașurate – încadrate în compoziții sugerând simboluri solare: crucea și cercul cu raze. Motivele realizate în relief sunt brâuri simple, alveolare sau crestate dispuse de obicei sub buza vaselor, precum și diverse preminențe cilindrice sau conice prinse de corp.

Vestigiile culturii Wietenberg descoperite la Păuleni-Ciomortan sunt deosebit de bogate. Acestea datează din perioada sa timpurie (faza a II-a după N. Chidioșan, sau A2 după N. Boroffka), marcând probabil momentul pătrunderii acesteia în Depresiunea Ciucului din centrul Transilvaniei. În date absolute, în stadiul actual al cercetării, acest moment s-ar situa aproximativ între anii 2.000 – 1.800 a. Chr. Deși cercetarea este departe de a fi epuizat suprafața așezării, pot fi emise câteva ipoteze de lucru privind organizarea așezării Wietenberg. O dată pătrunși în sud-estul Transilvaniei, purtătorii acestei culturi, fiind preocupați de preluarea controlului asupra celor mai importante puncte strategice, au ocupat așezarea de la Păuleni-Ciomortan. Rămâne deocamdată neclar dacă ei i-au determinat pe predecesorii lor să părăsească așezarea sau au găsit-o deja părăsită. După toate probabilitățile, ei au reparat fortificațiile vechi și și-au construit locuințele pe panta interioară a valului de apărare. Pe de o parte, astfel de dispunere a locuințelor, asigura mai multă protecție locuitorilor în fața eventualului inamic care ar fi atacat așezarea aruncând de la distanță pietre și săgeți cu foc, iar pe de alta, conferea adăpost în fața vântului.

Cele mai consistente urme de locuire Wietenberg au fost descoperite pe panta interioară a valului de apărare, în partea de est și nord-est a așezării. Aici au fost cercetate patru locuințe, trei complexe rituale și câteva gropi menajere.

Locuințele culturii Wietenberg au fost amenajate pe panta interioară a valului de

apărare, distanța dintre ele fiind de 0,4 – 0,6 m. Având în vedere adâncimea mică la care au fost descoperite – între 0,3 și 0,6 m de la suprafața actuală a terenului – locuințele s-au conservat surprinzător de bine. Inițial, în timpul săpăturilor, deasupra acestor locuințe au apărut aglomerări mari de bolovani de piatră neprelucrate. După îndepărtarea pietrelor au apărut dărâmăturile pereților circumscrie perimetrelor dreptunghiulare ale locuințelor. Acestea se prezentau sub forma unor aglomerări de fragmente de lipitură arsă, cu amprente de pari și nuiile împletite, dar și cu fețe drepte și netede. Sub dărâmăturile pereților, au apărut vase ceramice întregi sau sparte pe loc, precum și numeroase fragmente ceramice izolate, piese de piatră, os, corn și bronz. După ce umplutura locuințelor a fost cercetată și dislocată, s-a constatat că ele au fost ușor adâncite în panta valului și aveau dimensiuni cuprinse între 3 x 1,8 și 4 x 2 m. La nivelul podelelor, în fiecare locuință, au apărut vetre lutuite, de formă circulară sau ovală (câte două în trei locuințe, iar într-una – trei) și gropi de stâlpi despuse în principal pe marginile locuințelor. Toate aceste observații permit reconstituirea fidelă a locuințelor. Inițial locul unde urma să fie ridicate locuințele a fost nivelat prin săparea în panta valului – până la 0,3 m adâncime, apoi au fost înfipite în pământ stâlpi de rezistență, de care au fost prinși pereții formați din pari și nuiile împletite.

Structura de lemn, a fost acoperită de lut bine amestecat cu apă, nisip și pleavă. Este greu de stabilit cum au fost realizate acoperișurile acestor locuințe. Având în vedere faptul că deasupra dărâmăturilor pereților se aflau aglomerări de piatră, se poate presupune că acoperișurile se sprijineau pe bare de lemn transversale și au fost formate din substanțe organice (stuf, fân, piei?), iar ca acoperișul să nu fie luat de vânt, deasupra acestuia au fost depuse pietre destul de grele. Locuințele erau încălzite cu ajutorul vetrelor și trebuie să admitem că podelele și pereții, au mai fost acoperite cu piei sau covoare de lână, așa cum sugerează numeroasele observații etnografice. Altfel, ar fi greu de imaginat cum puteau locuitorii acestei așezări să suporte iernile grele pentru care este renumită zona.

Un interes deosebit îl reprezintă urmele unor complexe de cult descoperite în imediata vecinătate a locuințelor. Astfel, la distanța de 1 m de una dintre locuințe, spre coama valului, au fost urmărite vestigiile unei construcții dreptunghiulare (1,3 x 1,8 m) marcată de gropi de stâlpi ce au perforat valul de apărare. În cuprinsul acestei construcții au fost găsite câteva vase ceramice Wietenberg sparte pe loc. În colțul de sud-vest a construcției se afla o groapă circulară puțin adâncă, pe fundul căreia se afla în poziție chircită scheletul unui copil de 6 luni. Alături de scheletul copilului se aflau două pietre mari neprelucrate și câteva fragmente ceramice de factură Wietenberg. Este puțin probabil ca acest complex să fi fost un mormânt obișnuit, întrucât - fapt bine cunoscut - purtătorii acestei culturi practicau ritul funerar diferit, cel al incinerăției, înmormântându-și defuncții în spații funerare distincte de așezări, în necropole plane. După toate probabilitățile, acest complex atestă sacrificiul unui copil – obicei bine cunoscut în preistorie dar și mai târziu.

Alt complex legat de sacrificiu uman a fost descoperit aproape de marginea interioară a valului de apărare, în partea de est a așezării. Aici erau depuse două cranii

umane, iar sub ele un schelet uman întreg. Între cele două cranii, se afla un vas ceramic atribuit culturii Wietenberg.

O depunere rituală a fost descoperită și în partea de nord-est a așezării, la marginea interioară a valului de apărare. Aceasta era formată din două vase ceramice specifice culturii Wietenberg, depuse împreună într-o groapă îngustă puțin adâncă. La gura unuia dintre vase se afla o roțiță de car votiv lucrată din lut ars. Plecând de la interpretarea carelor și roțițelor drept simboluri solare trebuie admis că depunerea respectivă a fost legată de un ritual dedicat unei divinități solare. De altfel, printre cele mai la îndemână argumente în favoarea unei astfel de interpretări îl poate reprezenta binecunoscuta și larg răspândita imagine a lui Helios – divinitate solară în mitologia antică – străbătând cerul într-un car.

În incinta așezării a fost cercetat un complex a cărui destinație rămâne nelămurită. Urmele acestuia au fost formate din mai multe gropi de stâlpi săpate în stâncă, dispuse circular (diametrul acestui cerc fiind de 3 m) și de o groapă de stâlp în mijlocul cercului. După toate probabilitățile, aici se afla o construcție de formă circulară având acoperișul conic, marginile căruia se sprijineau pe stâlpii de rezistență a pereților, iar partea centrală (vârful conului) – pe stâlpul central. În interiorul acestui complex au fost găsite fragmente ceramice aparținând culturilor Costișa și Wietenberg.

În prezent, așezarea preistorică de la Păuleni-Ciomortan, deși una dintre cele mai amplu cercetată din zonă, este departe de a fi cercetată exhaustiv. Ea ascunde încă multe taine și dispune de un potențial științific extraordinar de valoros. Continuarea cercetărilor în această așezare ar putea să contribuie decisiv la o mai bună cunoaștere a preistoriei acestui areal. Gradul bun de conservare a vestigiilor, paleta cronologică și culturală bogată, dimensiunile relativ mici, precum și poziția geografică deosebită care pune în evidență relațiile dintre Moldova și Transilvania, recomandă acest sit drept un bun laborator de cercetare a civilizațiilor din eneolitic și epoca bronzului. Pe de altă parte, apropierea de obiective turistice cu potențialul turistic ridicat, pot transforma acest sit într-un punct de atracție turistică deosebită.

Bibliografie:

Székely Z., *Cultura Ciomortan*. În: Aluta, 1970, p. 71 - 76.

V. Cavruc, *Noi cercetări în așezarea Păuleni (1999 - 2000). Raport preliminar. Prezentare generală*. În: Angustia, 5, 2000, p. 99 - 102.

Gh. Lazarovici, A.S. Luca, D. Buzea, C. Suciu, *Descoperirile Cucuteni-Ariușd de la Păuleni*. În: Angustia, 5, 2000, p. 103 - 130.

V. Cavruc, Gh. Dumitroaia, *Descoperirile aparținând aspectului cultural Ciomortan de la Păuleni (campaniile 1999 - 2000)*. În: Angustia, 5, 2000, p. 131 - 154.

V. Cavruc, M. Rotea, *Locuirea Wietenberg de la Păuleni (campaniile 1999 - 2000)*. În: Angustia, 5, 2000, p. 155 - 172.

Cultura Costișa în contextul epocii bronzului din România/The Costișa Culture Within the Romanian Bronze Age Cultural Context. Catalog de expoziție. Coordonatori V. Cavruc și Gh. Dumitroaia, Piatra-Neamț, 2001.

Gh. Lazarovici, V. Cavruc, A.S. Luca, D. Buzea, C. Suciu, *Descoperirile neolitice de la Păuleni. Campaniile 2001*. În: Angustia, 7, 2002, p. 19 - 40.

V. Cavruc, D. Buzea, *Noi cercetări privind epoca bronzului în așezarea Păuleni (Ciomortan). Campaniile din anii 2001 - 2002. Raport preliminar*. În: Angustia, 7, 2002, p. 41 - 88.

V. Cavruc, *Noi considerații privind grupul Ciomortan*. În: Angustia, 7, 2002, p. 89 - 98.

Dr. Valeriu Cavruc

Support. Păuleni-Ciomortan, sat Șoimeni, com. Păuleni-Ciuc, jud. Harghita. Eneolitic. Cultura Ariușd-Cucuteni. Ceramică.

Partea superioară tronconică, piciorul gol în forma de pâlnie în jumătatea inferioară și cilindric în cea superioară. Piciorul are în partea superioară două orificii circulare. Pictată în exterior și interior cu alb pe fond roșu. Motive ornamentale: spirale și semicercuri.

H: 350 mm; Dg: 275 mm.

MCR, Nr. Inv. 7325.

G. Lazarovici, D. Buzea, V. Cavruc, S. A. Luca, C. Suciu, *Descoperirile eneolitice de la Păuleni. Campania 2001*. În: *Angustia*, 7, 2002, p. 19 - 41, Pl. IX / 1 - 1a.

308

Polonic. Păuleni-Ciomortan, sat Șoimeni, com. Păuleni-Ciuc, jud. Harghita. Eneolitic. Sfârșitul mil. V - începutul mil. IV a.

Chr. Cultura Ariușd-Cucuteni. Ceramică semifină. Pictat cu alb și negru pe fond roșu. Motive - arcuri, linii frânte și drepte. Capătul cozii rupt în vechime. L: 200 mm.

MCR, Nr. Inv. 7038.

G. Lazarovici, D. Buzea, V. Cavruc, S. A. Luca, C. Suciu, *Descoperirile eneolitice de la Păuleni. Campania 2001*. În: *Angustia*, 7, 2002, p. 19 - 41, Pl. IX / 3.

309

Fragment de suport. Păuleni-Ciomortan, sat Șoimeni, com. Păuleni-Ciuc, jud. Harghita. Eneolitic. Mil. V - IV a. Chr. Cultura Ariușd-Cucuteni. Ceramică fină. În exterior pictată cu alb, roșu și negru, în interior - cu negru.

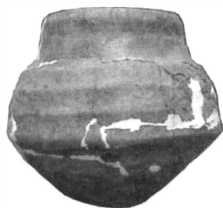
Dg: 440mm; Gr: 12 mm.

MCR, Nr. Inv. 3379.

Gh. Lazarovici, A. S. Luca, D. Buzea, C. Suciu, *Descoperirile Cucuteni - Ariușd de la Păuleni*. În: *Angustia*, 5, 2000, p. 122, pl. XI, 3.

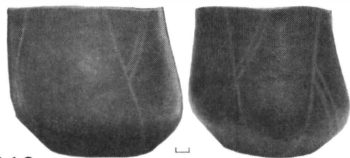
310

311

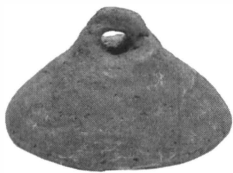
Bol. Păuleni-Ciomortan, sat Șoimeni, com. Păuleni-Ciuc, jud. Harghita. Eneolitic. Sfârșitul mil. V – începutul mil. IV a. Chr. Cultura Ariușd-Cucuteni. Ceramică grosieră. Corp bitronconic, gât cilindric. Exteriorul bine netezit. Decorat cu caneluri late orizontale și cu pictura albă pe fond roșu. H: 105 mm; Dmax: 115 mm. MCR, Nr. Inv. 5208.

312

Bol. Păuleni-Ciomortan, sat Șoimeni, com. Păuleni-Ciuc, jud. Harghita. Eneolitic. Cultura Cucuteni-Ariușd. Ceramică fină. Pictat cu motive formate din linii unghiulare albe pe fond roșu. În interior cu roșu. H: 99 mm; Dmax: 105 mm. MCR, Nr. Inv. 3480.

313

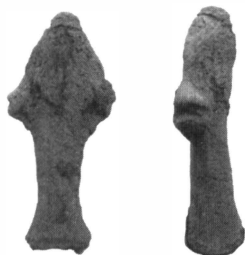
Capac. Păuleni-Ciomortan, sat Șoimeni, com. Păuleni-Ciuc, jud. Harghita. Eneolitic. Sfârșitul mil. V – începutul mil. IV a. Chr. Cultura Ariușd-Cucuteni. Ceramică semifină. Formă conică. În partea superioară o urechiușă de prindere. H: 56 mm, D: 111 mm. MCR, Nr. Inv. 5299.

314

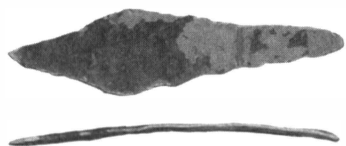
Idol antropomorf. Păuleni-Ciomortan, sat Șoimeni, com. Păuleni-Ciuc, jud. Harghita. Eneolitic. Sfârșitul mil. V – începutul mil. IV a. Chr. Cultura Ariușd-Cucuteni. Lut ars. Corp conic. Brațele sunt redată prin două conuri orizontale, iar capul – cu un con vertical dat ușor pe spate. În zona abdomenului o împunsătură circulară (ombilic?), iar mai jos – o proeminență conică (falus?). Mai aproape de partea inferioară a piesei este realizată o altă împunsătură. Probabil reprezintă un idol de sex masculin. H: 72 mm; LA: 21 mm; Grmax: 34 mm. MCR, Nr. Inv. 7043. G. Lazarovici, D. Buzea, V. Cavruc, S. A. Luca, C. Suciuc, *Descoperirile eneolitice de la Păuleni. Campania 2001*. În *Angustia*, 7, 2002, p. 19 – 41, Pl. IX / 2.

315

Figurină antropomorfă. Păuleni-Ciomortan, sat Șoimeni, com. Păuleni-Ciuc, jud. Harghita. Eneolitic. Mil. V – IV a. Chr. Cultura Ariușd-Cucuteni. Os. Capul marcat printr-o incizie circulară. H: 70mm; LA: 33mm. MCR, Nr. Inv. 5733. Gh. Lazarovici, A. S. Luca, D. Buzea, C. Suciuc, *Descoperirile Cucuteni - Ariușd de la Păuleni*. În: *Angustia*, 5, 2000, p. 121, pl. X, 2

316

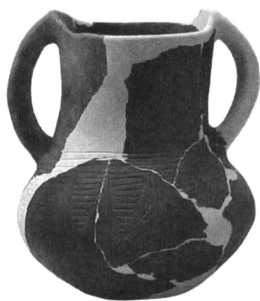
Pumnal. Păuleni-Ciomortan, sat Șoimeni, com. Păuleni-Ciuc, jud. Harghita. Eneolitic. Sfârșitul mil. V – începutul mil. IV a. Chr. Cultura Ariușd-Cucuteni. Cupru. Lama de formă rombică. Mănerul rupt în vechime. L: 88 mm; LA: 24 mm; GR: 2 mm. MCR, Nr. Inv. 6914. G. Lazarovici, D. Buzea, V. Cavruc, S. A. Luca, C. Suciuc, *Descoperirile eneolitice de la Păuleni. Campania 2001*. În: *Angustia*, 7, 2002, p. 19 – 41, Pl. XII / 10.

317

Amforă. Păuleni-Ciomortan, sat Șoimeni, com. Păuleni-Ciuc, jud. Harghita. Perioada mijlocie a epocii bronzului. Sec. XXII-XX a. Chr. Cultura Costișa - Ciomortan. Ceramică semifină. Corp bitronconic, gât cilindric. Două toarte în bandă, prinse de buză și partea superioară a umerilor. Decorat la baza gâtului cu o bandă orizontală incizată umplută cu împunsături verticale, o linie incizată care constituie baza a 10 triunghiuri incizate pe umeri, cu vârful în jos, umplute cu șiruri orizontale de împunsături. H: 318 mm. MCR, Nr. Inv. 7306.

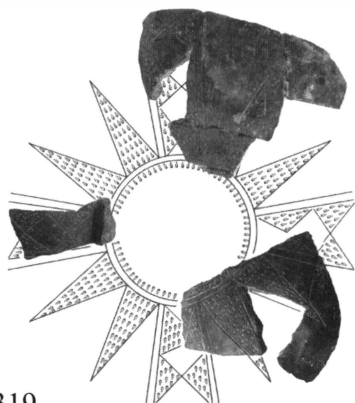
V. Cavruc, D. Buzea, *Noi cercetări privind epoca bronzului în așezarea de la Păuleni (Ciomortan). Campaniile din anii 2001 - 2002.* În: *Angustia*, 7, p. 41 - 48, Pl. V / 3.

318

Amforă. Păuleni-Ciomortan, sat Șoimeni, com. Păuleni-Ciuc, jud. Harghita. Perioada mijlocie a epocii bronzului. Sec. XXII-XX a. Chr. Cultura Costișa-Ciomortan. Ceramică fină. Corp globular, gât cilindric. Două toarte în bandă ușor supraînălțate prinse de buză și baza gâtului. Decorate la bază gâtului-trei linii orizontale, sub ele - triunghiuri cu vârful în jos hașurate orizontal. Între triunghiuri - 4 grupuri verticale de linii drepte. H: 174 mm; Df: 70 mm; Dgât: 92 mm. MCR, Nr. Inv. 7272.

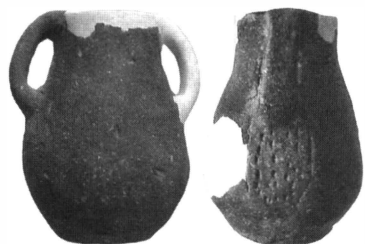
V. Cavruc, D. Buzea, *Noi cercetări privind epoca bronzului în așezarea de la Păuleni (Ciomortan). Campaniile din anii 2001 - 2002.* În: *Angustia* 7, p. 41 - 48, Pl. V / 4.

319

Amforă fragmentată. Păuleni-Ciomortan, sat Șoimeni, com. Păuleni-Ciuc, jud. Harghita. Perioada mijlocie a epocii bronzului. Sec. XXII - XX a. Chr. Cultura Costișa. Ceramică fină. Decorată prin incizii și incrustare cu alb. Motivul ornamental sugerează simbolul solar și cel al fertilității /fecundității. MCR, Nr. Inv. 5639.

Cultura Costișa în contextul epocii bronzului din România. Piața - Neamț, 2001, pl. nr. 69.

320

Amforetă. Păuleni-Ciomortan, sat Șoimeni, com. Păuleni-Ciuc, jud. Harghita. Perioada mijlocie a epocii bronzului. Sec. XXII - XX a. Chr. Cultura Costișa - Ciomortan. Ceramică semifină. Corp cu profil oval, gât tronconic, două toarte. Decorată sub toartecu două parabole incizate cu vârful în jos, umplute cu împunsături. H: 76 mm; Dg: 32 mm. MCR, Nr. Inv. 7571.

V. Cavruc, D. Buzea, *Noi cercetări privind epoca bronzului în așezarea de la Păuleni (Ciomortan). Campaniile din anii 2001 - 2002.* În: *Angustia*, 7, p. 41 - 48, Pl. III / 7.

321

Amforetă. Păuleni-Ciomortan, sat Șoimeni, com. Păuleni-Ciuc, jud. Harghita. Perioada mijlocie a epocii bronzului. Sec. XXII–XX a. Chr. Cultura Costișa - Ciomortan. Ceramică. Corp bitronconic, gât cilindric, cu două toarte tubulare. Decorată la baza gâtului cu o linie incizată, de la care pornesc triunghiuri cu capete petrecute, umplute cu împunsături. H: 48 mm; Dmax: 45 mm. MCR, Nr. Inv. 3375.

Cultura Costișa în contextul epocii bronzului din România. Catalog de expoziție, Piatra Neamț, 2001, p. 71, Pl 71/1.

322

Amforetă. Păuleni-Ciomortan, sat Șoimeni, com. Păuleni-Ciuc, jud. Harghita. Perioada mijlocie a epocii bronzului. Sec. XXII – XX a. Chr. Cultura Costișa - Ciomortan. Ceramică. Corp bitronconic, gât cilindric, două toarte în bandă. La baza gâtului prevăzută cu doi butoni conici, simetrici. H: 77 mm; Dmax: 61 mm. MCR, Nr. Inv. 3419.

Cultura Costișa în contextul epocii bronzului din România. Catalog de expoziție, Piatra Neamț, 2001, p. 71, Pl. 71/3.

323

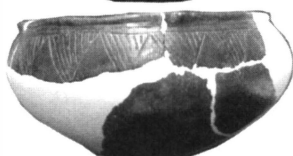
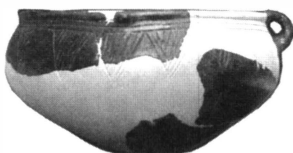
Amforetă. Păuleni-Ciomortan, sat Șoimeni, com. Păuleni-Ciuc, jud. Harghita. Perioada mijlocie a epocii bronzului. Sec. XXII – XX a. Chr. Cultura Costișa - Ciomortan. Ceramică fină. Corp globular, gât cilindric. Două toarte tubulare. Decor incizat: la baza gâtului trei linii orizontale care constituie baza triunghiurilor cu vârful în jos, hașurate, realizate pe umerii recipientului. H: 68 mm; Dmax: 62 mm. MCR, Nr. Inv. 4955.

Cultura Costișa în contextul epocii bronzului din România. Piatra Neamț, 2001, p. 70, Pl 70/5.

324

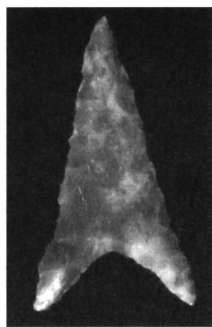
Cană. Păuleni-Ciomortan, sat Șoimeni, com. Păuleni-Ciuc, jud. Harghita. Perioada mijlocie a epocii bronzului. Sec. XXII–XX a. Chr. Cultura Costișa-Ciomortan. Ceramică grosieră. Corp bitronconic rotunjit. Buza verticală. De buză și partea cea mai proeminentă partea corpului este prinsă o toartă. H: 117 mm; Dg: 115 mm; Df: 78 mm; Dmax: 125 mm. MCR, Nr. Inv. 7221. V. Cavruc, D. Buzea, *Noi cercetări privind epoca bronzului în așezarea de la Păuleni (Ciomortan). Campaniile din anii 2001 – 2002.* În: *Angustia*, 7, p. 41 - 48, Pl. V / 1.

325

Strachină. Păuleni-Ciomortan, sat Șoimeni, com. Păuleni-Ciuc, jud. Harghita. Perioada mijlocie a epocii bronzului. Sec. XXII–XX a. Chr. Cultura Costișa-Ciomortan. Ceramică semifină, bine netezită. Formă bitronconică rotunjită. Buza îngroșată, cu patru preminențe dispuse simetric. O toartă-urechiușă prinsă de buză și umăr. Decorată prin incizie și încrustare cu alb. H: 100 mm; Dg: 170 mm; Df: 85 mm; Dmax: 220 mm. MCR, Nr. Inv. 7220. V. Cavruc, D. Buzea, *Noi cercetări privind epoca bronzului în așezarea de la Păuleni (Ciomortan). Campaniile din anii 2001 – 2002.* În *Angustia*, 7, p. 41 - 48, Pl. V / 2.

326

Vârf de săgeată. Păuleni-Ciomortan, sat Șoimeni, com. Păuleni-Ciuc, jud. Harghita. Perioada mijlocie a epocii bronzului. Sec. XXII-XX a. Chr. Cultura Costișa-Ciomortan. Silex. Formă triunghiulară cu baza concavă. Fasonat prin retușare.

L: 26 mm; LA: 15 mm. MCR, Nr. Inv. 6733.

V. Cavruc, D. Buzea, *Noi cercetări privind epoca bronzului în așezarea de la Păuleni (Ciomortan). Campaniile din anii 2001 - 2002.* În: *Angustia*, 7, 2002, p. 41 - 88, Pl. III / 2.

327

Cană. Păuleni-Ciomortan, sat Șoimeni, com. Păuleni-Ciuc, jud. Harghita. Perioada mijlocie a epocii bronzului. Sec. XX - XVIII a. Chr. Cultura Wietenberg. Ceramică fină. Corp semi-sferic, buza scurtă, ușor evazată. O toartă supraînălțată. Decorat la baza gâtului cu o linie orizontală incizată, iar în partea inferioară a corpului cu o bandă din două linii orizontale, hașurată.

H: 103 mm; Dmax: 130 mm. MCR, Nr. Inv. 7942.

Cultura Costișa în contextul epocii bronzului din România. Piatra Neamț, 2001, p. 67, Pl. 75 / 4.

328

Cană. Păuleni-Ciomortan, sat Șoimeni, com. Păuleni-Ciuc, jud. Harghita. Perioada mijlocie a epocii bronzului. Sec. XX-XVIII. Cultura Wietenberg. Ceramică semifină. Corp bitronconic, buza evazată. Toartă supraînălțată. Decorată pe umăr cu caneluri late oblice. H: 100 mm; Dmax: 112 mm. MCR, Nr. Inv. 6128.

V. Cavruc, M. Rotea, *Locuirea Wietenberg de la Păuleni.* În: *Angustia*, 5, 2000, p. 155-173, Pl. XI / 2.

Cultura Costișa în contextul epocii bronzului din România. Piatra Neamț, 2001, p. 67, Pl. 75 / 2.

329

Cană. Păuleni-Ciomortan, sat Șoimeni, com. Păuleni-Ciuc, jud. Harghita. Perioada mijlocie a epocii bronzului. Sec. XX-XVIII a. Chr. Cultura Wietenberg. Ceramică semifină. Corp sferic, gât cilindric scurt. Două toarte trase din buză și prinse de umăr. Decorat pe umăr cu trei linii incizate orizontale. H: 153 mm;

Dg: 114 mm. MCR, Nr. Inv. 6752.

V. Cavruc, D. Buzea, *Noi cercetări privind epoca bronzului în așezarea de la Păuleni (Ciomortan). Campaniile 2001-2002. Raport preliminar.* În: *Angustia*, 7, 2002, p. 41 - 89, Pl. XIV/8.

330

Cană. Păuleni-Ciomortan, sat Șoimeni, com. Păuleni-Ciuc, jud. Harghita. Perioada mijlocie a epocii bronzului. Sec. XX - XVIII a. Chr. Cultura Wietenberg. Ceramică semifină. Corp globular, gât scurt, buza verticală cu "cioc". Toartă supraînălțată. Decorată pe corp cu caneluri oblice. H: 67 mm; Dmax: 82 mm. MCR, Nr. Inv. 7941.

V. Cavruc, M. Rotea, *Locuirea Wietenberg de la Păuleni.* În: *Angustia* 5, 2000, p. 155 - 173, Pl. XI / 1, XII/ 2-4.

331

Cană. Păuleni-Ciomortan, sat Șoimeni, com. Păuleni-Ciuc, jud. Harghita. Perioada mijlocie a epocii bronzului. Sec. XX-XVII a. Chr. Cultura Wietenberg. Ceramică semifină. Toartă ușor supraînălțată. H: 70 mm; Dmax: 87. MCR, Nr. Inv. 7226. V. Cavruc, D. Buzea, *Noi cercetări privind epoca bronzului în așezarea de la Păuleni(Ciomortan)*. *Campaniile 2001 - 2002. Raport preliminar*. În: *Angustia* 7, 2002, p. 41 - 89, Pl. IX / 1.

332

Cană. Păuleni-Ciomortan, sat Șoimeni, com. Păuleni-Ciuc, jud. Harghita. Perioada mijlocie a epocii bronzului. Sec. XX-XVIII a. Chr. Cultura Wietenberg. Ceramică semifină. Toartă supraînălțată. Corp tronconic, gât scurt vertical. Pe umerii este ornamentată cu caneluri oblice și o linie orizontală incizată. H: 126 mm; Dmax: 150 mm. MCR, Nr. Inv. 5232. V. Cavruc, M. Rotea, *Locuirea Wietenberg de la Păuleni*. În: *Angustia* 5, 2000, p. 155 - 173, Pl. XII / 1.

333

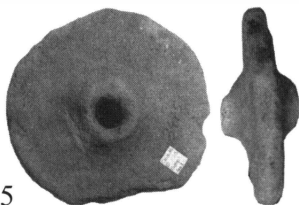
Amforă. Păuleni-Ciomortan, sat Șoimeni, com. Păuleni-Ciuc, jud. Harghita. Perioada mijlocie a epocii bronzului. Sec. XX - XVII a. Chr. Cultura Wietenberg. Ceramică semifină. Corp globular, gât scurt tronconic. 4 tortițe-urechiușe sunt prinse de gât. Decorată pe umăr cu un brâu subțite, crestat. H: 150 mm; Dmax: 165 mm. MCR, Nr. Inv. 5414. V. Cavruc, M. Rotea, *Locuirea Wietenberg de la Păuleni*. În: *Angustia*, 5, 2000, Pl. XIII/ 2; XII/ 8.

334

Chiup. Păuleni-Ciomortan, sat Șoimeni, com. Păuleni-Ciuc, jud. Harghita. Perioada mijlocie a epocii bronzului. Sec. XX - XVIII a. Chr. Cultura Wietenberg. Ceramică semifină. Corp proeminent, gâtul înalt și buza evazată. Decorat cu un șir de alveole ovale și caneluri oblice. H: 290 mm; Dmax: 290 mm. MCR, Nr. Inv. 3486. V. Cavruc, M. Rotea, *Locuirea Wietenberg de la Păuleni*. În: *Angustia* 5, Sfântu Gheorghe, Pl. V/ 1.

335

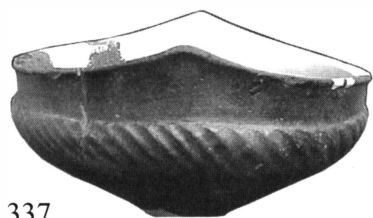

Rotiță de car miniatural. Păuleni-Ciomortan, sat Șoimeni, com. Păuleni-Ciuc, jud. Harghita. Perioada mijlocie a epocii bronzului. Sec. XX - XVII a. Chr. Cultura Wietenberg. Lut ars. Pastă semifină cu mult nisip. Prevăzută cu butuc. D: 97 mm. MCR, Nr. Inv. 3475. V. Cavruc, M. Rotea, *Locuirea Wietenberg de la Păuleni*. În: *Angustia* 5, Sfântu Gheorghe, 2000, p. 155 - 173, Pl. V / 3.

336

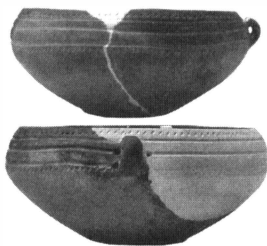
Castron. Păuleni-Ciomortan, sat Șoimeni, com. Păuleni-Ciuc, jud. Harghita. Perioada mijlocie a epocii bronzului. Sec. XX-XVIII. Cultura Wietenberg. Ceramică semifină. Corp tronconic și buza evazată. H: 90 mm; Dg: 135 mm. MCR, Nr. Inv. 4573. V. Cavruc, D. Buzea, *Noi cercetări privind epoca bronzului în așezarea de la Păuleni, (Ciomortan)*. *Campaniile 2001 - 2002. Raport preliminar*. În: *Angustia* 7, 2002, p. 41 - 89, Pl. XX/1.

337

Strachină. Păuleni-Ciomortan, sat Șoimeni, com. Păuleni-Ciuc, jud. Harghita. Perioada mijlocie a epocii bronzului. Sec. XX-XVIII a. Chr. Cultura Wietenberg. Ceramică semifină. Corp tronconic. Buza verticală prezintă doi lobi dispuși simetric. Decorată pe umeri cu caneluri oblice. H: 88 mm; Dg: 155 mm; Df: 43 mm. MCR, Nr. Inv. 7244.

V. Cavruc, D. Buzea, *Noi cercetări privind epoca bronzului în așezarea de la Păuleni (Ciomortan). Campaniile 2001 - 2002. Raport preliminar*. În: Angustia, 7, 2002, p. 41 - 89, Pl. XIV/5.

338

Castron. Păuleni-Ciomortan, sat Șoimeni, com. Păuleni-Ciuc, jud. Harghita. Perioada mijlocie a epocii bronzului. Sec. XX-XVIII a. Chr. Cultura Wietenberg. Ceramică fină. Corp tronconic, buza dreaptă înclinată spre interior. O urechiușă prinsă de umăr. Decorat sub buză și pe diametrul maxim cu un șir orizontal de împunsături oblice și trei caneluri subțiri orizontale. H: 68 mm; Dmax: 165 mm. MCR, Nr. Inv. 6922.

V. Cavruc, D. Buzea, *Noi cercetări privind epoca bronzului în așezarea de la Păuleni (Ciomortan). Campaniile 2001 - 2002. Raport preliminar*. În: Angustia, 7 - Arheologie, 2002, p. 41/89

339

Buton de toartă. Păuleni-Ciomortan, sat Șoimeni, com. Păuleni-Ciuc, jud. Harghita. Perioada mijlocie a epocii bronzului. Sec. XX-XVIII. Cultura Wietenberg. Ceramică semifină. Formă discoidală. Decorată prin incizie și imprimare. În centrul butonului este realizată o cruce circumscrișă într-un cerc, având în fiecare camp al crucii câte o linie scurtă imprimată; între cerc și marginea butonului sunt imprimate linii oblice scurte. D: 30 - 32 mm; GR: 11 mm. MCR, Nr. Inv. 6132.

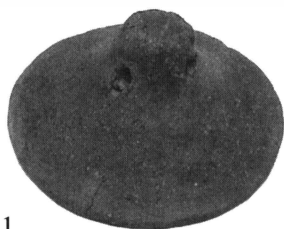
V. Cavruc, M. Rotea, *Locuirea Wietenberg de la Păuleni*. În: Angustia, 5, 2000, p. 155 - 173, Pl. X / 5.

340

Disc. Păuleni-Ciomortan, sat Șoimeni, com. Păuleni-Ciuc, jud. Harghita. Perioada mijlocie a epocii bronzului. Sec. XX-XVIII a. Chr. Cultura Wietenberg. Ceramică semifină. 4 orificii dispuse simetric. Între acestea, pe una dintre laturile, este icizată o zvastică. Pe margini este decorată cu creștături oblice. D: 47 mm; GR: 9 mm. MCR, Nr. Inv. 7238.

V. Cavruc, D. Buzea, *Noi cercetări privind epoca bronzului în așezarea de la Păuleni, (Ciomortan). Campaniile 2001 - 2002. Raport preliminar*. În: Angustia 7, 2002, p. 41 - 89, Pl. XVI/5.

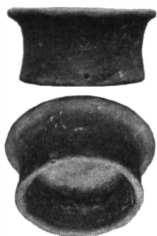

341

Capac. Păuleni-Ciomortan, sat Șoimeni, com. Păuleni-Ciuc, jud. Harghita. Perioada mijlocie a epocii bronzului. Sec. XX-XVIII a. Chr. Cultura Wietenberg. Ceramică semifină. Formă conică, prevăzută la vârf cu un apucător cilindric perforat în cruce. H: 40 mm; D: 95 mm. MCR, Nr. Inv. 7223.

V. Cavruc, D. Buzea, *Noi cercetări privind epoca bronzului în așezarea de la Păuleni, (Ciomortan). Campaniile 2001 - 2002. Raport preliminar*. În: Angustia 7, 2002, p. 41 - 89, Pl. XVI / 1.

342

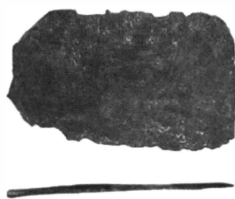
Capac. Păuleni-Ciomortan, sat Șoimeni, com. Păuleni-Ciuc, jud. Harghita. Perioada mijlocie a epocii bronzului. Sec. XX-XVIII a. Chr. Cultura Wietenberg. Ceramică fină. Discoidal cu „piciorul” cilindric, două perforații simetrice. H: 38 mm; Dpicior: 59 mm; Dmax: 76 mm. MCR, Nr. Inv. 6912.
V. Cavruc, D. Buzea, *Noi cercetări privind epoca bronzului în așezarea de la Păuleni, (Ciomortan). Campaniile 2001 - 2002. Raport preliminar.* În: Angustia, 7, 2002, p. 41-89, Pl. XVI / 2.

343

Capac. Păuleni-Ciomortan, sat Șoimeni, com. Păuleni-Ciuc, jud. Harghita. Perioada mijlocie a epocii bronzului. Sec. XX-XVIII a. Chr. Cultura Wietenberg. Ceramică fină. Formă cilindrică. 4 orificii oblice, pentru prinderea de recipient. Decorat prin incizii, pe fața discoidală – cu o bandă circulară hașurată cu linii oblice încrucișate în rețea, iar pe marginile – cu linii oblice. H: 25 mm; Dmax: 97 mm. MCR, Nr. Inv. 4958.
V. Cavruc, M. Rotea, *Locuirea Wietenberg de la Păuleni,* În: Angustia 5, 2000, p. 155 - 173, Pl. XI / 1, VIII / 3.

344

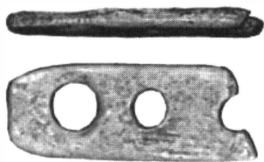
Pumnal (fragment). Păuleni-Ciomortan, sat Șoimeni, com. Păuleni-Ciuc, jud. Harghita. Perioada mijlocie a epocii bronzului. Sec. XX-XVIII a. Chr. Cultura Wietenberg. Bronz. Două tășuri. Rupt în vechime. L: 42 mm; LA: 26 mm; GR: 1,5 mm. MCR, Nr. Inv. 6913.
V. Cavruc, D. Buzea, *Noi cercetări privind epoca bronzului în așezarea de la Păuleni (Ciomortan). Campaniile 2001 - 2002. Raport preliminar.* În: Angustia, 7, 2002, p. 41 - 89, Pl. VIII / 2.

345

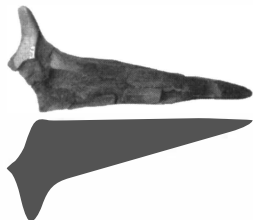
Ac (fragment). Păuleni-Ciomortan, sat Șoimeni, com. Păuleni-Ciuc, jud. Harghita. Perioada mijlocie a epocii bronzului. Sec. XX-XVIII a. Chr. Cultura Wietenberg. Bronz. Rupt în vechime. L: 30 mm; LA: 25 mm. MCR, Nr. Inv. 6916.
V. Cavruc, D. Buzea, *Noi cercetări privind epoca bronzului în așezarea de la Păuleni (Ciomortan). Campaniile 2001 - 2002. Raport preliminar.* În: Angustia, 7, 2002, p. 41 - 89, Pl. VIII / 1.

346

Aplice (fragment). Păuleni-Ciomortan, sat Șoimeni, com. Păuleni-Ciuc, jud. Harghita. Perioada mijlocie a epocii bronzului. Sec. XX-XVIII a. Chr. Cultura Wietenberg. Os. Formă patrulateră cu colțurile rotunjite, perforații circulare. Ruptă în vechime. L: 24 mm; LA: 9 mm; GR: 2 mm. MCR, Nr. Inv. 6758.
V. Cavruc, D. Buzea, *Noi cercetări privind epoca bronzului în așezarea de la Păuleni (Ciomortan). Campaniile din anii 2001 - 2002.* În: Angustia, 7, p. 41 - 48, Pl. XVI / 3.

347

Plantator. Păuleni-Ciomortan, sat Șoimeni, com. Păuleni-Ciuc, jud. Harghita. Perioada mijlocie a epocii bronzului. Sec. XX-XVIII a. Chr. Cultura Wietenberg. Corn de cerb. Prezintă două vârfuri ascuțite. Puternic arsă secundar, păstrată fragmentar. L: 200 mm; LA: 89 mm, G: 24 mm. MCR, Nr. Inv. 7194.
V. Cavruc, D. Buzea, *Noi cercetări privind epoca bronzului în așezarea de la Păuleni (Ciomortan). Campaniile 2001 - 2002. Raport preliminar.* În: Angustia 7, 2002, p. 41 - 89, Pl. XIII/6.

Abrevieri

MCR	- Muzeul Carpaților Răsăriteni - Sfântu Gheorghe
MIB	- Muzeul Județan de Istorie Brașov
MNIT	- Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei - Cluj Napoca
MNS	- Muzeul Național Secuiesc - Sfântu Gheorghe
CMB	- Complexul Muzeal Bran
MTF	- Muzeul Țării Făgărașului
SCIVA	- Studii și Cercetări de Istorie Veche și Arheologie
AVSL	- Archiv für Vereins Siebenbürgische Landeskunde
Arh. Mold.	- Arheologia Moldovei, București, I, 1961 și urm.

Dimensiuni

D	- diametru
Dg	- diametrul gurii
Dmax	- diametrul maxim
Df	- diametrul fundului
H	- înălțime
L	- lungime
LA	- lățime
G	- greutate
GR	- grosime
Nr. Inv.	- număr inventar

EDITURA "ANGUSTIA"

I.S.B.N. 973-85676-2-9